

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

DİNİ TARİHİ VE SOSYOLOJİK BOYUTUYLA
TALİBAN HAREKETİ

AKBARSHAH AHMADİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

PROF. DR. MEHMET AKGÜL

KONYA 2011

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

	Adı Soyadı	Akbarshah AHMADİ
Öğrencinin	Numarası	094245041001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/Din Sosyolojisi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tezin Adı	Dini Tarihi ve Sosyolojik Boyutuyla Taliban Hareketi

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

TEZ KABUL FORMU

Akbarshah AHMADİ tarafından hazırlanan “**Dini Tarihi ve Sosyolojik Boyutuyla Taliban Hareketi**” başlıklı bu çalışma 08/07/2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Başkan: Prof. Dr. Mehmet AKGÜL

İmza

Ünvanı, Adı Soyadı

Üye: Doç. Dr. Hayri ERTEN

İmza

Ünvanı, Adı Soyadı

Üye: Yrd. Doç. Dr. Lütfü CENGİZ

İmza

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	ii
TEZ KABUL FORMU.....	iii
ÖNSÖZ.....	vii
ÖZET.....	ix
SUMMARY.....	x
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ.....	1
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	1
B.ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	1
C.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	2
BİRİNCİ BÖLÜM: AFGANİSTAN’DA DİNİ-SİYASİ HAREKETLERİN	
DOĞUŞU.....	3
A.AFGANİSTAN’IN KISA TARİHİ.....	3
B.AFGANİSTAN’DA DİNİ-SİYASİ HAREKETLERİN ORTAYA ÇIKMASINA	
ZEMİN HAZIRLAYAN SEBEPLER.....	5
1.Afgan Kraliyetinin Sovyetler Birliğine Yakınlaşması.....	5
2.Komünist Darbe ve Sovyetler Birliği İşgali.....	6
3.Reformlar.....	8
a.Toprak Reformu /Taksimât-ı Arazi.....	8
b.Okuma-Yazma Kampanyası.....	9
C.AFGANİSTAN’DA DİNİ-SİYASİ HAREKETLERİN OLUŞUM SÜRECİ.....	11
D.TALİBAN ÖNCESİ DİNİ-SİYASİ HAREKETLER.....	14
1.Hizb-i İslami.....	14
2.Cemiyet-i İslami.....	17

3.Hizb-i İslami (Halis Kanadı)	20
4.İttihad-ı İslami	21
5.Hareket-i İnkılab-ı İslami	22
6.Mehaz-ı Milli	24
7.Cephe-i Necat-ı Milli	25
8.İttihadiye-i İslami Vilayat-ı Şimal-ı Afganistan.....	26
9.Hareket-i İslami	27
10.Hizb-i Vahdet	28
İKİNCİ BÖLÜM: TALİBAN HAREKETİNİN DİNİ, TARİHİ VE	
SOSYOLOJİK SOY KÜTÜĞÜ	29
A.TALİBAN HAREKETİNİN TARİHÇESİ	29
1.Taliban Kavramı.....	29
2.Taliban Hareketinin Ortaya Çıkışı ve Yükselişi	29
3.Taliban Hareketinin Örgüt Yapısı	32
4.Taliban'ın Teşekkül Ettiği Ortam ve Dünya Görüşünün Şekillenmesi.....	35
B.TALİBAN HAREKETİNİN DİN VE DÜNYA GÖRÜŞÜ	38
1.Taliban Hareketinin İslam Anlayışı.....	38
2. Taliban'ın Hukuk Anlayışı.....	42
3. Taliban'ın Eğitim Anlayışı.....	46
4.Taliban'ın Yönetim Anlayışı.....	47
5.Taliban Döneminde Kadınların Sosyal Durumu	53
C. TALİBAN VE DIŞ DÜNYA	57
1. Taliban ve Pakistan.....	57
2.Taliban ve ABD.....	61
3.Taliban ve Suudi Arabistan –Birleşik Arap Emirlikleri	65
4.Taliban ve El-Kaide.....	67
D.YENİ BİR DİNİ HAREKET OLARAK TALİBAN.....	70
SONUÇ	75
BİBLİYOGRAFYA.....	77

EK:TALİBAN'IN KRONOLOJİK TARİHİ 81

ÖNSÖZ

1979 yılında SSCB'nin Afganistan'a karşı düzenlediği saldırı ve Afganistan'ın işgali neticesinde milyonlarca Afganlı ülkesini terk etmek mecburiyetinde kalmıştır. Beş milyonu aşkın Afganlı mültecinin üç buçuk milyonu Pakistan'a sığınmıştır. Pakistan'daki mülteci kamplarındaki zor şartlar altında yaşayan Afganlıların bazıları çocuklarını dini ve müspet ilimlerin bir arada okutulduğu okullara gönderirken, özellikle köyden gelen Afganlı mülteciler ise çocuklarının sapıtmaları endişesiyle çocuklarını modern okullara değil, Hindistan Deobend ekolünün uzantısı olan Pakistan'daki dini medreselerine göndermişlerdir. Taliban Hareketinin insan kaynaklarını, söz konusu medrese öğrencileri oluşturmuştur. 1994 yılından beri aktüel görünürlüğü olan ve dünya gündemini meşgul eden Taliban Hareketi, kendini tanıtmaya amaçlı kitap ya da benzeri yazılı bir eser yayınlamadığından dolayı, dünyanın en esrarengiz örgütlerinden biri olarak kabul edilmiş ve bunun sonucu olarak örgütün anlaşılması zor olmuştur. Çalışma, Afganistan'da hâlihazırda yaşanan sorunun tarihsel sürecini ele alarak bir gözlemci gözüyle Taliban hareketini tanıtmayı amaçlamaktadır.

Çalışma, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında; çalışmanın konusu, amacı, yöntemi kısaca anlatılmıştır.

Birinci bölüm, "Afganistan'da Dini-Siyasi Hareketlerin Doğuşu" başlığını taşımaktadır. Burada Afganistan'ın tarihi özet olarak sunulduktan sonra Afgan Kraliyetinin Sovyetler Birliğine yakınlaşması, Komünist Devrimi, Sovyetler Birliği İşgali ve Reformlar, Dini-Siyasi Hareketlerin doğuşuna zemin hazırlayan sebepler olarak işlenmiştir. Bu bölümün ikinci kısmında; "Dini-siyasi hareketlerin Oluşum Süreci" başlığı altında Afganistan'da dini-siyasi hareketlerin ortaya çıkışı, bu hareketlerin ideolojik ve örgütsel yapısı ve ülke içinde hitap ettiği sosyo-kültürel kesimler ele alınmıştır. Ayrıca Taliban öncesi dini-siyasi hareketlere temas edilmiştir.

"Taliban'ın Dini, Tarihi ve Sosyolojik Soy Kütüğü" başlığını taşıyan ikinci bölümde, "Taliban Hareketinin Tarihçesi başlığı altında Taliban" kavramı, Taliban hareketinin ortaya çıkışı ve yükselişi, Taliban hareketinin örgüt yapısı ve Taliban'ın teşekkül ettiği ortam ve dünya görüşünün şekillenmesi, "Taliban'ın Din ve Dünya Görüşü" başlığı altında Taliban'ın İslam ve mezhep anlayışı, hukuk, eğitim, devlet

anlayışı ve Taliban döneminde kadınların sosyal durumu, “Taliban ve Dış Dünya” başlığı altında Taliban ve Pakistan, Taliban ve ABD, Taliban ve Suudi Arabistan, Taliban ve El-Kaide ve son olarak da Taliban’ın bugünkü durumu “Yeni Bir Hareket olarak Taliban” başlığı altında ele alınmıştır.

Bu çalışmanın oluşması ve konu seçiminden neticelenmesine kadar çalışmaya şekil veren ve her safhasında benden yardımlarını esirgemeyen Sayın Hocam Prof. Dr. Mehmet **AKGÜL** ’e şükranlarımı sunmayı borç bilirim.

Akbarshah AHMADİ

KONYA-2011

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Adı Soyadı	Akbarshah AHMADİ
Numarası	094245041001
Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/Din Sosyolojisi
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mehmet AKGÜL
Tezin Adı	Dini Tarihi ve Sosyolojik Boyutuyla Taliban Hareketi

ÖZET

1992’de son komünist hükümetinin düşmesiyle birlikte Afgan mücahitleri iktidarı ele geçirmişlerdir. Fakat muzaffer mücahitlerin aralarındaki ihtilaf ve iç çekişmeden dolayı iç çatışmalar ortaya çıkmıştır. İç çatışmalar devam ederken 1994’de Kandahar’da bir grup medrese öğrencisi yaşananlara isyan etmiştir. Medya tarafından Taliban ya da Taliban İslami hareketi olarak adlandırılan bu öğrenci grubu kısa sürede ülkenin büyük bölümünü denetimi altına almıştır. Taliban hareketi, iktidarı sırasında Afganistan yönetim şeklini Afganistan İslam Emirliği olarak değiştirmiş ve İslam Şeriatını kendi yorumuyla uygulamaya çalışmıştır.

Taliban rejimi, Pakistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri tarafından Afganistan’ın resmi hükümeti olarak tanınmıştır. ABD’nin saldırılardan sorumlu tuttuğu Usame bin Ladin’i himaye ettiği için ABD’nin başını çektiği koalisyon güçlerinin askeri müdahalesi sonucunda Taliban hareketi, 11 Eylül 2001 olayından sonra, Kasım 2001’de iktidardan uzaklaştırılmıştır. O günden bugüne kadar Taliban militanları, Afganistan’da bulunan yabancı güçlere ve Afgan devletine karşı gerilla savaşını devam ettirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, İslami Hareketler, Taliban Hareketi

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	Akbarshah AHMADI		
Numarası	094245041001		
Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/Din Sosyolojisi		
Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	Doktora ☐
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mehmet AKGÜL		

Tezin İngilizce Adı Taliban Movement with its Religious, Historical and Sociological Dimensions

SUMMARY

The Afghan Mujahedeen seized power after the fall of the last communist government in 1992. However, disagreement and infighting among triumphant mujahedeen caused civil war in the country. In 1994 a group of madrassa students rose against clashing mujahedeen groups. This group of students, who were named Taliban or Taliban Islamic Movement by media, captured large part of the country in a very short time. While the Taliban were in power, changed the government of Afghanistan to an Islamic Emirate and they tried to enforce their version of Sharia law.

Taliban regime gained diplomatic recognition as Afghanistan official government from Pakistan, Saudi Arabia and United Arab Emirates. After 9/11 the Taliban were overthrown in November 2001 by coalition forces due to their support to Osama Bin Laden who has been charged for 9/11 attacks by USA. From then onward the Taliban militias have been carrying out guerrilla attacks against foreign forces and Afghan government.

Key Words: Afghanistan, Islamic Movements, Taliban Movement

KISALTMALAR

A.B.D	Amerika Birleşik Devletleri
A.g.e.	Adı geçen eser
A.g.md	Adı geçen madde
A.g.mk.	Adı geçen makale
A.g.rap.	Adı geçen rapor
ADHP	Afganistan Demokratik Halk Partisi
bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
C.	Cilt
CIA	Central Intelligence Agency
Çev.	Çeviren
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
ISI	Inter Service Intelligence (Pakistan İstihbarat Teşkilatı)
İ.A.	İslam Ansiklopedisi
KGB	Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosi (Sovyet İstihbarat Teşkilatı)
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
NY	New York
Rap	Rapor
R.C	Resmi Ceride (Afganistan Resmi Gazetesi)
RTA	Afghanistan Radio Television
s.	Sayfa
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
S.	Sayı
UNICEF	United Nation Children Fund(BM çocuk fonu)
UNOCAL	Union Oil Company of California
v.b.	Ve Benzeri
v.s.	Vesaire
Yay.	Yayımları

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Dini hareketler; din bilimi araştırmacılarının, sosyologların, politikacıların her zaman dikkatini çekmiştir. Bu yüzden çeşitli yönleri ile dini hareketler sosyologlar ve din sosyologları tarafından araştırma konusu yapılmaktadır. Dini hareketlerin sosyologlarca araştırma konusu olarak seçilmesi iki bakımdan önem arz etmektedir. Birincisi dini hareketler son iki yüz yılda sosyal bilimlerde egemen olan dinle ilgili öngörü ve kabulleri alt-üst etmesi; ikincisi ise, 21. yüzyılda sosyal hareketler, dinamiğinin yeniden şekillenmesidir. Zira geçen yüzyılda sosyal hareketler sosyolojide başlıca dinamikler olarak göze çarpan işçi sınıfı veya sendikal hareketlerle, öğrenci hareketleri ve üniversiteler, zamanımızda yerini yeni arayışlara terk etmiştir. Bu bağlamda (yeni) dini hareketler, insanlığın yeni kimlik ve evrensellik arayışlarında önemli bir yer işgal etmektedir. Bu yöneliş dünya genelinde dikkat çeken bir durumdur.

Sıklıkla geçen ve bir şekilde egemen söylemlerce şiddet ve terörle ilişkilendirilmeye çalışılan Taliban hareketi, yeni bir dini hareket olarak incelenmesi gereken bir sosyal olgu/fenomen niteliğindedir. Bu bağlamda çalışmada Afganistan'da ortaya çıkan ve çalışmanın asıl konusunu teşkil eden Taliban hareketi ele alınmıştır.

B.ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Çalışmanın asıl amacı, Afganistan'da din merkezli oluşan dini-siyasi hareketlerin ortaya çıkışı ve bu hareketlerin içerisinde aktüel görünürlüğü daha fazla olan Taliban Hareketinin doğuşuna zemin hazırlayan süreci, çıkış amaçlarını ve oluşumunu sosyolojik bir perspektifle incelemektir. Konuyla ilgili yapılan çalışmalar, özellikle Türkiye'de gerçekleştirilenlerin çoğu, Batı'da yapılan çalışmalara dayanmaktadır. Söz konusu çalışmalar umumiyetle Taliban hareketinin askeri yönünü ve Taliban'ın kadınlara yönelik uyguladığı şiddet ve işkenceyi konu edinmekle birlikte okuyucuyu olaya Batılı bakış açısıyla yaklaşmaya sevk etmektedir. Bundan dolayı çalışmada Türkçe ve İngilizce kaynakların yanı sıra

Afganistan’da yapılan çalışmalardan da faydalanılmaya çalışılarak Taliban hareketi Din Sosyolojisi disiplini perspektifinde kapsamlı ve objektif bir tarzda ele alınmıştır.

C.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışma teorik bir mahiyet arz ettiğinden, genelde Afganistan’daki dini-siyasi hareketlerle, özelde ise Taliban hareketi ile ilgili Farsça, Peştunca, Türkçe ve İngilizce olarak yazılan kaynaklar incelenmiş, konu olabildiğince objektif ve sosyolojik bir bakış açısı ile ele alınmıştır. Özellikle Taliban hareketinin ortaya çıkmasına neden olan sosyo-kültürel çevreye ve Afganistan’da dini-siyasi hareketlerin ortaya çıkmasının tarihi sürecine temas edilerek Taliban hareketinin özgün ve genel özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada işlenen konu, içeriden bir gözlemcinin bakış açısıyla ele alınarak, Taliban Hareketi, tanımlanan değil, anlaşılan ve açıklamaya çalışılan bir fenomen olarak incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM: AFGANİSTAN'DA DİNİ-SİYASİ HAREKETLERİN DOĞUŞU

A.AFGANİSTAN'IN KISA TARİHİ

Asya'nın kalbi olarak kabul edilen ve M.Ö. 1000-M.S. 500 yılları arasında Aryana ve İslami dönemde Horasan olarak anılan bugünkü Afganistan¹ milâttan önce 500'de Achaemenid İmparatorluğun egemenliğinde kaldı. Batıdan gelen Büyük İskender, Dariusu'u yendikten sonra Afganistan'ı işgal etti ve Hindukuş dağlarını aşarak Soğdlar ülkesine kadar ulaştı (M.Ö. 331). İskender İmparatorluğunun parçalanmasından sonra Selevkid Krallığı topraklarında kalan Afganistan'a daha sonra yine Yunan menşeli Baktriana Devleti hâkim oldu (M.Ö. 187). Fakat bu hâkimiyetin kurulmasından bir asır sonra Hindistan'da ortaya çıkan Çandragupta Devleti, Baktriana ile amansız bir mücadeleye girişti. Uzun süre devam eden bu mücadele sonunda Baktriana Devleti zayıf düşerek bu arada kuzeyden gelen baskılara dayanamayıp yıkıldı (M.S. 50). Afganistan, M.S.50-125 yılları arasında kuzeyden gelen Sakalar'ın (İskitler), M.S. 125-480 yılları arasında Kuşanlar'ın hâkimiyetleri altında kaldı. M.S.480 yılından sonra ise Afganistan'a Ak Hunlar olarak bilinen Halaç Türkleri gelip bir asra kadar devam eden bir devlet kurdular².

Afganistan'ın Hz. Osman zamanında İslam'la tanışması sonucu İslam dini halk arasında hızla yayılmaya başladı. Emeviler ve Abbasiler devirlerinde de Müslümanların Afganistan ile ilişkileri sürmüştür. Söz konusu dönemlerde Afganistan, küçük hanedanlıklar tarafından yönetilmiştir. Dokuzuncu yüzyılda Afganistan'da önce Samaniler ardından Gazneliler Devleti kuruldu. Gazneliler'in ardından Selçuklular'ın hakimiyetine giren Afganistan sırasıyla Gurlular, Harezmşahlar, Moğollar, Babürlüler, Safeviler ve Abdaliler tarafından yönetildi.

Miladi beşinci yüzyıldan beri Horasan olarak bilinen bu bölge (Afganistan) 1747'de Ahmet Şah Abdali Durani tarafından Afganistan olarak adlandırıldı ve Afgan devleti kuruldu. Ahmet Şah Durani, hükümdarlığı süresince beylikleri, kabileleri, parçalanmış eyaletleri birleştirdi. Hakimiyeti Meşhed'dan batıda Keşmir ve doğuda Delhi'ye, kuzeyde Amu Derya'ya, güneyde Arap Denizi'ne kadar

¹ Mir Gulam Muhammed Gubar, *Afganistan Der Mesir-i Tarih*, Tahran, 2004, s. 9.

² İlhan Bilgü, "*Afganistan*", DİA, İstanbul, 1988, c.I, s.404-405.

genişledi. Ahmet Şah'ın en önemli seferleri Hindistan üzerine olanlardı. Büyük bir devlet adamı ve askeri deha olarak bilinen Ahmet Şah Durani Hindistan'a tam altı kez sefer düzenlemiştir³. Afgan topraklarında temeli atılan bu devlet resmi olarak ilk Osmanlı Devleti tarafından tanınmıştır (1750)⁴.

Ahmed Şah'ın vefatın sonra, bir yandan oğulları arasında iktidar kavgaları, öte yandan Rusya ile İngiltere'nin bu bölgeyi işgal etme çabaları Afgan devletinin zayıflamasına neden oldu. 19. yüzyılda ve 20. yüzyıl başlarında İngiltere ile Afganistan arasında üç kez savaş çıktı. Sonunda, 1919'da yönetimi ele geçiren Kral Emanullah Afganistan'ın bağımsızlığını ilan ederek Afganistan'ı muasır bir ülke yapmak amacıyla reform hareketlerini başlattı. Geleneksel Afgan toplumunun reformlara karşı çıkması, Emanullah'ın 1929'da tahttan feragat etmesine neden oldu.

Afganistan 1933-1973 yılları arasında Zahir Şah tarafından yönetildi. 1973 yılında kral ailesine mensup Davut Han, bir darbe yaparak yönetime el koydu ve Cumhuriyeti ilan etti. 1978 yılında Davut Han Sovyet yanlısı Afganistan Demokratik Halk Partisi yandaşlarının yaptığı darbe sonucu devrildi. 1979 yılında SSCB, Afganistan'daki komünist rejimi desteklemek amacı ile Afganistan'ı işgal etti. Sovyet ordusuna karşı mücadele veren mücahitler 10 yıl süren çetin bir mücadeleden sonra 1989 yılında Sovyet Birliğini dize getirerek amaçlarına ulaştı. Fakat 1992 yılında komünist rejimin son hükümetinin düşmesiyle birlikte, muzaffer mücahit grupların bitmeyen taht kavgalarının ardından, 1994 yılında Taliban Hareketi ortaya çıktı ve kısa sürede Kabil'i ele geçirerek yönetime el koydu. 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra Taliban rejimi, ABD'nin 11 Eylül olaylarının sorumlusu olarak ilan ettiği Usame Bin Ladin'i Afganistan'da barındırdığı gerekçesiyle Ekim 2001'de iktidardan düşürüldü. Taliban rejiminden sonra geçici hükümetin başına getirilen Hamid Karzai, 2004 yılında yapılan başkanlık seçimlerinde cumhurbaşkanı olarak seçildi. 2009 başkanlık seçimlerinde de aday olan gösteren Hamid Karzai ikinci kez beş yıllığına cumhurbaşkanı olarak seçildi.

³ Metin Mutanoğlu, *Afganistan Moğol İstilasından Amerikan İşgaline*, İstanbul, 2006, s.32-33.

⁴ Bilal N. Şimşir, *Atatürk ve Afganistan*, Ankara, 2002, s.7-8.

B.AFGANİSTAN'DA DİNİ-SİYASİ HAREKETLERİN ORTAYA ÇIKMASINA ZEMİN HAZIRLAYAN SEBEPLER

Afganistan'da din merkezli hareketlerin doğuşuna sebebiyet veren etkenlerin başında, fiili ve kültürel işgalin yanı sıra Afgan kültürüyle örtüşmeyen reformlar gelmektedir. Afganistan'da dini-siyasi hareketlerin zuhur etmesine zemin hazırlayan sebepler aşağıda anlatılmaya çalışılacaktır.

1.Afgan Kraliyetinin Sovyetler Birliğine Yakınlaşması

Afganistan, Kral Emanullah Han döneminden sonra Davut Han'ın başbakanlığı döneminde Sovyetler Birliğiyle tekrar yakınlaşmaya başladı. Afganistan'ın Sovyetler Birliğine yakınlaşmasında ABD'nin Afganistan'a karşı takındığı politika etkili olmuştur. Başbakan Davut Han 1954 yılında, Dışişleri Bakanı olan Muhammed Naim'i Afgan hükümetin yardım taleplerine olumsuz yanıt veren Washington'a son kez gönderdi. O dönemdeki ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, Naim'in askeri yardım isteğini bir daha geri çevirdi⁵.

Böylece Başbakan Davut, Washington'dan umudunu kesince, ekseni Moskova'ya çevirdi. Sovyetler Birliği Afganistan'a gayet cömert davrandılar. Kremlin'in üçüncü dünya ülkelerine yakınlaşma siyasetinin bir gereği olarak, 1955 yılı Aralık ayında Sovyet Komünist Partisi Genel Sekreteri Kruşçev ve Başbakan Buganin, Kabil'i ziyaret ettiler. Sovyetler Birliği 1954 yılının Ocak ayında Afganistan'a 3.5 milyon dolarlık kredi vermişlerdi. Kabil'e 100 milyon dolarlık askeri ve ekonomik yardımda bulunan Sovyetleri Birliği Afganistan'da birtakım projeleri de üstlendiler. Bu projelerin ekseriyeti Afganistan'ın kuzeyinde yapılmış olması tesadüften çok işgal projesinin bir parçası gibi görünmekteydi⁶.

Davut Han Afgan subaylarının Sovyetler Birliği'nde eğitilmesi konusunda Sovyetler Birliği ile anlaşma yaparak Sovyet askeri okullarda eğitilmek üzere, binlerce Afgan subayı Sovyet Birliğine gönderdi. "Hedef Ülke Afganistan" kitabının yazarı Esedullah Oğuz'a göre Eğitim için Sovyetler Birliğine gönderilen Afgan subayları, her biri KGB ajanı olarak yetiştirilip Afganistan'a döndüler. Oğuz'a göre Sovyet propagandasından etkilenmeyen subaylar bile, ülkeye, mevcut düzeni değiştirmek azmiyle geri dönmüşlerdi. Çünkü onlara göre ülke orta çağ karanlığında

⁵ Esedullah Oğuz, *Hedef ülke Afganistan*, İstanbul, 2001, s. 73.

⁶ Esedullah Oğuz, *Afganistan*, İstanbul, 1998, s. 63.

donup kalmıştı. Ülkeyi bu durumdan kurtaracak ve harekete geçirecek birtakım düzenlemelere ihtiyacı olduğunu düşünüyorlardı. 1950’li yıllarda Kabil-Moskova yakınlaşmasıyla beraber “Peştunistan⁷” meselesi Afganistan devletinin dış politikasının aktüel gündemi olmaya başladı. Afganistan’ın, Pakistan denetiminde bulunan toprakları üzerinde hak iddia etmesi, iki ülke arasındaki ilişkileri gerginleştirdi. Pakistan hükümet’in, Pakistan-Afganistan sınırını kapatması üzerine Afganistan’ı, ihracat ve ithalatını Sovyetler Birliği üzerinden gerçekleştirmeye sevk etti. Bu gelişme de, Kabil’in Moskova’ya daha fazla yakınlaşmasına neden oldu⁸.

Dolayısıyla ABD’nin Afganistan konusundaki ilgisizliği ve Afgan hükümetinin Sovyetler Birliği’ne yakınlaşmasına, Afganistan’ın Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesine zemin hazırlamıştır. Böylelikle günbegün artan komünist faaliyetlerin karşısında ilgisiz olmayıp dini hassasiyetler taşıyan Afgan gençleri de -özellikle üniversite gençliği- bir araya gelerek daha sonra Sovyetler Birliği’ne karşı silahlı çatışmalara katılacak hareketlerin çekirdeğini oluşturmaya başlamıştır. Sonuç olarak Afgan hükümetinin Sovyetler Birliği’ne yakınlaşması, ardından Afganistan’da komünist faaliyetlerin başlaması, dini-siyasi hareketlerin doğuşunu hızlandırmıştır.

2.Komünist Darbe ve Sovyetler Birliği İşgali

Davut Han, solcu subayların desteğiyle 17 Temmuz 1973’te kansız bir darbeyle iktidarı ele geçirerek cumhuriyeti ilan etmişti. Daha sonra ise Davut Han

⁷ Kozmopolit bir ülke olan Afganistan’ın en kalabalık etnik grubunu Peştunlar oluşturmaktadır. Afganistan’da yaşayan Peştunlar’dan daha fazla Peştun bugünkü Pakistan’ın denetimi altında yaşamaktadır. Peştunistan meselesinin kökeni, 1893 yılında Britanya Hindistanı’nın Dış İlişkiler sorumlusu olan Sir Mortimer Durand ile imzalanan Durand Antlaşması’na kadar gitmektedir. Bu antlaşmayla Afganistan ile Britanya Hindistan’ı arasındaki bugünkü Afganistan-Pakistan sınırı çizilmiştir. Durand Hattı olarak bilinen bu çizgi bölgedeki Peştun kabileleri birbirinden ayırmıştır. 1947 yılında İngiliz işgal kuvvetleri Hindistan’dan ayrıldığında, Afgan hükümeti, bugünkü Pakistan’ın kuzeybatı eyaletinde yaşayan Peştunlar’a bağımsızlık ile Afganistan’a katılmak arasında seçim hakkı tanınacağını bekliyordu. Ancak Afgan hükümetinin umduğu olmadı. İngilizler Peştunlar’a Pakistan ile Hindistan’dan birisini seçmelerini önerdiler. Peştunlar da Müslüman oldukları için Pakistan’a katılmaya karar verdiler. Afgan hükümeti ise Peştunların yaşadığı Pakistan’ın sınır bölgelerinin sadece etnik açıdan değil, bazı tarihi gerçeklerden dolayı da kendisine ait olduğunu söylemektedir. Hala Afganistan ve Pakistan arasında sınır Afganistan devleti tarafından Pakistan sınırı olarak tanınmamakla birlikte söz konusu topraklar gasp edilen Afganistan olarak görülmektedir. Sonuç olarak İngilizler sömürgelerinin çoğunda yaptıkları gibi, burada da sınırı kendi gönüllerine göre çizmiş, bölgenin etnik ve coğrafi yapısını dikkate almamışlardır.(bkz: Laurel Corona, *Afghanistan*, Çev: Fatma Şadab (İngilizce’den Farsça’ya), 2004, Kabil, s. 45, Afganistan Taliban ve Ladin, İstanbul, 2001, s. 22, Birey Yayıncılık). Afganistan’da yaşayanlar diğer etnik gruplar ise Farsî asıllı Tacikler, Türk-Moğol asıllı Hazaralar, Özbek ve Türkmen Türkleri, Paşayiler ve diğer küçük etnik gruplardır.

⁸ Oğuz, *Hedef ülke Afganistan*, s. 74-75.

ABD ve SSCB'ye bağımlılıktan kurtulmaya çalışmak için İslami ülkelere yönelen Davut Han Halk kanadı lideri Hafızullah Emin'in düzenlediği askeri bir darbeye iktidardan uzaklaştırıldı ve öldürüldü. Böylelikle 27 Nisan 1978'de ADHP (Afganistan Demokratik Halk Partisi) dönemi başlamış oldu.

Afganistan Demokratik Cumhuriyeti Devrim Konseyi başkanlığına, devlet başkanlığına ve ADHP Genel Sekreterliğine Nur Muhammed Taraki ve Hafızullah Emin ile Babrak Karmal devlet başkanlığı yardımcılığına getirildiler. Komünist rejimin ortaya çıkması ile beraber Afgan halkı ayaklanmaya başladı. Nur Muhammed Taraki liderliğinde komünist yönetim halk ayaklanmalarını bastırmak için Sovyetler Birliğinden silah ve cephane yardımı almasına rağmen başarılı olamadı. Nur Muhammed Taraki ve Hafızullah Emin arasında çıkan anlaşmazlık neticesinde Hafızullah Emin tarafından darbe yapılarak Nur Muhammed Taraki öldürüldü. Afganistan'ın yeni cumhurbaşkanı olarak ilan edilen Hafızullah Emin, ülkedeki halk ayaklanmalarını bastırmak için Sovyetler Birliği yerine ABD ve diğer ülkelerden yardım alma teşebbüsünde bulununca Sovyetler Birliğinin Afganistan'ı işgal etme sürecini hızlandırdı. Nitekim Emin'in iktidarı çok sürmeden Sovyetler Birliği 24 Aralık 1979'da Afganistan'ı fiilen işgal etti. Ardından Hafızullah Emin öldürüldü ve Babrak Karmal Cumhurbaşkanlığına getirildi

Başlangıçta Sovyetler Birliği, Afganistan'ın işgalinin kısa süreceğini ve milletlerarası tepkilerin de idare edilebileceğini ümit etmişlerdi. Fakat işin böyle olmadığı kısa sürede ortaya çıktı. Bu hesap yanlış çıkınca, Sovyetler Birliği uzun süreli bir mücadeleyi göze almak zorunda kaldı⁹.

Komünist rejimin iktidarını müteakiben Sovyetler Birliği'nin işgali, Afgan halkının büyük tepkisine neden olmuştur. Afgan halkı, komünist faaliyetlerin ve Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesinin neticesinde yeni örgütlenmeye başlayan Afgan İslami hareketlerini desteklemeye başlamıştır. Böylelikle, Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgali, Afgan Mücahitleri olarak anılan grupların doğuşuna ve güçlenmesine neden olmuştur.

⁹ Fahir Armaoğlu, *20. yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul, 1999, s. 69.

3.Reformlar

Darbe yapıldıktan hemen sonra devrimciler bir sürü radikal reformlara başvurdu. Bu bağlamda ADHP'nin siyasetinin üç ana unsuru; toprak reformu, okuma-yazma seferberliği ve devlet mekanizmasının güçlendirilmesiydi. Belirlenmemiş bir işçi sınıfı ve kayıtsız bir köylü toplumuyla yüz yüze kaldıklarını fark eden komünist liderler, uzaktan komuta yöntemiyle bir ihtilal yaratmış olduklarının farkındaydılar. Düşündüklerini gerçekleştirmek için ellerinin altındaki üç ayrı vasıtayı kullanma yoluna gittiler: iyi donatılmış ve kendilerine sadık bir ordunun yardımıyla sürdürebildikleri sindirme ve yıldırma hareketleri; kitlelerin desteğini alacağını düşündükleri toprak reformu ve halkı din alimlerin etkisinden kurtarmak ve yeni ideolojiyi yaymak için düşündükleri, okur-yazar oranının artırılmasıdır¹⁰.

a.Toprak Reformu /Taksimat-ı Arazi

Toprak reformuna ait ayrıntılar iki ayrı kararnameyle yayınlandı. Ağustos 1978'de yayınlanan altı numaralı kararnameye göre ipotek sistemi ve faiz iptal ediliyordu. Beş yıldan daha eski borç ve ipotekler hükümsüz kılınırken, bahis konusu topraklar karşılıksız olarak eski sahiplerine geri verilmekteydi. Son beş yıl içerisinde ipotek edilen araziler de sahiplerine iade edilirken, alacağın belirli bir kısmının ödenmesi öngörülmüştü. Bu hükümler sadece 10 cerib'den (iki hektar) daha az verimli toprağa sahip fakir köylüler için geçerliydi. Kurulan bir mahalli komisyonca seçilen kişi ya da kuruluşlar ilçe yetkililerinin gözetiminde kalkınma bankasının yardımına başvurabileceklerdi. Toprağın yeniden dağıtılması 30 Kasım 1978 tarihini taşıyan sekiz numaralı kararnameyle tanzim olunmuştu. Kararnamenin birinci maddesi feodal ve yarı-feodal durumlardan kurtulma niyetini yansıtmaktaydı. Hiçbir aile iyi vasıflara haiz zirai toprağın 30 ceribinden daha fazlasına sahip olamayacaktı. Toprak yedi kategoriye ayrılmış ve her birine bir katsayı verilmişti. Kategoriler su kanallarıyla örölmüş meyve bahçelerinden, en az iki yıldır işlenmemiş çorak topraklar arasında uzanırken; katsayılar da 1.00'den 0,10'e kadar değişmekteydi¹¹.

¹⁰ Olivier Roy, *Afganistan'da Direniş ve İslam*, Çev: Mustafa Kadri Orağlı, İstanbul, 1990, s. 143-144.

¹¹ Olivier Roy, *a.g.e.*, s. 146-147.

Böylece devlet tarafından, zenginlerin ve büyük toprak ağalarının arazileri ellerinden alınıp fakir çiftçi ve köylülere verilecek¹². Doğal olarak bu gelişme, zenginleri ve büyük toprak ağalarını, yeni ortaya çıkan dini-siyasi hareketlerin saflarına katılmaya zorlamıştır. Yıllarca “Ağa” ve “Han” olarak hürmet gördükleri için prestijlerini ve arazilerini kaybetmek istemeyen ağalar, artık sıradan vatandaş haline gelme durumuyla karşı karşıya kalmışlardır.

b.Okuma-Yazma Kampanyası

Komünist rejimi için Afganların okur-yazar kılınması en az toprak reformu kadar öneme haizdi. Ana fikir öncelikle halkın aydınlatılması ve bu sayede aydınların halk kitlesinin yeni rejimin en sadık destekçilerini oluşturacağıydı. Kampanya hızla uygulamaya konuldu ve tüm ülke genelinde yaygınlaştırıldı. Çocuklar ve yetişkinler, genç ve yaşlı herkes bir yıl içerisinde okuma-yazma öğrenmek zorundaydı. Program 1979’un başından başlayarak 16.000’i gönüllü olmak üzere 18.500 öğretmenin kırsal kesime gönderilmesini öngörmekteydi. Aslında program Mayıs 1978’den itibaren mevcut imkanlarla uygulamaya konmuş bulunmaktaydı. Birine okuma yazma öğretmek için o kişinin 150 saat süresince ders vermesi gerektiği hesaplanmıştı. Her bir öğretmenin eline yeni bir el kitabı vardır. Kitap ise artık Kur’an-ı Kerim değil, ders kitabıydı. Halkın kurtarıcısı olarak bir tam sayfa askeri silahlara ayrılmış ve kitabın üçte biri sloganlarla hükümet tarafından icat edilmiş ezber cümlelerle doldurulmuştu. Tıpkı toprak reformunda olduğu gibi, okuma-yazma seferberliğine karşı da halkın değişik tepkilerde bulunduğu söylenebilir¹³.

Okuma-yazma seferberliğine muhalefet, özellikle şehirlerde iyi karşılanan kampanya fikrine değil, kampanyanın uygulandığı metoda karşı idi. Her şeyden önce doğup büyüdükleri topraklardan başka yerlerde görev yapan öğretmenlerin takındıkları otoriter tavırları, hiyerarşi ve nezakete karşı büyük saygı besleyen geleneksel bir toplumda derin rahatsızlıklar uyandırmaktaydı. Ayrıca yaşlı insanların kurslara devam etmeye zorlanması onlar için büyük bir aşağılanma kaynağı oluşturmaktaydı. Propaganda unsurlarının dini bütün kişilerin gücenmesine yol açtığı

¹² Oğuz, *Hedefülke Afganistan*, s. 115-116.

¹³ Olivier Roy, *a.g.e.*, s. 157-158.

zaten herkesin malumuydu. Üstelik bir de kızların kurslara devam mecburiyeti getirilince ayaklanma patlak verdi. Yaygın inancın aksine, mesele kadınların eğitim görüp görmemesi değildi. Asıl üzerinde fikir birliğine varılan husus kadınlarla erkeklerin karışık vaziyette aynı ortamı paylaşmamaları gerektiğiydi. Ayrıca yeterince bayan öğretmen olmayışından ötürü derslerin erkek öğretmenlerce verilmesi de büyük tepkiye neden oldu. Okuma-yazma seferberliğinin kendisi değil, işte bu olup bitenler sonuçta kampanyanın reddedilmesine yol açtı¹⁴.

Bunların yanı sıra, hükümetin başlık parasını kaldıran reformu, toplumda toprak reformuyla başlayan hoşnutsuzluğu daha da arttırdı. Çünkü birçok ailenin kızı kendileri ya da aileleri razı olmadığı halde, zorla Devrim Savunma Konseyi üyesi fakir gençlerle evlendiriliyordu. Kızların zorla evlendirilmesine karşı çıkan anne babalar hapse atıldı. Bu uygulama insanlarda korku, dehşet ve infial yaratmıştı¹⁵.

Hükümetin, halkını sabrını taşıran bir başka uygulaması, şüphesiz komünistlerin yürüttüğü “ateizm” propagandası idi. Bu arada Leninizm ve Marksizm doktrinleriyle ilgili dersler okul müfredatına alınmış, yabancı dil olarak Rusça öğretilmeye başlanmıştı¹⁶. Afganistan’da Direniş ve İslam kitabının yazarı Olivier Roy’a göre reformlara karşı çıkışın sebebi reformların kendisi değil, onu takip eden baskıdır:

“Bir çok batılı gözlemci gibi komünistler de ayaklanmaları reformların reddi, 1928 yılında Kral Emanullah Han’ın devrilmesine yol açan olayların geleneksel yorumunun uzantısı olarak mütalaa ettiler. Fakat daha teferruatlı bir çalışma hadiselerin bundan çok daha karmaşık bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir. Özellikle kabile bölgeleri başta olmak üzere Afgan toplumunda her çeşit reformlara muhalefet eden gelenekçi bir kesiminin bulunduğu halkın doğru olsa bile; içlerinde din adamlarının da bulunduğu halkın giderek artan bir bölümünün gerçekleştirilmesi oldukça zor olan reformları bile gerekli gördüğü söyleyebiliriz. İsyanların meydana geliş şekillerini inceleyerek, halkı ayaklandıran sebebin reform prensibi değil, hemen ardından gelen baskı hareketleriyle reformların tatbik edilme tarzı ya da bunlar neticesinde köylülerin içine düştükleri tezatlar olduğunu

¹⁴ Olivier Roy, *a.g.e.*, s. 159-160.

¹⁵ Oğuz, *a.g.e.*, s. 117.

¹⁶ Yavuz Selim, *a.g.e.*, s. 48-49.

görebiliriz. Daha sonra kültürel faktör önemli bir rol oynamıştır: pragmatik bir yolla sunmak dururken, toplumun dini inançlarına hakaret edencesine açık bir Marksist terminoloji kullanılarak reformlar, ideolojik açıdan pazarlamaya kalkışılmıştır. Neticede reformların uygulanması, devlet mekanizmasının köy cemaatlerinin yaşantılarına daha önceden görülmemiş bir hoyratlıkla tecavüzüne yol açmıştır. Bu sebeplerden ötürü ayaklanma anti-komünist olduğu kadar devlet aleyhtarıydı da.¹⁷”

Sonuç olarak Afganistan’da komünist etkinliğin artması, ardından Sovyetler işgali, geleneksel Afgan toplumunda büyük bir rahatsızlık ve tepkiye neden olmuştur. Dolayısıyla 1978 komünist darbesini takip eden Sovyetler işgali ve Sovyetler yanlısı rejimin başlattığı reformlar sosyolojik olarak rejim karşıtı hareketlerin (dini-siyasi hareketler) ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

C.AFGANİSTAN’DA DİNİ-SİYASİ HAREKETLERİN OLUŞUM SÜRECİ

Afganistan’da ilk dini-siyasi hareketlerin ortaya çıkışı İngilizlerin bölgeye girişi ile paralellik göstermektedir. Fazıl Vahid ve Mevlevi Abdulaziz tarafından kurulan ve bölgede ortaya çıkan (bugünkü Pakistan ve Afganistan sınırda) ilk hareket olarak belirtilen Hizbullah Hareketi, İngilizlerin bölgedeki etkinliğinin artmasına ve Hindistan’ı işgaline tepki olarak ortaya çıkmıştır¹⁸.

Bizim burada ele alacağımız hareketler ise, 1940’lı ve 1950’li yıllarda, yüksek öğrenim amacı ile Mısır’a gidenler tarafından kurulan hareketlerdir. 1960’lı yıllardan sonra Mısır’dan ülkeye geri dönüşlerinde çoğu Kabil üniversitesinin Şeriat Fakültesi’ne öğretim üyesi olarak atanmışlardır. Seyid Kutup ve Muhammed Kutub gibi Mısır’daki Müslüman Kardeşler teşkilatının liderlerinden etkilenen söz konusu şahıslar adı geçen kişilerin eserlerini Farsça ve Peştuncaya kazandırarak üniversite gençliğini etkilemeye çalışmışlardır¹⁹.

Afganistan coğrafi yakınlığına rağmen, Afgan İslamcı hareketi, Hindistan ve Pakistan (Mevdudi gibi âlimleri barındıran) yerine, Mısırlı Müslüman Kardeşler akımından ilhamını aldı. Toplumsal kökenleri bakımından, devlet mekanizmasında istihdam edilen “devlet burjuvazisi” diye adlandırılabilir bir kesime dayandı.

¹⁷ Olivier Roy, age, s. 161.

¹⁸ Habibi, a.g.e., s.141-142.

¹⁹ Tanin, a.g.e., s. 134.

İlahiyat Fakültesi mezunları bir yana bırakılırsa, İslamcılar, ulemadan değil entelektüel tabakadan sayıldıkları söylenebilir. Hareketin ilk ortaya çıkışı, 1958 yılında Mısır'dan dönen Dr. Gulam Muhammed Niyazi'nin İlahiyat Fakültesi dekanlığına getirilmesiyle başladı. Mısır Ezher mezunu birçok profesör, Kahire ile Kabil arasındaki gidiş gelişlerinde, ideolojik ve siyasi bir nitelik kazanarak bir grup kurdu. Dr. G. Niyazi, Burhaneddin Rabbani, Musa Tavana vs. gibi profesörlerin yanı sıra hem Nakşibendi tarikatının hem Müceddidi ailesinin alim-kaid karakterini temsil eden Sıbgatullah Müceddidi ile 1968'de Gahiz Gazetesi'ni kuran Minhacüddin Gahiz türü aydınlara rastlamak mümkündür²⁰.

Afganistan'da komünist ve ateizm propagandasına tepki olarak doğan Müslüman Gençler Teşkilatı faaliyetlerini Nahda-i İslami ve bunun gençlik kolu olan Sazman-ı Cevanan-ı Müselman(Müslüman Gençlik Teşkilatı)' olarak bilenen teşkilatı çerçevesinde sürdürmüşlerdir. Bu hareket, Müslüman gençlik düzeyinde aşikar faaliyetlerde bulunurken, merkezinde "profesörlerin' bulunduğu gizli çalışmalarını sürdürmeyi de ihmal etmedi. Bütün kontrol Şura'nın (Nahda) elinde olup, o da "emir"i(başkan) seçmekle mükellefi. 1972'ye kadar Emir, Gulam Niyazi olup, sonra yerini Rabbani'ye bırakacaktı. Hareketin tüzüğünün teşkil edildiği 1972 yılının toplantısında: Riyaset makamında Rabbani, yardımcısı olarak Sayyaf, sekreter pozisyonunda yerini 1975'te Hikmetyar'a devredecek olan ve aynı zamanda askeri kanattan sorumlu mühendis Abdurrahman, kültürel faaliyetler sorumlusu olarak Tavana ile Mevlevi Habiburrahman da dahil olmak üzere ulema bulunmaktaydı²¹.

İslamcılar 1960'lı ve 1970'li yıllarda hükümetin şiddetli baskısıyla karşılaştı. Bu arada İslamcıların liderlerinden Abdurrahman Niyazi 1970 yılında Yeni Delhi'de zehirlenerek öldürüldü. Müslüman gençler Niyazi'nin Kabil'e getirilen cenazesini büyük bir törenle kaldırdılar. Cenaze töreni Kral Zahir Şah'a karşı bir gövde gösterisine dönüştü. O zamana kadar İslamcıları pek ciddiye almayan kral bu örgütlü gösteri karşısında hem şaşırmış hem de ürkmüştü. Bu yüzden İslamcıları dağıtmak için birtakım önlemler aldı. 1973 yılında iktidara gelen Davut Han da İslamcıların faaliyetlerin farkındaydı. İslamcılar ise Kabil'in camilerinde ve

²⁰ Faik Bulut, *İslamcı Örgütler 2*, Ankara, 1997, s. 174.

²¹ Olivier Roy, *a.g.e.*, s. 125.

gizli ev toplantılarında faaliyetlerini sürdürüyorlardı²². 1970 başlarından itibaren İslamcılar, komünistlerle rekabet halinde ordu içerisinde örgütlenme faaliyetlerini başlattılar. Muhtemel bir darbe hazırlığı yaptılar. Bu görevi Mühendis Habibürrahman ile daha sonra “Pencşir Aslanı” diye ünlenecek Ahmet Şah Mesut(Habibürrahman’ın ölümünden sonra Gulbeddin Hikmetyar) üstlendiler. Davut Han, her yönüyle İslamcılarla mücadele etti. İçişleri bakanı Faiz Muhammed, sol hareketin Perçem kanadının üyesi olduğundan, İslamcıları tasfiye hareketi başlattı. Bu aynı zamanda, İslamcılar arasında ikiliğin ortaya çıkmasının tarihidir. Bundan sonra İslamcı liderler devletin sıkı takibi sebebiyle Afganistan’ı terk etmek zorunda kaldılar²³.

İslamcı liderler arasındaki iç çekişme ve ihtilaf, İslamcıları iki gruba böldü, bir kısmı Burhaneddin Rabbani, bir kısmı da Gulbeddin Hikmetyar’ın çevresine toplandı. Hikmetyar ile Rabbani ayrı fraksiyonların liderleri oldukları halde birbirleriyle sürekli temas halindeydiler ve belli konularda işbirliği yapıyorlardı. Başlattıkları isyanların bastırılmasından sonra, yukarıda zikredildiği gibi hayatta kalan İslamcılar Pakistan’a sığındılar, burada Afgan İslamcılarını kendi örgütlerini kurmaya başladılar.²⁴ Pakistan hükümeti orada onlara faaliyetlerini sürdürmek için büro açmalarına izin vermişti. Bu zaman zarfında İslamcılar başta Bhutto’nun Avami Partisi olmak üzere Pakistan solundan, ordusundan, Pakistan’ın Cemaat-i İslami’sinden destek görürken, ilk bir yıl zarfında bunlara ilaveten Suudi Arabistan gönderdiği bir miktar maddi yardımdan da istifade ettiler. Pakistan’ın desteği ideolojik olmaktan ziyade stratejik vasıflar taşımaktaydı: Afgan İslamcılarını, milliyetçi ideolojiyle Peştunistan hakkında Kabil’in almayı düşündüğü kararlara karşı çıkarken, Kabil-Yeni Delhi yakınlaşmasını da Müslüman dayanışması adına reddediyorlardı²⁵.

Afgan Sünni mücahit hareketleri Pakistan’da karargah kurarken, Şii kökenli hareketler²⁶ de İran’da üslenmişti. İran hükümeti, Afganistan’daki Şii azınlığına büyük bir ilgi gösteriyordu. 1980’li yılların başlarında İran’da bulunan Şii hareketleri

²² Oğuz, *Hedefülke Afganistan*, s. 225.

²³ Faik Bulut, *a.g.e.*, s. 177.

²⁴ Oğuz, *a.g.e.*, s. 226.

²⁵ Olivier Roy, *a.g.e.*, s. 130-131.

²⁶ Bkz: s. 27-28.

için, Humeyni, manevi liderdi. Şii hareketleri liderlerinin birçoğu, Humeyni'nin doğum yeri olan Kum kentinde dini eğitim görmüş, Humeyni'nin dünya görüşünü ve devlet anlayışını benimsemişti²⁷. Bununla birlikte Afgan direniş hareketinin merkezi Pakistan idi. Çünkü ülkenin yaklaşık % 85'ini temsil eden Sünni hareketler Pakistan'da üslenmişti²⁸.

Başta yekvücut olarak ortaya çıkan ve Kabil Üniversitesinde Müslüman Gençler olarak faaliyetlerini sürdüren söz konusu dini-siyasi hareket, hareket içindeki şahısların aralarındaki kişisel problemleri, etnik, dil, bölge farklılıkları ve dış güçlerin kışkırtmaları neticesinde birçok harekete bölünmüştür. Söz konusu hareketlerin oluşumuyla ilgili bu genel bilgi verildikten sonra şimdi de ön planda yer alıp kayda değer faaliyetleri olan hareketler teker teker ele alınıp incelenecektir.

D.TALİBAN ÖNCESİ DİNİ-SİYASİ HAREKETLER

1.Hizb-i İslami

Adı	: Afganistan İslam Partisi
Orijinal adı	: حزب اسلامی افغانستان
Kurucu lider	: Gulbeddin Hikmetyar
Lider	: Gulbeddin Hikmetyar
Kuruluş tarihi	: 1975

Hizb-i İslami, Afgan direniş gruplarının en ideolojik olanı²⁹, en güçlüsü ve son derece muhafazakar olanıdır. Hizb-i İslami Gulbeddin Hikmetyar Kabil Üniversitesi'nde mühendislik öğrenimi görmekte iken, 1969 yılında kurulmuş olan Müslüman Öğrenciler Hareketinden doğmuştur³⁰. Ülkedeki gençlerin büyük bölümünü bünyesinde toplamış bulunan bu teşkilat, mücahit grupların en güçlüsü olarak kabul edilmiştir. Yaklaşık kırk beş bin kişilik organize mücahit gücüne sahip bulunan Hizb-i İslami, bilhassa Paktiya, Kandehar, Logar, Gazne, Kunar, Nangerhar, Kunduz ve Kabil eyaletlerinde etkili olmuştur³¹.

Hikmetyar, 1947 yılında Afganistan'ın kuzeyinde bulunan Kunduz vilayetine bağlı İmam Sahib ilçesinde, dünyaya geldi. Bağlan yerlilerinden Harut

²⁷ Oğuz, *Afganistan*, s. 201.

²⁸ Oğuz, *Hedefülke Afganistan*, s. 227.

²⁹ Olivier Roy, *a.g.e.*, s. 350.

³⁰ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 77.

³¹ İlhan Bilgü, *a.g.md.*, s. 410.

kabilesine mensuptur³². İlk, orta ve lise öğrenimini memleketinde yaptı. Üniversite öğrenimi için Kabil'e gitti. Kabil Üniversitesi Mühendislik Fakültesine kaydoldu. Ancak Fakültenin ikinci yılında, Davut Rejiminin baskısı yüzünden okulu terk ederek Pakistan'a sığındı³³. Üniversite kampusunda komünist aleyhtarlığı tavrı alan Hikmetyar, neden Müslüman Gençler Teşkilatına katıldığını şöyle dile getirir: “ ben lise ikinci sınıfta iken, Seyid Kutub'un şehit edilmesinin haberini aldığımda çok etkilendim ve bu olay beni sarstı. Daha sonra sınıf arkadaşım ve dönemin Cumhurbaşkanı olan Hafızullah Emin'in yeğeninin Allah'a inanmadığını ve kendisine Allah'ı göstermemi söylediğinde, onunla kavga ettim. İlk defa böylesi bir olaya karşılaşıyordum. O zaman Afganistan'da düzenli bir şekilde faaliyet gösteren bir İslami hareketin yokluğunu hissettim.”³⁴

Hikmetyar, Hizb-i İslami'nin nasıl kurulduğunu ve Afganistan'daki İslami partilerin oluşumunu ve bölünmesinin tarihini, anılarını, 21 Ekim 1996 tarihli El Vasat Dergisine açıklarken şöyle anlatmıştır: “ *Pakistan'a göç eden Burhaneddin Rabbani, Afganistan'da bir İslami hareketinin kurulmasını istiyordu. Öncelikle, isim üzerinde duruldu. Rabbani, ' Müslüman Gençlik' adını konmasını istiyordu. Hareketimizin sadece gençlerden oluşmadığından, bunun kapsayıcı olmayacağını düşündük. Yine Rabbani, İslami Nahda, adını önerdi. Buna da itiraz ettim. Çünkü İslam dünyasında bu adla faaliyet gösteren çok örgüt vardı ve bizimkiyle karıştırılabildi. Karşı öneri olarak, Hizb-i İslami adının konmasını istedim; görüşünde ısrar eden Rabbani dışındaki herkes önerimi onayladı. (Rabbani'nin sonradan bu adla kuracağı) Cemiyet-i İslami adı da ilk sıralarda kabul görmedi. Çünkü, bizdeki din alimlerinin çoğu Pakistan'da okumuştular ve orada aynı adla bulunan partiyle aralarında görüş ayrılıkları bulunuyordu. Dolayısıyla, Cemiyet-i İslami adıyla ortaya çıkacak herhangi bir İslamcı yapının, dini şahsiyetleri kucaklayamacağını düşündük. Sonuç: adı üzerinde görüş birliğine vardığımız Hizb-i İslami'nin amblemini de bizzat elimle çizdim. Rabbani dahil bütün kardeşlerimiz; Hizb-i İslami'nin başkanının seçimine katıldı. Başkan adaylığım için öneriler geldi. Rabbani ile dört arkadaşı, buna şiddetle karşı çıktı. 1975'te ben başkan olunca,*

³² Faik Bulut, *a.g.e.*, s. 194.

³³ Süleyman Doğan, *Afganistan'da Kim Kazandı*, İstanbul, 1995, s. 57-58.

³⁴ Tanin, *a.g.e.*, s. 134,135.

silahlı mücadele kararı aldık. Rabbani ve taraftarları yaşanan gelişmelere küsüp Suudi Arabistan'a gittiler. Orada, Afgan hükümetinin temsilcisini bulup, Muhammed Davut Han ile uzlaşmak istediklerini bildirdiler.”

“Rabbani Suudi Arabistan'dan dönünce, kendisiyle oturup gelişmeleri gözden geçirdik. Tartışma, silahlı mücadele yöntemine başvurulup başvurulmaması konusunda yoğunlaştı. Rabbani, silahlı direnişe karşı çıkıyordu. Oturum sonunda, çoğunluk, silahlı mücadele kararının uygulanmasını onayladı. Bunun üzerine, bazı kardeşlerimizi, Afganistan'a gönderdik. Ancak, onlar henüz ilk kurşunu atmayıp, bizim talimatımızı beklediler. Böylece, ilk cihadi eylemimizin Temmuz 1975'te başladığını söyleyebilirim.³⁵”

Hizb-i İslami, görüş çizgisi olarak, Kuran-ı Kerim, sünnet ve Hanefi fikhını kabul ettiğini belirtmektedir. Örgüt, gençliği kumardan, içkiden, zinadan ve ahlaki çöküntüden, buna bağlı olarak pornografiden korumayı hedeflemektedir. Okullarda Kur'an-ı Kerim ezberletmenin ciddiyetle uygulanacağı, ısrarla belirtilmektedir. İmam ve müezzinlerin parasal problemlerinin çözüleceği ifade edilmektedir. Karma eğitim içinde kız ve erkek öğrencilerin bir arada okutulmaları derhal terk edilecektir. Yine Hizb-i İslami, parlamentonun bağımsız seçimlerle oluşturulacağını ifade etmektedir³⁶.

Hizb-i İslami oldukça merkezci ve homojen bir yapıya sahipti. Partinin seçkin mensupları idealist ve doktriner insanlar olup, hayatlarını partiye adayan ve Hikmetyar'a sadık kişilerdi. Olivier Roy'a göre bu sebeplerden dolayı diğer gruplara göre Hizb-i İslami mensupları kendi kavimlerine yönelik grup dayanışmasından çok daha az oranda etkileniyorlardı³⁷.

1992 yılında Sovyet yanlısı Dr. Necibullah hükümetinin devrilmesinden sonra Mücahit gruplar arasında olan nüfuz sahibi olma mücadelesi zirveye ulaştı. Mücahit gruplar ilk Sıbgatullah Müceddedi daha sonra Burhaneddin Rabbani liderliğinde bir hükümet kurulması konusunda uzlaştılar. Ama Hizipler arası çekişmeler devam etti ve çok geçmeden Taliban, iç savaşa katılan tüm mücahit gruplarına karşısına ciddi bir rakip olarak ortaya çıktı. Taliban Hareketinin ortaya

³⁵ Faik Bulut, *a.g.e.*, s. 179-184.

³⁶ Yılmaz Soyuer, *Bir İdeolojinin İzdüşümü Taliban*, İsparta, 2002, s.95-96.

³⁷ Olivier Roy, *a.g.e.*, s. 219.

çıkışı, 1992-1994 yılları arasında iktidar için çatışmalara giren ve binlerce sivilin ölümüne sebep olan Hizb-i İslam ve Cemiyet-i İslami'yi anlaşılmaya zorladı. Yapılan anlaşmaya göre Taliban ortak düşman olarak görülüyor ve yönetim de paylaşılıyordu. Hikmetyar başbakan ve Rabbani ise devlet başkanı olarak belirlenmişti. Hizb-i İslami ve Cemiyet-i İslami'nin Taliban hareketine karşı ittifak yapmalarına rağmen Taliban 1996'da Kabil'i ele geçirdi. Hizb-i İslami lideri Hikmetyar Kabil'i terk ederek ülkenin kuzeyine çekildi. Bağlan ilinde bir süre kalan Hikmetyar Pakistan'ın kendisine yönelik suikast girişimleri olmasından şüphelenerek İran'a gitti. ABD'nin Taliban ve El Kaide'ye karşı savaş açmasına kadar orada kaldı. Hikmetyar, savaşta Taliban'ı desteklediğini açıkladı. Daha sonra Afganistan'a dönerek, Afganistan'daki yabancı güçlere karşı cihat ilan etti³⁸. O tarihten bugüne Hizb-i İslami, Afganistan'ın kuzeydoğu ve kuzey bölgelerinde etkin olmak üzere Afganistan'ın dağlık bölgelerinde yabancı askerlerine karşı gerilla saldırılar düzenlemektedir.

2.Cemiyet-i İslami

Adı	: Afganistan İslami Cemiyeti
Orijinal adı	: جمعیت اسلامی افغانستان
Kurucu lider	: Burhaneddin Rabbani
Lider	: Burhaneddin Rabbani
Kuruluş tarihi	: 1975

Siyasi ve askeri güç açısından cihat döneminin en büyük mücahit örgütlerinden biri olan Cemiyet-i İslami'nin temeli, 1957'de Kabil Üniversitesi profesörlerinden Gulam Muhammed Niyazi tarafından atıldı. Mısır'da okurken Müslüman Kardeşler ile yakın ilişki içinde bulunan Niyazi, Kabil'e dönünce Şeriat Fakültesi'nde hareketin ilk çekirdeğini oluşturdu. Burhaneddin Rabbani³⁹ emirliğe,

³⁸ Ahmed Muvaffak Zeydan, *Taliban'ın Yükselişi*, çev: Hülya Afacan, İstanbul, 2010, s. 198-202.

³⁹ Burhaneddin Rabbani, geçmişlerinde Sufilikle bağlantıları bulunan Badahşan eyaletinin küçük toprak sahiplerinden birinin oğlu olarak, 1940 yılında, Bağdahşan bağlı Yaftal ilçesinde dünyaya gelmiştir. Rabbani, modernist alimlerin tuttuğu cinsten klasik bir kariyer takip etti. Önce hükümet medresesini bitirmiş, sonra Ankara'da bazı çalışmalarda bulunmuş ve neticede Kahire'ye giderek oradaki Ezher Üniversitesi'nden mezun olmuştur. Çalışmaları ve yayınlanan eserleri üç farklı istikamette gelişme göstermekteydi: edebiyat dalında Heratlı mistik şair Cami hakkında bir tez kaleme almış; ilahiyat konusunda, Mutezile olarak bilinen rasyonalist filozoflara dair bir reddiye yazmış ve siyasi düşünür Seyid Kutub'un "Fizilal il-Kuran" ve "Yoldaki İşaretler" adlı eserlerini tercüme etmeye (Farsçaya) başlamıştı. Olivier Roy, buna dayanarak, Rabbani'nin, Cemiyet'i oluşturan üç çağdaş

G. Muhammed Niyazi de yardımcılığa getirildi. Ancak Davut döneminin başlamasıyla, İslami harekete büyük darbeler indirilmeye başlandı, tutuklanmalar yaşandı. Sayyaf'ın dışındakiler Muhammed Niyazi de dahil olmak üzere yarısı bu dönemde, diğer yarısı de Taraki döneminde öldürüldüler. Burhaneddin Rabbani ise Pakistan'a sığınarak kurtulabildi⁴⁰. Ülkenin her yerinde etkinliği olan Cemiyet-i İslami,⁴¹ yirmi beş bin kadar mücahide sahip bulunmaktaydı⁴². Bedahşan, Penşir, Belh, Tahar, Herat gibi eyaletlerinde daha güçlüydü. Burhaneddin Rabbani, 1991 yılında, Türkiye'de yayınlanan İmza Dergisine verdiği bir demeçte, Afganistan'da İslami hareket'in oluşumunu şöyle açıklamaktadır, "önceleri Afganistan'da İslami Hareketi, sadece Cemiyet-i İslami temsil etmekteydi. Cemiyet-i İslami'nin ilk emiri Muhammed Niyazi idi. Ondan sonra ise 1972'de Cemiyet Şurası'nın oybirliği ile Cemiyet reisi olarak seçildim. Sayyaf ise yardımcılık görevini deruhte ediyordu. Afganistan içinde başka bir İslam hareket söz konusu değildi. Takriben iki yıl sonra Peşaver'de ilk önce Hikmetyar Cemiyet'ten ayrılıp Hizb-i İslami'yi teşkil etti. Hikmetyar, Cemiyet içindek görevi ise örgüt içi ve dışı irtibat sorumlusuydu."⁴³

Halen Afganistan siyasetinde aktif rol oynayan Cemiyet-i İslami lideri Burhaneddin Rabbani, Müceddidi'den sonra geçici mücahit hükümetin başına getirildi. Rabbani, Kabil Taliban tarafından ele geçirilince Kabil'i terk etmek mecburiyetinde kaldı. Taliban'ın çöküşünden sonra Cemiyet-i İslami lideri Burhaneddin Rabbani, Bonn Barış Konferansına heyet gönderip konferansta kendisinin geçici hükümetin başkanı olarak seçilen Hamid Karzai'ye yönetimi devretti. 2005 yılında yapılan parlamento seçiminde Badahşan milletvekili olarak seçilen Rabbani şuan Taliban'la barışmak için kurulan Yüksek Barış Şurasının başkanlığını yürütmektedir.

Önceden geniş kültür çalışmasıyla halkın eğitilmesi uyarılması ve bilahare hedefe gidilmesi fikrine sahip olan Cemiyet-i İslami mensupları, Rusların Afganistan'ı işgaliyle birlikte silaha sarıldılar. Rabbani, kendisini çeşitli konularda

düşünce akımını kişiliğinde birleştğini söylemektedir. Roy, bunların da klasik kültür, manevi gelenekçilik ve Siyasi İslamcılık olduğunu açıklamaktadır (Olivier Roy, *a.g.e.*, s. 131-132).

⁴⁰ Yavuz Selim, *a.g.e.*, s. 61-62.

⁴¹ Bu örgütün askeri lideri 2001 yılında intihar saldırısı dolayısıyla yaşamını kaybeden Penşir Aslanı diye anılan Ahmet Şah Mesut idi.

⁴² İlhan Bilgü, *a.g.md.*, s. 410.

⁴³ İmza Dergisi, sayı 26, İstanbul, 1991, s. 10.

eleştirenlere ve özellikle Amerika'ya gittiği için kınayanlara ise şu cevabı verdi: *“Kuran-ı Kerim’de Allah Hz. Musa’ya Firavun’a giderek güzel öğütte bulun, ola ki nasihat dinler⁴⁴. Ayetini hatırlatmak isterim. Biz Amerika’ya mücahitlerin siyaseti gereği gittik. Bizim siyasetimiz açıktır. Hiçbir zaman münafıkça bir siyaset yapmadık. Allah’ın izniyle yaptığımız iş mücahitlerin aleyhine olamaz. Başkan Reagan’a cihadımızın haklı gerekçelerini anlattık. Bunu yanlış atılmış bir adım olarak görmüyorum. Mücahitlerin ve Afgan halkının geleceği için Ruslar ile oturup konuşmaya hazır olduğumuzu ilan ettik. Burada bizi asıl üzen şudur ki; bazı ülkelerdeki Müslüman kardeşlerimiz meseleyi sathi olarak ele alıp değerlendiriyorlar. Ve yanlış neticeye varıyorlar. Meseleyi etraflıca ele alıp sağlıklı bir karar verme yerine, duygusal hareket ediyorlar⁴⁵.”*

Rabbani, İslam devleti konusunda ise fikirlerini şöyle dile getirir: *“Biz, kendi devletimizi kurarken, tarihte kurulan ilk İslam devletini esas alacağımızı söylediğimizde, herkes bizim 1400 yıl öncesine geri döneceğimizi zannediyor. Bizim söylediğimiz bu değildir. Biz Hz. Muhammed zamanındaki değerleri ve prensipleri günümüzde kendi toplumumuza taşımakta bir sakınca görmüyoruz. Bununla birlikte çağın gereklerine ve değişme de açığız. Yani bizim savunduğumuz şey, İslam’ın temel prensipleri ile elektronik çağın şartlarının uzlaştığı bir sistemdir.⁴⁶”* Rabbani mollaların devlet düzeninde rolünü şöyle açıklıyor: *“Afganistan’da mollaların toplumdaki yeri ve önemi İran’dakinden çok farklıdır. İran’da mollalar İslam devrimi sırasında hayati bir rol oynadılar ve bu rollerini hala da sürdürüyorlar. Oysa Afganistan’da mollaların devlet işlerine karışması pek alışılmış bir şey değildir. Bizim ülkemizde mollalar sadece camileri yönetmekte ve din eğitimi ile ilgilenmektedir. Biz onların bu görevlerini cihadın başarıya ulaşmasından sonra da sürdürmelerini istiyoruz. Gelecekte mollalar ülke yönetiminde daha fazla söz sahibi olmak isteyebilirler. Bu yüzden biz şimdiden din alimleri ile modern eğitilmiş insanlarımız arasında karşılıklı işbirliği ve anlayış ortamını hazırlamaya çalışacağız.”⁴⁷*

⁴⁴ Taha Suresi, 20/43-44.

⁴⁵ Süleyman Doğan, a.g.e., s. 64-66.

⁴⁶ Oğuz, a.g.e., s. 235.

⁴⁷ Oğuz, Afganistan, s. 194.

2001 yılından sonra, Cemiyet-i İslami’de yaşanan ihtilaflar neticesinde, Şah Mesut’un kardeşi Ahmet Veli Mesut liderliğinde, Nahda-i Milli Afganistan ve Yunus Kanuni liderliğinde Afganistan-ı Nevin adlarında söz konusu hareketten iki siyasi oluşum daha çıkmış oldu.

3.Hizb-i İslami (Halis Kanadı)

Adı	: Afganistan İslam Partisi (Halis kanadı)
Orijinal adı	: حزب اسلامی افغانستان
Kurucu lider	: Mevlevi Yunus Halis
Lider	: Mevlevi Yunus Halis
Kuruluş tarihi	: 1978

Gulbeddin Hikmetyar’ın liderliğindeki Hizb-i İslami’den bazı görüş farklılıklar sebebiyle ayrılan Yunus Halis kurduğu bu ikinci Hizb-i İslami teşkilatı beş bin kadar mücahide sahip olup Nengerhar, Kabil ve Paktiya eyaletlerinde etkili oldu⁴⁸. 1919 yılında doğan⁴⁹ Yunus Halis medreseden mezun olduktan sonra, çalışmalarını Deobend’da sürdürdü⁵⁰. Yunus Halis, Rusların işgalinden önce RTA (Afganistan Radyo -Televizyonu)’da tercüme bürosunda görev yaptı⁵¹ ve bir süre gazeteci olarak aylık Peyam-ı Halk dergisinde ve Varang Gazetesinde çalıştı. 1960’lı yıllarda ağır bir beyin ameliyatı geçirince, bir süre köşeye çekildi. 1973 yılında Davut Han’ın iktidara gelmesinden sonra, oğlunun militan İslamcılara katıldığı gerekçesiyle idam edilmesinin ardından Afganistan’ı terk ederek Pakistan’a yerleşti⁵². 1978 yılında Afganistan’da komünistlerin iktidara gelmesinden sonra üyesi olduğu Hizb-i İslami’den ayrılarak kendi örgütünü kurdu.

“Baba Halis” adıyla da anılan Mevlevi Muhammed Yunus Halis, cepheye giderek savaşa bizzat katıldı. Yunus Halis cihat sonrası planlarını şöyle anlatıyor: “Cihattan sonra kurulacak İslami hükümette din işleri bakanı olmak isterdim. Ama benim için en büyük ödül savaşta şehadet şerbetini içmektir.” Halis tıpkı İran’daki gibi ülke yönetiminde sadece mollaların söz sahibi olduğu İslami bir devlet özlemi

⁴⁸ İlhan Bilgü, *a.g.md.*, s. 410.

⁴⁹ Yavuz Selim, *a.g.e.*, s. 63.

⁵⁰ Olivier Roy, *a.g.e.*, s. 211.

⁵¹ Süleyman Doğan, *a.g.e.*, s. 195.

⁵² Oğuz, *Afganistan*, s. 195.

içindeydi. Bu yüzden de konuşmalarında İran İslam Devrimi'nin lideri Ayetullah Humeyni'den sık sık alıntılar yapıyordu⁵³.

Mevlevi Muhammed Yunus Halis, Amerika'nın Afganistan işgalinden çok geçmeden (2003) Amerika'ya karşı cihat ilan ederek dağlara çıktı. 1919 doğumlu Yunus, 2006 yılında vefat etti ve bilinmeyen bir yere defnedildi.

4.İttihad-ı İslami

Adı	: Afganistan İslam Birliği
Orijinal adı	: اتحاد اسلامی افغانستان
Kurucu lider	: Abdürrab Resul Sayyaf
Lider	: Abdürrab Resul Sayyaf
Kuruluş tarihi	: 1979

1979 yılında Rusların Afganistan'a direkt müdahalesinin ardından bağımsız çalışan hareketler birleşmek zorunda kalınca, yeni bir birlik arayışı gündeme geldi. Birlik çalışmalarına Hizb-i İslami, Cemiyet-i İslami, Hizb-i İslami (Halis kolu), Hareket-i İnkılab- ı İslami Afganistan, Cephe-i Necat-ı Milli, ve Mehoz Milli katıldılar. Toplantının 18. gününde Hizb-i İslami, birliğe katılmayacağını açıklayınca, geriye kalan örgütler, İttihad'ın Emiri olarak Abdürrab Resul Sayyaf önderliğinde birleşmeye karar verdiler. Ancak birlik, uzun sürmedi. Bunun ardından Sayyaf, kurulan İttihat ile yeni bir örgüt olarak boy gösterdi⁵⁴. Sayyaf'ın liderliğindeki bu örgüt, bazılarınca köktendinci örgütlerin ya başka bir ifade ile İslami yapıyı benimseyen örgütlerin en küçüğü olarak kabul edilir. Afganistan'daki askeri gücünden ziyade dışarıdaki siyasi faaliyetleriyle bilinmektedir. Kabil ve Paktiya gibi eyaletlerde daha faaldir ve gücü liderinin kişiliğinden gelmektedir. Az sayıda mücahide sahip olmasına rağmen gruplar arasında önemli bir yere sahiptir⁵⁵.

Sayyaf, 1946 yılında Kabil'e bağlı Pağman ilçesinde dünyaya gelen Sayyaf Ezher mezunudur. Uzun yıllar Kabil Üniversitesi Şeriat Fakültesi'nde görev yaptı⁵⁶. Halen Afgan siyasetinde önemli rol oynayan, Ustad lakabıyla anılan Sayyaf, 2010'da yapılan parlamento seçiminde ikinci kez Kabil milletvekili olarak seçildi.

⁵³ Oğuz, *Hedef Ülke Afganistan*, s. 238.

⁵⁴ Faik Bulut, *a.g.e.*, s. 198.

⁵⁵ İlhan Bilgü, *a.g.md.*, s. 410.

⁵⁶ Süleyman Doğan, *a.g.e.*, s. 86.

5.Hareket-i Inkılab-ı İslami

Adı	: Afganistan İslam Devrim Hareketi
Orijinal adı	: حرکت انقلاب اسلامی افغانستان
Kurucu lider	: Mevlevi Muhammed Nebi Muhammedi
Lider	: Mevlevi Muhammed Nebi Muhammedi
Kuruluş tarihi	: 1978

Hareket-i Inkılab-ı İslami büyük umutlarla kurulan bir harekettir. Hareket-i Inkılab-ı İslami üç amaç için kuruldu: Hizb-i İslami ile Cemiyet-i İslami arasındaki ayrılığı gidermek, medrese eğitilmiş ulema ile mektep eğitilmiş İslamcı aydınlar arasında birliği gerçekleştirmek ve geleneksel ulema yanlısı halk kitleleriyle modern eğitim görmüş İslamcı liderin taraftarları arasında bir kaynaşma sağlamak. Hareket, 5 Eylül 1978'de Pakistan'ın Kuvetta kentindeki bir camide görevli imam ve Afganistan eski Meclisi üyelerinden Mevlevi Muhammed Nebi Muhammedi başkanlığında kuruldu. Ancak, Ekim 1978'de dağıldı. Birleşme sağlanamayınca Hareket-i Inkılab-ı İslami de Mevlevi Muhammed Nebi liderliğinde bir hareket olarak ortaya çıktı⁵⁷.

1921 yılında doğan Muhammed Nebi dini faaliyetlerine Kral Zahir Şah'ın iktidarda bulunduğu 1950'li yıllarda başladığını belirtir. Eski Cumhurbaşkanı Davut Han'ın zamanında hapse atılan Muhammedi, Afganistan'da komünistlerin iktidarı ele geçirmesinden 15 gün sonra kendisi 30 din alimiyle birlikte Pakistan'a sığındı⁵⁸. Olivier Roy'a göre Hareket-i Inkılab-ı İslami, Sovyet işgalin takip eden yıl içerisinde, direnişin mutlak çoğunluğunu oluşturacak gücü sağlamıştır. Ulema, Hareket-i Inkılab-ı İslami'yi bir apolitik parti, daha çok bir tür din alimleri birliği olarak gördü. Şeriatın tavizsiz bir şekilde tatbikinden yana olan fakat bir İslam Cumhuriyeti istemeyen Hareket-i Inkılab-ı İslami bu sayede hem devlet idaresini ele geçirmenin zaruretine inanan İslamcılara hem de laik Kralcılara muhalefet etmekteydi. Bununla birlikte Şeriat'a öncelik verilmesi hususunda İslamcılarla, Monarşi ile İslam'ın birbirine uygun olması konusunda da Kral Zahir Şah taraftarları ile bir mutabakata varmaktan geri kalmadılar. Roy'a göre Hareket, İslamcı

⁵⁷ Faik Bulut, *a.g.e.*, s. 196.

⁵⁸ Oğuz, *Hedef Ülke Afganistan*, s. 239.

olmaksızın fundamentalist, laik olmamasına rağmen içerisinde her gelene kapısını açan bir topluluk gibiydi⁵⁹.

Hareket-i İnkılab-ı İslami lideri, savaşa başlamasının nedenini şöyle açıklar: “Allah bizden işgalcilere karşı cihat ilan etmemizi istiyor. Zaten halkın da istediği bu.”⁶⁰ O, “Afganistan sorununu nasıl çözmeyi düşünüyorsunuz?” şeklindeki bir soruya şöyle cevaplamıştır: “İslam’ın temel esaslarına göre herkesin kendi kaderini tayin hakkı var. Biz, sorunlarımızı Afganlıların geleneksel meclisi “Loya Cirga’nın” toplanmasıyla çözebileceğimizi düşünüyoruz. Bizim hareketimiz, askeri çözümün yanı sıra , siyasi çözümün de önemli olduğu görüşündedir.”⁶¹”

Mevlevi Muhammed Nebi, Afganistan’da gerçek anlamda demokratik bir devletin kurulmasından yana olduğunu söylüyordu. Ancak ona göre hiçbir hükümet, Afgan halkının geleneksel hayat tarzını tehdit etmemeli ve toplumun geleneklerine ters düşmemeliydi. Afganistan’da çeşitli etnik grupların yüzyıllardan beri barış ve huzur içinde yaşadığını belirten Mevlevi Muhammed Nebi Muhammedi, Rusların Afganistan’ı terk etmesinden sonra da bu barış ortamının yeniden sağlanmasının gerektiğini söylüyordu. Ancak Mevlevi Muhammed Nebi Muhammedi’ye göre, aşırı İslamcı akımlar, bu barışı tehdit ediyordu⁶².

Hareket-i İnkılab-ı İslami lideri Muhammed Nebi Muhammedi 1992-1996 yılları arasında mücahitlerin hükümetinde Cumhurbaşkanı’nın yardımcılığını yapan Hareket-i İnkılab-ı İslami lideri Muhammed Nebi Muhammedi 2002 yılında Pakistan’da vefat etmiştir.

⁵⁹ Olivier Roy, *a.g.e.*, s. 189.

⁶⁰ Oğuz, *a.g.e.*, s. 239.

⁶¹ Oğuz, *Afganistan*, s. 197.

⁶² Oğuz, *a.g.e.*, s. 197.

6.Mehaz-ı Milli

Adı	: Afganistan Ulusal İslam Cephesi
Orijinal adı	: محاذ ملی اسلامی افغانستان
Kurucu lider	: Pir Seyid Ahmet Geylani
Lider	: Pir Seyid Ahmet Geylani
Kuruluş tarihi	: 1979

Afganistan halkı üzerinde tarikat dolayısıyla nüfuzu bulunan Pir Seyid Ahmet Geylani tarafından 1979 yılında kuruldu⁶³. Lideri, halk arasında itibarlı bir yeri bulunan Geylani ailesine mensuptur. Abdülkadir- i Geylani'nin torunlarından olan Ahmed-i Geylani'nin güçlü bir tarikat ailesinden gelmesi, teşkilatın halk arasındaki nüfuzunu artırmaktadır⁶⁴. Mehaz-ı Milli İslami, mücahit grupların içinde en liberal olanıdır⁶⁵. Örgüt içindeki insanlar daha çok şeyh-mürit ilişkileri içerisinde bulunan kişilerden oluşuyordu⁶⁶. Pir Seyid Ahmed Geylani Kabil Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirdikten sonra yıllarca Zahir Şah'a din danışmanlığı yaptı⁶⁷.

Geylani siyasi nüfuzunun yanında Afganistan'ın varlıklı kişilerinden biriydi Komünist ihtilalden önce muazzam bir servete sahip olan Geylani, Fransız otomobil şirketi Peugeot'un Afganistan temsilciliğini aldı. Geylani, komünistlerin Afganistan'da iktidara gelmesinden altı ay sonra ailesiyle birlikte Pakistan'a sığınıp orada örgütlü faaliyete başladı.⁶⁸

Geylani kendisi ile Hikmetyar ve diğer İslamcılar arasındaki farkı şu şekilde açıklar: "Biz, İslam'ın temel esaslarına bağlıyız. Bizimle köktendinciler arasındaki en önemli fark, onların kendi sistemlerini halka zorla empoze etmeye çalışması, bizimse halkın kendi kaderini kendisinin tayin etme hakkının olduğuna inanmamızdır. İslam bizim yaşama tarzımızdır. Öyle ise bırakın herkes İslam'ı istediği gibi, inandığı şekilde yaşasın. Biz Müslümanların hayatına ne komünistlerin ne de köktendincilerin karışmasını istiyoruz. Biz barıştan yanayız. Eğer köktendinciler kendi ilkel devlet anlayışlarını halka zorla empoze etmeye çalışırlarsa karşılarında bizi bulacaklardır. Ama tekrar söylüyorum, biz barıştan yanayız.

⁶³ Emin Demirel, *Taliban, El-Kaide, Ladin ve Paylaşılmayan Ülke Afganistan*, İstanbul, 2002, s. 38.

⁶⁴ İlhan Bilgü, *a.g.md.*, s. 411.

⁶⁵ Süleyman Doğan, *a.g.e.*, s. 87.

⁶⁶ Yavuz Selim, *a.g.e.*, s. 64.

⁶⁷ Hasan Uysal, *Adı Afganistan*, Ankara, 1996, s. 99.

⁶⁸ Oğuz, *Afganistan*, s. 198.

Kavgayı başlatan biz olmayacağız.⁶⁹” Pir Seyid Ahmet Geylani, Afganistan için en iyi hükümet şeklinin, batı tarzında bir demokrasi olduğunu belirtmektedir⁷⁰.

7.Cephe-i Necat-ı Milli

Adı : Afganistan Ulusal Kurtuluş Cephesi
Orijinal adı : جبهه نجات ملی افغانستان
Kurucu lider : Sıbgatullah Müceddidi
Lider : Sıbgatullah Müceddidi
Kuruluş tarihi : 1978

Bu oluşum, İmam Rabbani'nin soyundan geldiği ifade edilen ve halk üzerinde tarikat silsilesiyle belirli bir etkisi olan Sıbgatullah Müceddidi tarafından 1978 yılında kuruldu⁷¹. Afganistan'ın Güney ilerinde daha belirgin olmak üzere olan bu örgüt oldukça kozmopolit bir yapıya sahiptir ve Kral Zahir Şah yanlılarınınca desteklendi⁷².

1925 Kabil doğumlu olan Sıbgatullah Müceddidi⁷³ Ezher Üniversitesi'nde din öğrenimi gördükten sonra İslam Hukuku üzerinde doktora yaptı⁷⁴. Mısır dönüşünden sonra, bir süreliğine Kabil Üniversitesi Şeriat Fakültesi'nde hocalık yapan⁷⁵ Müceddidi, Kabil'i ziyaret eden Sovyet lideri Nikita Krusçev'e yapılan suikasta ismi karıştığı için tutuklandı ve dört yıl hapis yattı. Hapisten çıktıktan sonra, Arabistan'a gitti, oradan Danimarka'ya geçip orada yerleşti⁷⁶. Danimarka'ya gitmeden önce bir süre Libya'da kaldı. Libya'nın yardımı ile Danimarka'da bir İslam merkezi açarak başkanlığını yaptı. İşgalden sonra da Pakistan'a gidip cihada katıldı⁷⁷.

Sıbgatullah Müceddidi, faaliyetleri konusunda şunları söyler: “Çalışmalarımızın ilk neticesi 1979 yılında Herat'ta meydana gelen ayaklanma oldu. O zamandan beri de çok şeyler yaptık, ancak çok büyük bedeller de ödedik.⁷⁸”

⁶⁹ Oğuz, *Hedef Ülke Afganistan*, s. 241.

⁷⁰ Oğuz, *Afganistan*, s. 198.

⁷¹ Emin Demirel, *a.g.e.*, s. 38.

⁷² Faik Bulut, *a.g.e.*, s. 198.

⁷³ Oğuz, *Afganistan*, s. 198.

⁷⁴ Yavuz Selim, *a.g.e.*, s. 64.

⁷⁵ Hasan Uysal, *a.g.e.*, s. 99.

⁷⁶ Yavuz Selim, *a.g.e.*, s. 64.

⁷⁷ İlhan Bilgü, *a.g.md.*, s. 411.

⁷⁸ Oğuz, *a.g.e.*, s. 242.

Halen de Afganistan siyasetinde önemli rol oynayan Sıbgatullah Müceddidi, 1992 yılı başlarında mücahitlerin iktidara gelmesinden sonra Afganistan'ın ilk İslami devlet başkanı oldu. Taliban döneminde yurt dışında hayatını devam eden Sıbgatullah Müceddidi, Bonn Barış Konferansına katıldı. Sıbgatullah Müceddidi şuan Afgan hükümetin silahlı muhalifleri ile “Barışma ve Milli Kardeşlik Projesinin” başkanlığını yapmaktadır.

8.İttihadiye-i İslami Vilayat-ı Şimal-ı Afganistan

Adı	: Kuzey Afganistan Vilayetleri Birliği
Orijinal adı	: اتحادیه اسلامی ولایات شمال افغانستان
Kurucu lider	: Abdülkerim Mahdum
Lider	: Azat Beg Kerimi
Kuruluş tarihi	: 1980

İttihadiye-i İslami Vilayat-ı Şimal-ı Afganistan, Afgan Türklerinin kurmuş oldukları bir harekettir. 1983-1984 yıllarında iyice gelişme gösteren⁷⁹ bu birliğin başına Afgan Türkmenlerinin ileri gelenlerinden Abdülkerim Mahdum seçildi. Ancak Mahdum 1982 yılında ailesiyle birlikte Türkiye'ye yerleşince başkanlığa Azat Beg Kerimi⁸⁰ adında bir Özbek aydını getirildi⁸¹. Afgan Türkleri Pakistan vatandaşı olmasına rağmen Azat Beg'i birliğin liderliğine getirmekte sakınca görmediler. Esedullah Oğuz'a göre bunun iki nedeni vardı: birincisi, Abdülkerim Mahdum'dan boşalan yere kendi aralarından uygun bir aday bulamadılar. İkincisi ise Azat Beg'in Pakistan ordusunda nüfuz sahibi tanıdıkları vardır⁸². Bu birlik Afganistan'da Batı modelinde demokratik bir devletin meydana gelmesini savunuyorlardı. Ancak ötekilerden farklı olarak Atatürk Türkiye'sini örnek alıyorlardı. Türkiye'nin

⁷⁹ Emin Demirel, *a.g.e.*, s. 38.

⁸⁰ Azad Beg, aslen Özbekistan Türklerinden olup, 1948'de Peşaver'de (Pakistan) doğmuştur. Babası, ikinci Dünya Harbinin sonunda Pakistan'a yerleşmek zorunda kalan Varis Kerimidir, annesi eski Hokand Hanlarından Dudayer Han'ın kızıdır, ilk ve orta öğretimini Peşaver'de yapan Azat Beg, Lahor üniversitesi, Hukuk Fakültesini tamamlamıştır. SSCB'nin Afganistan'a girmesine müteakip (1979), Kuzey Afganistan'da faaliyetlerini başlayan Azat Beg, 1983'te bir grup Türk arkadaşıyla birlikte "Kuzey Afganistan Vilayetleri İslamî Birliği" adıyla parti kurmuştur. Uzun süre kurduğu parti kanalıyla, Kuzey Afganistan Türklerinin dünya kamuoyunda tanınması yönünde çalışmalarda bulunmuştur. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesinin ardından, Afganistan'da başlayan iç savaş sonucunda gücünü gittikçe yitiren Azat Beg, Afganistan'ın Bamyan bölgesinde bir suikast sonucu 1997'de yaşamını kaybetmiştir.

⁸¹ Oğuz, *Afganistan*, s. 200.

⁸² Oğuz, *a.g.e.*, 200-201.

Müslüman ülkeler arasındaki seçkin konumu, laik ve demokratik bir hukuk devleti olarak gerçekleştirdiği ekonomik kalkınma Afgan Türklerini büyütüyordu⁸³.

Bir suikast sonucu 1997'de yaşamını kaybeden Azat Beg, 1992 yılında General Abdürreşid Dostum liderliğinde kurulan, Afgan Türklerinin en büyük partisi olan Cünbiş-i Milli İslami Afganistan'a katıldı. O tarihten bugüne kadar Afganistan'daki Türklerin liderliğini Özbek Türkü General Abdürreşid Dostum yapmaktadır.

9.Hareket-i İslami

Adı	: Afganistan İslami Hareketi
Orijinal adı	: حرکت اسلامی افغانستان
Kurucu lider	: Ayetullah Asif Muhsini
Lider	: Asif Muhsini
Kuruluş tarihi	: 1979

Hareket-i İslami, Ayetullah Asif Musini tarafından 1979 yılında kuruldu. Bu hareket, birçok Şii kaynaklı örgütlerin Mushsini liderliğinde bir araya gelmesiyle meydana gelmiştir⁸⁴. Ayetullah Muhsini, İranlı sosyolog Ali Şeriatî'nin milliyetçilik ve sınıf mücadelesiyle ilgili tezlerinden etkilenmiştir⁸⁵. Örgüt mensupları sayıca az olmalarına rağmen, askeri yönden oldukça tesirli bir durumda bulunup, Afgan direniş hareketi içerisinde hayli önemli bir rol oynamışlardır. Etkili oldukları bölgeler ise, Mezar-ı Şerif'in güneyi, Kabil'in batısı, Cagori ve Kandahar banliyöleridir. Olivier Roy'a göre Hareket-i İslami, Ruslara karşı gerçekten savaş veren tek Şii partisidir⁸⁶.

İdeolojik açıdan ılımlı İslamcılığı benimseyen Şeyh Muhsini, Humeyni'nin eski bir rakibi olan Iraklı Ayetullah Hoi'nin talebelerindedir.⁸⁷ Halen Afgan politikasında söz sahibi olan Muhsini, Kabil'de Hatem-in Nebiyin adıyla hem Şiiilerin hem Sünnilerin ilgisini çekebilecek medrese mahiyetinde bir üniversite açmıştır. Bu kurumda kendisi de hocalık yapmaktadır.

⁸³ Oğuz, *Hedef Ülke Afganistan*, s. 243.

⁸⁴ Defter-i Mutaaliat-ı Siyasi ve Beynelmilelli, *a.g.e.*, s. 239.

⁸⁵ Yavus Selim, *a.g.e.*, s. 66.

⁸⁶ Olivier Roy, *a.g.e.*, s. 140.

⁸⁷ Olivier Roy, *a.g.e.*, s. 140.

10.Hizb-i Vahdet

Adı	: Afganistan Ulusal Birlik Partisi
Orijinal adı	: حزب وحدت اسلامی افغانستان
Kurucu lider	: Abdül Ali Mezari
Lider	: Abdülkerim Halili
Kuruluş tarihi	: 1989

Hizb-i Vahdet 1989 yılında, Hareket-i İslami⁸⁸ ve Hizbullah hariç bütün diğer Şii kökenli örgütlerin (Sazman-ı Nasr-ı Afganistan, Nahda-i İslami Afganistan, Pasdaran-ı Cihad-ı İslami Afganistan, Hizb-i Davet-i İslami Afganistan, Niru-i İslami Afganistan, Şura-i İttifak- İslami Afganistan ve Cephe-i Muttehid-i Inkılab-ı İslami Afganistan) bir araya gelmesi ile ortaya çıkmış bir harekettir⁸⁹. Bu yeni birliğin başkanlığına Abdül Ali Mezari getirildi. Mezari 1995 yılında Taliban'ın eline esir düştükten sonra Taliban tarafından öldürüldü. Abdül Ali Mezari yerine, Afganistan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai'nin ikinci yardımcısı olan Abdülkerim Halili getirildi⁹⁰. Bu olayın ardından, bu örgütten ayrıldıklarını ilan eden bir grup Ekberi liderliğinde aynı ad ile yeni bir parti kurdular. Hizb-i Vahdet'te önemli makamlarda bulunan, halihazırda parlamentoda Kabil milletvekili olan Hacı Muhammed Muhakkik, farklı düşünceleri nedeniyle kendi partisini(Hizb-i Vahdet-i Mardum-i Afganistan) kurarak Hizb-i Vahdet'ten ayrıldı.

Afganistan'daki Şiilerin en büyük siyasi organizasyonu olan Hizb-i Vahdet'in kuruluş amacını, kurulmuş olan hareketlere mensup olmayan, Şii insanları cezp etmek, diğer İslami örgütler (Sünni kökenli örgütler) ile birlikte çalışmak, yabancılara ve yandaşlarına karşı mücadele etmek, ateizm propagandası ile ilgili ciddi tedbirler almak, Caferi mezhebinin Afganistan'da resmileştirilmesi için gereken çalışmaların yapılması olarak özetlemek mümkündür⁹¹.

⁸⁸ Bkz: s.27.

⁸⁹ Defter-i Mutaaliat-ı Siyasi ve Beynelmileli, *a.g.e.*, s. 238.

⁹⁰ Yavuz Selim, *a.g.e.*, s. 67.

⁹¹ Bkz Defter-i Mutaaliat-ı Siyasi ve Beynelmileli, *a.g.e.*, s. 234-238.

İKİNCİ BÖLÜM: TALİBAN HAREKETİNİN DİNİ, TARİHİ VE SOSYOLOJİK SOY KÜTÜĞÜ

A.TALİBAN HAREKETİNİN TARİHÇESİ

1.Taliban Kavramı

Taliban kavramı Arapça *talebe* kökünden türemiştir. *Talebe* Arapça'da (bir şeyi) aramak, (bir yerin) yolunu tutmak, (bir şeyi) rica etmek ve istemek anlamına gelmektedir⁹². Talip kelimesi de *Talebenin* ism-i faili olup sözlükte arayan, peşine düşen, talepte bulunan, başvuruda bulunan, aday, öğrenci⁹³ özellikle dini dersi alan medrese öğrencisi manalarına gelmektedir⁹⁴. Öğrenciler manasına gelen⁹⁵ Taliban Arapça Talip kelimesine Farsça çoğul eki (طالبان = ن + ا + ب) eklenerek meydana gelmiştir. Taliban hareketinin insan kaynaklarını medrese öğrencileri oluşturdukları için söz konusu hareketin ortaya çıkması ile birlikte medya tarafından Taliban, Taliban İslami Hareketi, Taliban Grubu veya sadece hareket (Tahrik) olarak adlandırılmıştır⁹⁶. “Taliban İslami Hareketi”(Tahrik-i İslami Taliban) Taliban tarafından da benimsenmiştir.

2.Taliban Hareketinin Ortaya Çıkışı ve Yükselişi

Taliban'ın çıkış ve yükselişini anlatmadan önce belki şu soruları sormak lazım; Taliban hangi sosyolojik ortamda ortaya çıktı? Taliban nasıl hızla yükseliş gösterdi? Bundan dolayı konunun daha iyi anlaşılması için Taliban öncesi döneminin manzarasının çizilmesinde fayda vardır.

Mücahit gruplar başta İslam dünyası olmak üzere dünyanın desteğini arkasına alarak uzun bir mücadeleden sonra işgalci güçleri ülkeyi terk etmeye mecbur bırakıp Kabil'i kendilerine yönetimi devretmeye zorlamıştı. Sıbgatullah Müceddidi liderliğinde ilk mücahit hükümetin kurulduktan sonra, işgalci SSCB güçlerine karşı birlikte cihat eden mücahit grupları bu defa silahları birbirlerine doğrultarak olayı bir çıkar savaşına dönüştürüp ülkeyi iktidar kavgası yüzünden iç savaşa sürüklemiş oldular. Bunun neticesinde Afgan halkı, komünist hükümeti arar

⁹² Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul, 1995, s.524.

⁹³ Serdar Mutçalı, *a.g.e.*, s.525.

⁹⁴ M.J. Gohari, *The Taliban Ascent To Power*, Karaçi, 2002, s.31, *Pashtu-English Dictionary*, Peşavaer, 2005, s.282.

⁹⁵ Abdul Salam Zaeef, *My Life With Taliban*, NY, 2010, s.10.

⁹⁶ Abdul Salam Zaeef, *a.g.e.*, s.65.

hale gelmişti.

Afganistan, 1994'ün sonunda Taliban'ın ortaya çıkmasından önce fiilen neredeyse bölünmüş durumdaydı. Ülke, savaş beyleri arasında bölünmüştü; bunlar birbirleriyle savaşıyor, durmadan taraf değiştiriyor ve şaşkıncu birlikler, ihanetler ve kan dökmeler dizisi içinde başka bir savaşa girişiyorlardı. Dönemin cumhurbaşkanı Burhanettin Rabbani, Kabil ve çevresini idare ederken Afganistan'ın batısı, güneyi, doğusu ve kuzeyi başka kumandanlarca denetleniyordu. Bu manzara, SSCB güçlerine karşı savaşın daha sonra yurtlarına dönmüş, Kuetta ve Kandahar'daki çalışmalarını devam eden Mücahitleri de çok kızdırmıştı. Molla Hasan⁹⁷ bu durumu şöyle anlatıyordu “Hepimiz (Molla Ömer⁹⁸, Molla Gavs, Molla Muhammed Rabbani⁹⁹) birbirimizi tanıyorduk, çünkü hepimiz de ilk başta Uruzgan vilayetinden gelmiştik ve hep birlikte mücadele etmiştik. Kuetta'dan bir oraya bir buraya gidip geliyor ve oradaki medreselere gidiyordum, ama ne zaman bir araya gelsek kaos ortamında yaşayan halkımızın korkunç sefaletini tartışırdık. Hepimiz aynı fikirdeydik ve birbirimizle çok iyi geçiniyorduk, bu yüzden bir karar almamız gerektiğinde aramızda hiçbir sorun çıkmıyordu”¹⁰⁰.

Tam bu kaos ortamında Sovyet güçlerine karşı savaşmış olan molla Ömer adında otuz beş yaşında Kandahar şehrinde imamlık yapan bir genç, medrese öğrencileri ile birlikte fesada karışmış mücahit gruplarına karşı Eylül 1994 yılında mücadele etmeye karar verdiler¹⁰¹. Molla Ömer Taliban hareketinin ortaya çıkışı ile ilgili şunları söylemektedir: “yaklaşık 20 öğrenci arkadaşım ile birlikte Kandahar'daki bir medresedeydim. Fesat, hırsızlık, yağmacılık ve cinayet çok yaygınlaşmıştı. O günlerde kimse her şeyin daha iyi olabileceğine inanmıyordu. Allah'a tevekkül ettim ve bu öğrenci arkadaşlarımla birlikte çalışmaya koyuldum”¹⁰². Başta sayıları elliye varmayan medrese öğrencilerinden oluşan halkı silahsızlandırmak ve şeriatı uygulamak sloganları ile ortaya çıkan Taliban, düş

⁹⁷ Taliban rejiminin 1997'den sonraki dışişleri bakanı.

⁹⁸ Taliban lideri.

⁹⁹ Kabil Şurası başkanı.

¹⁰⁰ Bkz Ahmed Raşid, *Taliban, İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun*, çev: Osman Akıntay, İstanbul, 2001, s. 31-34.

¹⁰¹ Muhammed İbrahim Atai, *Negah-ı Muhtasarı be Tarih-i Muasır-ı Afganistan*, Çev: Cemilürrahman Kamgar (Peştuncadan Farsçaya) Kabil, 2004, s. 11-12.

¹⁰² Ahmed Muvaffak Zeydan, *a.g.e.*, s.44-45.

kırıklığına uğramış ve mücahit grupların sonu bitmeyen kanlı mücadelelerinden bıkmış Afgan halkın talepleriyle örtüşüyor olması Taliban'ın güçlenmesini ve hızla büyümesini sağlamış oldu. Hatta Taliban birlikleri Eylül 1996'da Kabil'i ele geçirdiklerinde ilkin kurtarıcılar olarak sevinçle karşılanmış, ancak Taliban'ın BM koruması altında bir BM binasında yaşayan komünist rejiminde cumhurbaşkanlığı yapan Necibullah'ı önce işkenceden geçirip, ardından ortalık bir yerde asarak idam etmesi üzerine çok sayıda Kabilli ile beraber bütün dünya Taliban Hareketinin de diğer mücahit gruplardan farklı olmadığını öğrenecekti¹⁰³.

Taliban hareketinin itibarı sayılabilecek etken ise Afganistan güneyinde eşkıya tarafından zorla para almak için oluşturulan geçiş noktalarının kaldırılması idi. Hareketin şöhreti Kasım 1994'te Pakistan hükümetinin talebi üzerine Pakistan'dan Orta Asya'ya giden otuz araçlık ticaret konvoyunun tam yağmalamak üzereyken kurtarılması, Taliban'ın namını zirveye ulaştırdı. Bir ay sonra Afganistan'ın en önemli şehirlerinden Kandahar'ı ele geçirdiler. Bu yeni oluşumun en önemli askeri başarısı, Hizb-i İslami'nin güçlü yöneticilerinin bulunduğu Çarasyab¹⁰⁴'ı ele geçirerek elde etmiş olmasıydı. Çarasyab'ı ele geçirmesi sadece Taliban askeri gücünü artırmadı aynı zamanda Hikmetyar kuvvetlerinin de yenilgisi demek oldu. Çarasyab'ın alınması Eylül ayında Şindend¹⁰⁵ Havaalanı'nın ve Eylül 1995'te Herat'ın alınması takip etti. Taliban 27 Eylül 1996'da Kabil'i ele geçerek Afganistan'ın fiili hâkimi oldu¹⁰⁶.

Taliban hareketinin hızla yükseliş göstermesinden sonra birbirine giren mücahit gruplar Taliban'a karşı bir birlik kurmak için bir araya gelmek zorunda kaldılar (Kuzey İttifakı). Fakat Taliban'a karşı direniş gösteremeyecekleri aşikâr idi. Nitekim Taliban, dışarıdan desteklerle¹⁰⁷ 1996-2000 yılları arasında onların hâkim oldukları bölgeleri, verdiği çetin mücadeleler sonucunda ele geçirerek ülkenin %90'ına hâkim oldu. Böylelikle Afgan halkı batmış oldukları bataklıktan kaçarken bir başka bataklığa düştüklerini fark edeceklerdi.

¹⁰³ Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s.7.

¹⁰⁴ Kabil'e bağlı bir ilçe.

¹⁰⁵ Herat'a bağlı bir ilçe.

¹⁰⁶ Ali Ahmetbeyoğlu, *a.g.e.*, s. 343-344.

¹⁰⁷ Bkz: s. 58-70.

Taliban, 11 Eylül 2001 Saldırılarından sonra ABD'nin saldırılardan sorumlu tuttuğu Usame bin Ladin'i koruduğu gerekçesiyle başlatılan operasyon sonucunda 2001 Kasım'ında iktidardan uzaklaştırıldı.¹⁰⁸ ABD “ Sonsuz Özgürlük” adını verdiği saldırıyla Afganistan’ı ele geçirmiş oldu(2001).

Her ne kadar Taliban gibi bir hareketin ortaya çıkmasına, mücahit grupların taht kavgaları, ülke yönetiminden anlamamaları, kendi aralarında bir birliktelik kuramamaları gibi meselelere zemin hazırladıysa da, bir diğer önemli etken olan dış müdahaleyi göz ardı etmemek gerek. Soğuk savaş döneminde Afgan mücahitlerini Ruslara karşı destekleyen dünyanın Afganistan’dan SSCB güçlerin çekilmesi ardından, orada yaşanan olaylara seyirci kalması, kayıtsızlığı ve ilgisizliğini eklendiği zaman olay daha iyi anlaşılır. Afganistan konusunda önemli uzmanlardan Amerikalı Barnett R. Rubin meseleye şöyle yaklaşıyor: “Afganistan’daki başarısızlığın nedeni yalnızca Afgan devletinin kendisi değil, bu devleti önce destekleyen sonra da yöneticilerini bir kenara atan uluslar arası sistemdir, eğer uluslar arası topluluk Afganistan’ı yeniden kurmayı ciddi olarak istiyorsa, ilk önce bölgesel işbirliği için temel oluşturması gerekir”¹⁰⁹.

3.Taliban Hareketinin Örgüt Yapısı

İlk başta Taliban hareketi siyasi bir hareket hüviyetine sahip değildi. Bu da söz konusu hareketin “bizim hükümet kurmak, iktidara gelmek gibi bir amacımız yok” açıklamasından kaynaklanmaktaydı. Taliban; çıkış amaçlarını iktidara gelmek değil kaos ortamına zemin hazırlayan ve sivil savaşı başlatan militan grupları silahsızlandırmak ve yönetimi ehline bırakmak olarak açıklamıştı¹¹⁰. Taliban; İktidarda hak iddia etmek yerine, hukukun ve düzenin yeniden kurulması, ve yönetimi “ iyi Müslümanlar” dan meydana gelen bir hükümete devredilmesini istediklerini belirtmişlerdi. Fakat 1994 ile Kabil’in ele geçirildiği 1996 yılları arasında Taliban’ın karar alma sürecinde köklü bir değişiklik olmuş ve son derece merkezileşmiş, gizlilik esasına dayalı, diktatoryal ve erişilmesi neredeyse imkansız bir liderlik anlayışı ortaya çıkmış oldu¹¹¹. Kabil’in Taliban tarafından ele geçirilmesi

¹⁰⁸ Zahir Tanin, *a.g.e.*, s. 410.

¹⁰⁹ Ali Ahmetbeyoğlu, *Afganistan Üzerine Araştırmalar*, İstanbul, 2002, s. 312.

¹¹⁰ Vehid Müjde, *Afganistan ve Penç Sal Sulta-i Taliban*, Kabil, 2001, s. 17-18.

¹¹¹ Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s. 155.

ile birlikte Molla Ömer etrafındaki Kandahar yöresine mensup bir grup aralarındaki ihtilafları ortadan kaldırmak için Molla Ömer'i cihadın tartışmasız lideri ve Afganistan Emiri yapacak bir İslami unvan olan "Emir-ül Müminin"liğe aday olarak gösterdi. 4 Nisan 1996'da, Hz. Muhammed'e ait olduğu söylenen harmaniye giyerek Kandahar şehrin ortasında bulunan bir binanın çatısına çıkan Ömer, binanın avlusunda toplanan mollalar tarafından "Emir-ül Müminin" diye tezahüratlar ile alkışlanıp "Emir-ül Müminin" olarak seçildi. Böylelikle bu toplantıda Mollalar tarafından Molla Ömer'e biat edildi, Afganistan yönetim şekli Afganistan İslam Emirliği olarak değiştirildi ve Taliban karşıtlarına cihat ilan edildi¹¹². Taliban, Pakistanlı araştırmacı gazeteci yazar Ahmed Raşid'in ifadesi ile Komboçya'daki Kızıl Kemer rejiminden sonra dünyanın en esrarengiz ve sır hareketidir. Tabii bunun nedeni de İslam, siyaset, iktisat ve toplum anlayışları ve onların bir konuda karar vermedeki aşırı derecede gizliliğe dayadıkları süreçten kaynaklanmaktadır. Taliban için medyanın hiç önemi yoktur, basın toplantısı yapılmaz. Zaten hakimiyetleri altındaki bölgelerde televizyon izlemek yasaktır. Buna Taliban'ın kendilerini tanıtmaya amaçlı kitap ya da herhangi bir yazılı eser çıkartmadıklarını eklediğimiz zaman örgütün anlaşılmasının çok zor olduğu ortaya çıkmaktadır.

Görünürde ise Taliban hareketinin lideri konumunda yukarıda da zikredildiği gibi Emir'ülmüminin lakaplı ve Kandahar'da bulunan Molla Muhammed Ömer'dir. En yetkili yönetim organı on kişilik bir geçici yönetim konseyi; Yüksek Şura olup Kandahar'dadır. Bu Şura'ya bağlı olan iki şuranın biri geçici kabine ya da Kabil Şura'sı, ikincisi ise Askeri Şura'dır. Taliban'ın kurucu üyelerinden meydana gelen Yüksek Şuranın başında Molla Ömer bulunmaktadır. Yüksek Şuranın üyeleri şunlardır:

Molla Muhammed Rabbani: Yönetim Konseyi Başkanı ve Taliban Başkan Vekili

Molla Muahmed Gavs Ahund: Dışişleri Bakan Vekili(1997'ye kadar)

Molla Muhammed Hasan Ahund: Genelkurmay Başkanı

Molla Muhammed Fazıl: Kara Kuvvetleri Komutanı

Molla Abdül Rezzak: Gümrük idaresi Başkanı

¹¹² Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s. 65.

Molla Seyid Gıyasuddin Ağa: Enformasyon Bakan Vekili
 Molla Hayrullah Hayırha: İçişleri Bakan Vekili
 Mevlevi Abdül Satar: Afganistan Başsavcı Vekili
 Mevlevi İhsanullah İhsan: Devlet Bankası Müdürü
 Molla Abdül Celil: Dışişleri Bakan Vekili (1997'den sonra)

Askeri Şura üyeleri:

Molla Muhammed Ömer: Başkomutan
 Molla Muhammed Hasan: Genelkurmay başkanı
 Molla Rahmetullah: Kara Kuvvetleri Kurmay başkanı
 Molla Muhammed Fazıl: Kara Kuvvetleri Komutanı
 Molla Cuma Han: Ordu Komutanı
 Molla Muhammed Yunus: Ordu Komutanı
 Molla Muhammed Gül: Ordu Komutanı
 Molla Muhammed Aziz: Ordu Komutanı
 Molla Muhammed Zahir: Dördüncü Zırhlı Birlikler Komutanı

2000 yılında bakan kurulunda görev alan bakanlar:

Molla Vekil Ahmed Mütevkil: Dışişleri Bakanı
 Molla Muhammed Abbas Ahund: Sağlık Bakanı
 Molla Abdül Rezzak: İçişleri Bakanı
 Molla Ubeydullah Ahund: Bayındırlık Bakanı
 Molla Tahir Enveri: Maliye Bakanı
 Molla Kudretullah: Enformasyon ve Kültür Bakanı
 Molla Abdül Latif Mensur: Tarım Bakanı
 Molla Muhammed İsa: Su ve Elektrik Bakanı
 Mevlana Ahmedullah Muti: İletişim Bakanı
 Molla Nureddin Turabi: Adalet Bakanı
 Mevlevi Hamdullah Numani: Yüksek Öğretim Bakanı
 Mevlevi Ahmed Can: Doğal Kaynaklar ve Endüstri Bakanı
 Mevlevi Celaleddin Hakkani: Sınır İşleri Bakanı
 Mevlana Abdül Rezzak: Ticaret Bakanı

Kari Din Muhammed: Planlama Bakanı¹¹³

Bunun yanı sıra alimler, komutanlar ve Afgan kabilelerinin ileri gelen adamlarından oluşan 1500 kişilik bir şura daha vardır. Bu şura; hareketin, tarihi ya da fiili açıdan sorumluluğunu tek başına taşıyamayacağı kararlar almak istediğinde toplanır. Ya da bu tür kararları oy çokluğu ile meşrulaştırmak için toplanır. Mesela Molla Ömer'in "Emir'ülmüminin" olarak seçilmesi, kadınların durumu ve Usame Bin Ladin konusu gibi konulardır. Bu şura Amerika'nın 7 Ekim 2001'de gerçekleştirdiği operasyondan önce Bin Ladin'in Afganistan'dan çıkmasını tavsiye etmişti¹¹⁴.

4.Taliban'ın Teşekkül Ettiği Ortam ve Dünya Görüşünün Şekillenmesi

Komünist darbesini takip eden 1979 yılında SSCB'nin Afganistan'ın işgali neticesinde milyonlarca Afganlı ülkesini terk etmek mecburiyetinde kaldı. Bu göç II. Dünya Harbinden sonra tarihte görülmüş en büyük göçtü¹¹⁵. BM raporlarına göre Sovyet Birliklerin Afganistan'a girdiği 27 Aralık 1979'dan ülkeden son Sovyet askerinin çekildiği Şubat 1989'a kadar süren çatışmada yaklaşık 2 milyon insan öldü, 2 milyon da yaralandı. 5 milyon insan göçmenleşti ve 400 bin kadın dul kaldı. Rusların ülkede bıraktığı 10 milyon mayın yüzünden 400 bin insan hayatını kaybetti¹¹⁶. BM Yüksek Komiserliğine göre sayıları beş milyonu bulan Afganlı mültecilerin üç buçuk milyonu Pakistan'a sığındı. Geri kalan bir buçuk milyonluk mülteci de kendisine sığınacak ülke olarak İran'ı seçti¹¹⁷.

Pakistan'daki mülteci kamplarındaki zor şartlar altında yaşayan Afganlıların bazıları çocuklarını dini ve fen ilimlerin bir arada okutulduğu okullara gönderirken köyden gelen Afganlı mülteciler ise çocuklarının sapıtmaları endişesiyle çocuklarını modern okullara değil, dini ilimlerin okutulduğu okullara gönderiyorlardı. Ekonomik problemi olan ve eşini savaşta kaybeden dul kadınlar ise çocuklarını yatılı okullarda okutmayı tercih etmişlerdi¹¹⁸.

¹¹³ Bkz. Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s.367-368, Bkz Vekil Ahmed Mütevekkil, *Afganistan Av Taliban*, s.37-40.

¹¹⁴ Ahmed Muvaffak Zeydan, *a.g.e.*, s.49-50.

¹¹⁵ Ahmed Muvaffak Zeydan, *a.g.e.*, s. 149-150.

¹¹⁶ Faik Bulut, *a.g.e.*, s. 200.

¹¹⁷ Ali Ahmetbeyoğlu, *a.g.e.*, s. 289.

¹¹⁸ Vehit Müjde, *a.g.e.*, s.12-13.

Söz konusu okulların tesisi ise İngiliz sömürgeciliğine karşı 1800'lü yılların ortalarında Hint alt kıtasındaki insanlara İslâmi ilimleri öğretmek amacıyla kurulan Darul'u-Ulum Deobend ve Brelvi/Bareilvi medreselerine dayanmaktadır. Pakistan devleti kurulmadan önce, darülulum uleması arasında uzun tartışmaların sonucunda hareket ikiye bölünmüştür. Deobendi ulemasının bir bölümü Hint alt kıtasının ikiye bölünerek Pakistan adıyla bir devlet kurulmasına karşı çıkmıştır ve diğer bir kısmı da Pakistan devletinin kurulmasını savunmuştur. Pakistan'ın kurulmasından yana olanlar Cemiyet-i Ulemadan ayrılıp, 1945 yılında Cemiyet-i Ulema-i İslami'yi kurmuşlardır. Bu hareketin başına Şebir Ahmed el-Osmani getirildi. Hindistan tarafında kalan Deobendi Hareketine Cemiyet-i Ulema-i Hint, Pakistan'daki harekete ise Cemiyet-i Ulema-i İslam Pakistan adı verilmiştir. Pakistan'ın kurulmasıyla örgütlenme imkânına kavuşan Deobendi ekolünün mensupları Pakistan'ın her bir tarafında medrese ve Darululum açmaya başlamışlardır. Bu medreselerin ve Darülulum'ların bugün sayısının 10.000 bulduğu söylenmektedir. Çoğu Afganlı mülteci çocukların eğitim gördüğü okullar ise 80'li yılların ortalarında kurulan medreselerdir¹¹⁹. Gazeteci yazar Ahmed Raşid'in ifadesiyle *yerden mantar biter gibi açılan* bu yatılı medreselerde eğitim gören öğrenciler sıcak aile ortamından ve anne baba sevgisinden yoksun kalan bu öğrenciler çoğunun hayatını Pakistan Beluçistan eyaletindeki sığınmacı kamplarında ya da Pakistan'ın kuzeybatı sınır eyaletlerinde geçirmiş ve buralarda Afgan mollaların ya da Pakistandaki İslami Hareketlerin açtığı medreselerde Kuran'ı öğrenip hafızlıklarını tamamlıyorlardı. Hz. Muhammed'in hadislerini okuma yazmayı düzgün bilmeyen ve fen bilimleri konusunda en ufak bir bilgiye sahip olmayan hocalarının yorumlarıyla İslam hukukunu öğreniyorlardı. Bu genç öğrencilerin çoğu ya küçük yaşta vatanını terk etmiş ya da yurt dışında bu mülteci kamplarında dünyaya gelmişti. Bunun sonucunda büyük çoğunluğu kendi ana vatanlarının tarihlerini veya Sovyetler'e karşı verilen cihadın hikayesini bile bilmiyorlardı. Geçmişe ilişkin hiçbir anıları, geleceğe dair hiçbir planları olmadığı için onlar için her şey şimdiki zamanda olup bitiyordu. Tam anlamıyla savaş yetimleri, öksüz ve endişeli, işsiz ve çok az bilgi sahibi ve ekonomik açıdan da

¹¹⁹Turan Kışlakçı, *Pakistan Medreseleri ve Terörizm*, <http://www.timeturk.com/tr/makale/turan-kislakci/pakistan-medreseler-ve-terorizm.html>. (26.04.2011).

muhtaç durumdaydılar¹²⁰. Böylelikle kendi tarihini bilmeyen, ataların ne işle uğraştıklarına dair herhangi bir bilgiye sahip olmayan yeni bunalımlı nesil ortaya çıkmak üzereydi. Daha sonra Taliban hareketinin gövdesini oluşturacak bu yeni neslin özelliklerini şöyle özetlemek mümkündür.

- Çoğunluğu 20'li ve 30'lu yaşlarındaki gençlerdir.
- Basit hayata alışık dünyadan haberi olmayan köylüdürler.
- Çoğunluğu Afganistan'ın en kalabalık Peştun etnisitesine mensupturlar.
- Muasır ilimlerden uzak hatta İslami ilimlerde de derin bilgiye sahip değildirler.
- Taliban hareketinin üst düzey yöneticilerinin bazıları Afgan cihadına katılmış ve sakatlıkları bulunmaktadır(Mesela Taliban lideri Molla Ömer Afgan Cihadı sırasında bir gözünü kaybetmiştir).

Söz konusu medreselerin sayısı 15 bin ve öğrenci sayısı da 4 milyonunu aşan bir sayı olarak tahmin edilmektedir. Mantar biter gibi her yere yayılmış olan bu medreseler Taliban savaşçılarının gerçek insan kaynaklarıdır¹²¹. Sayıları tam belli olmayan bu medreselerde devlet denetimi söz konusu değildir. Özellikle Taliban militanların yetiştiği medreselerin ders müfredatı çok bilinmemektedir. Ama Ders-i Nizami olarak bilinen Deobend okullarında iki yüz yıldan beri uygulanan sistemin bu okullarda da uygulandığını tahmin etmek mümkündür. Şah Velîyullah Dihlevî'nin çağdaşı Molla Nizamuddin tarafından düzenlenen Ders- i Nizami olarak da bilinen müfredat içeriği ise şöyledir:

1.Yıl: Siyer, Sarf, Nahiv, Arap Edebiyatı, Mantık, Hoş- Nevisi (güzel yazı yazmak) Tecvid .

2.Yıl: Sarf, Nahiv, Arap Edebiyatı, Fıkıh, Mantık, Hoş-Nevisi, Tecvid.

3.Yıl: Kur'an ezberi, Fıkıh, Nahiv, Arap Edebiyatı, Hadis, Mantık, İslam Ahlakı, Tecvid, Ekstra Okumalar (Hulefa-i Raşidin)

4.Yıl: Kur'an ezberi, Fıkıh, Fıkıh Usulü, Belağat, Hadis, Mantık, Tarih, Tecvid, Modern İlimler.

¹²⁰ Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s. 48-49.

¹²¹ Ahmed Muvaffak Zeydan, *a.g.e.*, s. 292.

5.Yıl: Kur'an ezberi, Fıkıh, Fıkıh Usulü, Belağat, Akaid, Mantık, Arap Edebiyatı, Tecvid, Ekstra Okumalar (1947'ye kadar Hint Krallıkların Tarihi)

6.Yıl: Tefsir, Fıkıh, Tefsir Usulü, Arap Edebiyatı, Felsefe, Tecvid, Siyer.

7.Yıl: Hadis, Fıkıh, Akaid, Miras Hukuku (Feraiz) Tecvid, Ekstra Okumalar.

8.Yıl: 10 Hadis kitabı (Buhari, Müslim, Tirmizi, Abu Davut, Nesai, İbn Mace, Tahavi, Şemail-i Tirmizi, Muatta (İmam Malik) Muatta (İmam Muhammed), Tecvid.

Bu sekiz yıllık eğitim programını başarı ile tamamlayan öğrencilere sertifika (Sened-i Feragat) verilmektedir.

'Ders-i Nizami' olarak bilinen bu din öğretimi müfredatı Hint alt kıtasında iki yüzyıldır uygulanmaktadır. Farsça geçmişte bu kıtada Müslümanların yaygın olarak kullandığı bir dil olmasından dolayı medreselerde bazı ders kitapları Farsça olarak okutulmaktadır. 11 Eylül 2001 saldırıların ardından Amerika Birleşik Devletleri, Pakistan'a ülkedeki medreselerin ders sistemini değiştirmesi için baskı yapmıştır. Bundan dolayı Pakistan devleti medreselerde Fizik, Kimya, Biyoloji, İngilizce ve Bilgisayar öğrenimini zorunlu hale getirdi¹²². Ama Pakistan devletinin bu talimatı tam sayısı muamma olan bu medreselerde uygulanıp uygulanmadığı bilinmemektedir.

B.TALİBAN HAREKETİNİN DİN VE DÜNYA GÖRÜŞÜ

1.Taliban Hareketinin İslam Anlayışı

Yüzde 99'u Müslüman olan Afganistan halkının % 85'i Sünni olup çoğunluğu Hanefi mezhebine bağlıdır, %14'ü ise Şii'dir. Afgan halkı İslamiyet'i kabul ettikten sonra İslamiyet onlar için her zaman gündelik hayatının merkezini oluşturmuştur. Araştırmacı yazar Ahmed Raşid'e göre ister günde beş vakit namaz kılmak, ister Ramazan ayında oruç tutmak ya da zekat vermek olsun dünyadaki çok az Müslüman İslamiyet'in öngördüğü ibadet şartlarını Afganlar gibi heyecanla yerine getirmektedir. Bundan dolayı kozmopolit bir toplum olan Afganistan birliğini sağlayan ana unsur İslamiyet olmuştur. Afganlılar geleneksel olarak (diğer Müslüman mezheplerine, başka din mensuplarına ve modern hayat tarzlarına) tarih

¹²² Bkz The System of Education, [http://www.darululoom-deoband.com/english/index.htm\(02.05.2011\)](http://www.darululoom-deoband.com/english/index.htm(02.05.2011))/ Turan Kışlakçı, *Pakistan Medreseleri ve Terörizm*, [\(26.04.2011\)](http://www.timeturk.com/tr/makale/turan-kislakci/pakistan-medreseler-ve-terorizm.html).

boyunca hoşgörülü olmuştur. Afganlı mollalar hiçbir zaman İslamiyet'i baskı aracı olarak kullanmamıştır. Afgan toplumunda son zamanlardaki gibi mezhepçiliğin siyasal bir sorun haline geldiği de hemen hemen görülmemiştir. 1992'ye kadar Hindular, Sihlar ve Yahudiler Afgan ekonomisinin gelişiminde önemli rol oynamışlardır. Bunun yanı sıra geleneksel şehir merkezlerindeki para piyasası da onların denetimindeydi, hatta Afgan kralları savaşa gittikleri zaman genellikle bu insanlardan ödünç para alırlardı¹²³. Afganistan konusunda araştırmaları olan Olivier Roy'a göre Afganların diğer din mensuplarına karşı böyle hoşgörülü olmaları, yıllarca tasavvufi akımların Afganistan'da hâkim olmasından kaynaklanmaktadır.¹²⁴ Fakat önce Sovyetler Birliğinin işgalinin ardından 1992'de patlayan iç çatışmalar, Afganlıların eski çağlara dayalı tasavvufi, hoşgörülü ve uzlaşmacı din anlayışını kaldırarak Taliban gibi şiddet ve işkenceyi içinde barındıran, aynı zamanda İslamcı bir hareket olduğunu iddia eden bir grubun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Taliban'ın İslam ve mezhep anlayışı ve etkilendikleri âlimler ve İslami akımlar konusunda şu tartışmalar mevcuttur:

- Taliban'ın İslam anlayışı İslam Şeriatına uygundur ve takip ettikleri yol da Hulefa-i Raşidin'in yoludur.
- Taliban Vehhabiliğin bir koludur.
- Taliban İslam ve mezhep anlayışı Deobend öğretilerinden ibarettir.
- Taliban İslam ve mezhep anlayışı İslam Şeriatının ve Afgan kabile örf, adet ve törelerinin karışımıdır¹²⁵.
- Haricilerin zihniyetine sahiptirler¹²⁶.

Taliban kendilerinin İslam anlayışını Hz. Muhammed'in şeriatı olduğunu ve mezhep olarak da Hanefilik mezhebine bağlı olduklarını söylemektedir. Onların ısrarla söylemiş oldukları temel şiarları şöyle özetlemek mümkündür:

- Afganistan halkının dini İslam'dır.
- Afganistan'ın resmi mezhebi Hanefiliktir.
- Afganistan'ın yönetim şekli Emirliktir. Halife ya Emir alimler

¹²³ Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s. 133-134.

¹²⁴ Olivier Roy, *a.g.e.*, s. 75-77.

¹²⁵ İsmet İlahi, Vehit Biniş, M.Kasım, *Ceryan-ı Pur Şitab-ı Taliban*, Tehran, 1997. s. 35.

¹²⁶ Vehit Müjde, *a.g.e.*, s. 31-33.

meclisi tarafından seçilir.

- Afganistan Emirliğinin düzeni Kur'an Nassına (عَنْهُ الْوَحْيُ وَالْحُكْمُ بِاللَّهِ¹²⁷) düzenlenir.
- Şeriatı uygulamak
- Afgan Emirliği, İslam'ın öngördüğü örtünmeye (hicap) önemsemektedir.
- Din Polisi idaresi (امر بالمعروف ونهى عن المنكر) bütün Afganistan eyaletlerinde kurulacaktır.
- Devlet işlerinde görevler, dindar muttaki insanlara verilecek¹²⁸.

Taliban her zaman ısrarla İslami şiarlar vererek hedeflerini İslami bir rejim kurmak ve İslam şeriatını uygulamak olduklarını söylemektedir. Ama onların ısrarla söyledikleri İslami şiarlarını ne kadar uygulayabildikleri tartışma konusudur. Çünkü birçok yerde Taliban'ın İslam adına yaptıkları ya da Hanefi Fıkıhına göre uyguladığı şeyler İslam Hukukuyla uzaktan yakından alakası olmayan meseleler olmuştur. İslam alimleri arasında tartışılan konuları İslamiyet'in olmazsa olmaz ilkeleri olarak algılayıp insanların yapmalarını zorunlu hale getirdiler. Devlet memurlarının ve okul öğrencilerinin sarık takmak zorunda oldukları ya da herkesin sakal uzatması ve camilerde beş vakit namaz için yoklama alınması, kadınların mahremi olmaksızın dışarı çıkamaması gibi uygulamalar buna örnek olarak gösterilebilir. Taliban'ın bu konularda ısrar etmeleri ve onların halka uyguladıkları sert muamele ve baskı yapmalarından dolayı Haricilere ve Vehhabiler'e benzetilmiştir. Taliban'ın dini (İslam'ı) ferdi bir mesele değil, İslam dinin bir düzenin talebi olduğunu ileri sürmeleri ve bu uğurda çaba ve mücadele etmeleri yönüyle Müslüman Kardeşlere benzetilmiştir¹²⁹.

Taliban'ın İslam yorumu ilgili ortaya atılan bir diğer iddia onların Deobendi olduklarıdır. Taliban liderlerinin çoğunun Pakistan'daki Deobendi okullarda okudukları bir gerçektir. Ama Taliban hareketinin ne kadar Deobendi'lerin İslam anlayışına sahip olup olmadığı tartışma konusudur. Çünkü Deobendilik İngiliz

¹²⁷ Enam Suresi, 6/57.

¹²⁸ Taliban anayasasının ilk beş maddesi, M.H. İsmet İlahi, *a.g.e.*, s. 35-36., Muhammed İbrahim Atai, *a.g.e.*, s. 509.

¹²⁹ Peter Marsden, *The Taliban, War, and Religion in Afghanistan*, NY, 2002, s. 68-70.

işgalindeki Hindistan'da gerici bir hareket olarak değil, sömürge devletinin sınırları içerisinde yaşama savaşı veren Müslüman toplumunda reform yapıp birleştirici bir rol oynamayı öngören bir “bağımsızlık hareketi” olarak ortaya çıkmıştır. Deobendilerin amacı “entelektüel bilgi, manevi deneyim, şeriat hukuku” temelinde İslami değerleri canlandıracak “Bilgili Müslümanlar” jenerasyonu yaratmaktır. Öğrencilerine şeriatın nasıl yorumlanacağını öğreterek, klasik kutsal metinleri güncelleştirmeyi hedeflemişlerdi. Gerçi Deobendiler de Taliban gibi kadınların toplumsal rolü konusunda dar bir görüşe sahiptir ve Şiiliği de tasvip etmezler ama Taliban bu görüşleri Deobendilerin bile kabul etmeyecekleri aşırılık boyutuna çıkarmışlardır¹³⁰.

Taliban konusunda mühim araştırmaları olan Afgan yazarı Vehit Müjde'ye göre Taliban'ın kendilerini Hanefi olarak tanıtmalarına rağmen, çıkışı ve toplumsal sorunlara getirdikleri dini çözümleri yönüyle Haricilere benzemektedirler. Çünkü Hariciler Hz. Ali ile Muaviye arasında geçen Sıffin savaşında ortaya çıkmışlardır. Muaviye, savaşı kaybedeceğini anlayıp hakeme gitmeyi talep etmişti. Hz. Ali savaşmaya devam etmekten yana olsa da, ordusundan bir grup hakeme gitmeyi uygun gördü. Bunun üzerine Hz. Ali de hakeme gitmeye karar verdi. Hakem olayı Hz. Ali'nin azli ve Muaviye'nin yerinde kalması ile sonuçlandıktan sonra, Hz. Ali'nin ordusundan onu hakeme gitmeye zorlayan ve Hüküm Allah'ındır diyen grup Hz. Ali'ye hakeme gittiği için büyük bir günah ve suç işlediğini öne sürdüler. Bu nedenle de Hz. Ali'nin tövbe etmesini istediler, çünkü Hz. Ali'nin hakeme gitmek suretiyle dinden çıktığını iddia ediyorlardı. Taliban da Afganistan'da kardeş kanı döküldüğü sırada çıktı ve amaçları da kanı durdurmak ve fesadı Afganistan'da yok etmektir. Kandahar'da toplanan Taliban sempatizanı alimler Molla Ömer'i Emir'ülmümin seçip birbirine giren mücahit ve çatışan diğer gruplar aleyhine cihat ilan ettiler. Vehit Müjde'ye göre Taliban bu yönüyle Hariciler'e benzemektedirler. Çünkü Taliban da Hariciler gibi Müslüman kanının dökülmesinin İslam'da meşru olmadığını göz ardı ederek kendileri gibi düşünmeyenlere karşı cihat ilan ettiler ve barışın getirilmesi konusunda her hangi bir girişimde bulunmadılar¹³¹.

¹³⁰ Serdar Uyan, *Usame Bin Ladin*, İstanbul, 2001, s. 102-103.

¹³¹ Vehit Müjde, *a.g.e.*, s. 31-33.

Taliban'ın İslam yorumu, dini temelleri, zihniyeti ve mezhep anlayışıyla ilgili araştırmaları olan Ali Büyükkara, Tâliban'ı Harici zihniyetin devamı olarak görmektedir. Büyükkara'ya göre Taliban hareketi Hariciler gibi kardeş kanı döküldüğü bir ortamda iktisadi, sosyal ve coğrafi şartların etkisiyle tepki olarak çıkmıştır¹³².

Sonuç olarak Taliban ne Müslüman Kardeşlerin fikirlerinden etkilenen ve esinlenen İslamcılardır, ne de mistik Sufiler ne de gelenekçilerdir. Taliban 1979 ile 1994 yılları arasında ortaya çıkan diğer Afgan İslami Hareketler yelpazesinde de yer almamaktadır¹³³. Çünkü Afganistan Pakistan ve Hindistan'a coğrafi yakınlığına rağmen, Taliban öncesi Afgan İslami hareketlerinin, Hindistan ve Pakistan (Şah Veliyullah ve Mevdudi gibi alimler) yerine, Mısırlı Müslüman Kardeşler akımı ilham kaynağı olmuştur¹³⁴. Taliban'ın İslam coğrafyasında ortaya çıkan diğer İslami hareketlerden etkilenmiş olmaları muhtemeldir. Fakat insan toplulukların benimsedikleri mezhebin zihniyetinden çok, içinde buldukları yaşam şartları onların inanç ve dini davranışlarına biçim vermektedir. Hanefilik'in yaygın olduğu muntıkada ortaya çıkan Taliban hareketi de bunun en bariz göstergesidir¹³⁵. Taliban'ın İslam yorumu klasik metinlere bağlı, içtihadı karşı çıkmakla birlikte Hanefi mezhebin Afgan gelenekleri, örfü ve törelerin karışımıdır. Böylelikle Taliban, kendisinden başka İslami hareketi temsil etmez ve kendi yorumu dışında bir İslamiyet'i de kabul etmemektedir. Dolayısıyla Taliban hareketi din anlayışı açısından Afganistan ve Pakistan'ın sosyo-kültürel çevresine özgün bir harekettir.

2. Taliban'ın Hukuk Anlayışı

Afganistan hukukun tarihçesi çok eskiye dayanmaktadır. Ama bugünkü Afgan hukukunun temelini oluşturacak adımlar ise 18. yüzyılın sonuna doğru Afgan Kralı Abdürrahman Han döneminde atılmıştır. Abdürrahman Han Afganistan yönetimini tek merkez haline getirdikten sonra Afgan Hukuk sistemini Şeriat olarak belirlemiştir. Bu dönemde Afgan Hukukun temelini üç esas teşkil etmektedir. Birinci

¹³² Serdar Uyan, *a.g.e.*, s. 106-110.

¹³³ Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s. 142-143.

¹³⁴ Olivier Roy, *a.g.e.*, s. 119.

¹³⁵ M. Ali Büyükkara, "Bir İnanç ve İmaj Sorunu Olarak İslam'ın "Taliban"cası", <http://www.gumushane.gen.tr/forum/index.php?showtopic=1547>(14.04.2011 22:45)

İslam Şeriatı, ikinci Kral'ın fermanları, üçüncü Afgan halkın örf, adet ve töreleri. Afganistan tarihinde radikal reformlarla ismi anılan Emanullah Han (1919-1929)döneminde ilk Afgan anayasası yapıldı. Kral Emanullah Han ilk defa Türkiye ve Fransa'dan mülhem medeni hukuku Afganistan'a tanıttı ve kadı olacak ulemanın eğitiminin devletin denetiminde yapılmasını tescil etti¹³⁶. Bu anayasayı 1931, 1964, 1977, 1980, 1987,1992, Taliban dönemi ve 2004 anayasası takip etmiştir. 1980 anayasası hariç tümünde devletin resmi dini İslam olarak belirlenmiştir. 1992 ve Taliban anayasasında ise devletin dini İslam, mezhebi Hanefilik olarak belirlenmiştir.

Her ne kadar Taliban dönemine kadar Afganistan Hukuk sistemi Şeriat olarak belirlendiyse de fakat pratik olarak İslam Şeriat'ın öngördüğü kanun ve hadlar uygulanmamıştır. Taliban döneminde ise Şeriat'ın öngördüğü bütün ceza ve yaptırımlar Taliban'ın yorumuyla pratiğe dökülmüştür. Taliban Adalet Bakanı Mevlevi Celilullah Mevlevizade, konuyu şöyle açıklamıştır: “Bizim anayasamız Şerattir bu yüzden başka anayasaya ihtiyacımız yoktur. İnsanlar İslam dinini sevmekte ve Taliban'ı desteklemektedir. ¹³⁷.” Taliban Afgan Hukuk sisteminin Hanefi Fıkhı olarak belirledi. Artık bütün cezalar Hanefi Fıkhına göre Şeri mahkemelerce verilecekti. Hırsızların elleri kesilecek, evli olanların zina cezası recim olacak, içki içenlere kamçı cezası verilecek, kısas uygulaması icraata konulacaktır.

Taliban'ın Şeriat adına pratiğe koydukları kurallar düşünce olarak doğrudur fakat Taliban İslam Şeriatından çıkardıkları çıkarsamalar çoğu zaman yanlış olmuştur. Mesela Afgan toplumu gibi işsizliğin had safhada olduğu bir toplumda hırsızların ellerin kesilmesi ne kadar doğrudur, tartışılabilir; ya da recim uygulamalarında birçok yerde İslam Şeriat'ının şart koştuğu dört şahit bulunamamıştır. Afganistan'da Şeriat'ın öngördüğü kurallara dayanan bir yönetim kurduklarını ve kendilerin hakiki İslam'ı temsil ettiklerini iddia eden Taliban, İslam Şeriatını kendine siper ederek zahiri metinci zihniyetini ve yaşadıkları toplumun örf ve törelerini Şeriat'ın ön gördüğü kurallarla karıştırarak insanlara İslam Şeriatı olarak sundu.

¹³⁶ Afghanistan Legal Project, *An Introduction to the Law of Afghanistan*, California, 2009, s. 6-20.

¹³⁷ Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s. 174.

Taliban 1996 yılında Kabil'i ele geçirdikten sonra toplumun düzeni ve İslami kuralların uygulanması için Din Polisi (Emir Bil Maruf ve Nehiy An'ıl Münker) bakanlığını kurarak bir sürü kararname yayınladı. Aralık 1996 yılında Kabil Din Polisi Genel Başkanlığı'nı yayınladığı kararname şöyledir¹³⁸:

- Yüzü açık, başörtüsüz ya da burkasız evinden çıkan kadının evi belirlenerek bir işaret konur ve kocasına uygun bir ceza verilir ya da kadının orada ikaz edilmek suretiyle uyarılır.
- Yukarıda söylenen tarzdeki kadın eğer arabaya yolculuk amacıyla bindiyse, arabanın şoförü 1 ila 5 güne kadar hapsedilir.
- Müzik kasetleri, müzik videoları ya da filimler dükkanda, otelde, arabalarda vs. mekanlarda bulunursa mekan veya araba sahibi 1 ila 10 gün hapisle cezalandırılırlar.
- Sakalını kesen ya da kısaltan kişi 10 güne kadar hapsedilir veya uygun bir tazir cezasıyla cezalandırılır.¹³⁹
- Namaz vakitleri *Emir-i bil'-Maruf ve Nehiy ani'l-Münker* başkanlığı tarafından belirlenir.
- Namaz vakitleri sırasında baliğ biri dükkan ya da büfede görünürse 1 ila 5 güne kadar dükkan kapatılır.
- Güvercin besleyip onları uçurarak eğlenen kimse, evinden güvercin tamamen yok oluncaya kadar hapsedilir.
- İçki içen kimse had cezasına çarptırılır, uyuşturucu madde kullananlar ise 3 ila 6 aya kadar hapsedilir. Sarhoş edici maddeleri satan kimsenin dükkanı kapatılır, kendisi ise bir ay hapis cezasına çarptırılır.
- Tarlasına kenevir eken kişi hapsedilir. Kişini akrabası tarlayı kenevirinden temizleyip *Emir-i bil'-Maruf* idaresine haber verince serbest bırakılır.
- Uçurtma uçurtmak yasaktır. Uçurtma ya da uçurtmada kullanılan malzemeleri satan kişinin işyeri 3 gün kapatılır. Tekrarlarsa 10 güne kadar hapis cezasına çarptırılır.

¹³⁸ RC, sy. 783, *Emir-i bil'-Maruf ve Nehiy ani'l-Münker*'icraatı ile ilgili düzenleme md. 4, yıl: 1997.

¹³⁹ Taliban döneminde sakal kesmek ya da kısaltmak büyük günahlardan sayılmıştır. Bkz. ResmiCeride, sy. 788, 3409 No'lu ferman, yıl: 1997.

- Yollarda, arabalarda, işyerlerinde her türlü fotoğraf asmak ya da yapıştırmak yasaktır, yok edilmesi lazımdır. Fotoğrafçı zaruret durumu dışında (pasaport, kimlik) kimsenin fotoğrafını kesinlikle çekmeye hakkı yoktur. Dükkanlarda plastik yada başka türlü heykel satışı da yasaktır.
- Şeriata aykırı (İngiliz ve Amerikan tipi) saçlarını uzatanlar tutuklanırlar. Daha sonra saçları berbere tıraş ettirilir.
- Kumar oynayan kimse 1 ay hapis cezasına çarptırılır.
- Düğünler ve diğer merasimlerde kadınların dans etmeleri ve yüksek sesle şarkı söylemeleri yasaktır. Bu yasağa uyulmadığı takdirde düğün sahibi cezalandırılır.
- Erkek terziye elbise diktiren kadın uyarılır. Terziye 10 gün hapis cezası verilir.
- Sihirbazlıkla ilgili kitaplar yakılır, sihirbaz tövbe edinceye kadar hapsedilir.
- Hayvanları (köpek, keklik, bildircin vs.) dövüşürenler 10 gün hapsedilir.
- Kadınların şehir hamamlarına gitmeleri yasaktır.

Resmi Gazete’de yayınlanan Molla Ömer’in diğer bir fermanı ise devlet memurlarının sigara hakkında titiz olmalarını bildiriyordu. Bu fermana göre sigara kullanmak kesinlikle yasaktı. Sigaranın haram ve helal olduğu konusundaki tartışmalara yasak getirilmişti.¹⁴⁰

Yönetimde oldukları dönemde “bizim anayasamız Kur’an-ı Kerim’dir Şeriattır anayasaya ihtiyacımız yoktur” diyen Taliban’ın zaman aşımıyla fikirlerinin değişime uğradıkları görülmektedir. Taliban hareketi 2005 yılında Afganistan İslam Emirliği’ni Düsturu ya Usul-ü Esasi’si diye adlandırdıkları anayasayı yayın yaptığı internet site yoluyla yayınladı. Bu anayasada, Afganistan yönetim şeklini İslami Emirlik, Devletin dini İslam, resmi mezhebi Hanefilik ve bütün kanunların temelini Kuran’ın teşkil edeceği ve hiçbir kanun ve kuralın İslam Şeriatına aykırı olamayacağı belirlenmiştir. Söz konusu anayasada dikkati çeken diğer husus ise, mahremi olmaksızın dışarı çıkması bile yasaklanan kadına eğitim hakkı ve kişilere fikirlerini

¹⁴⁰ Resmi Ceride, sy. 783, *Sigara kullanmanın yasaklandığına dair ferman*, yıl: 1997.

yazarak, konuşarak yada çizerek ifade özgürlüğü hakkı tanınmıştır. Görüldüğü gibi Taliban'ın hukuk anlayışında ciddi değişiklikler meydana gelmiştir.

3. Taliban'ın Eğitim Anlayışı

Taliban dini ilimler dışındaki ilimlere sadece karşı olmakla kalmadı, aynı zamanda onların öğrenilmesinin İslam dini açısından da caiz olmadığını iddia etti. Çünkü onlara göre Afganistan'da komünizmin gelişmesi ve yükselmesi fen bilimlerinin öğrenilmesi sonucunda meydana gelmiştir. Bu yüzden modern okullarda okutulan fen bilimleri ya kaldırıldı ya da azaltarak yerine dini ilimler (fıkıh, tefsir, hadis, tecvid, akaid vs.) eklendi. Taliban döneminde pantolon, gömlek, kravat vs. giyimler şeriatı muhalif olan giyimlerden sayıldı. Bu elbiselerin yerine Afganistan'ın milli kıyafeti olan Pirahan ve Tunban'ın (kamis ve izar'ın) giyilmesi emredildi. Taliban yönetimi bununla yetinmeyerek öğrenciler, okul ve üniversite hocaları ve medrese hocalarının sarık sarmalarını da zorunlu hale getirdi.¹⁴¹ Böylelikle modern okullar medreseye dönüştürüldü ve eğitimin amacı da tümünden değiştirildi. Taliban rejimi okullarda verilen eğitimin amaçlarını resmi gazetede şöyle açıkladılar:

- İslam dinine ve Hz. Muhammed'in Şeriatına sadık ve itaatkâr nesil yetiştirmek
- İman sahibi bir nesil yetiştirmek
- İslam'ın istediği profilde bir kişiliğe sahip olmak.
- Okuma yazma, din ve dünya ilgili bilgiler edinme.
- Toplum, medrese ve ailede etkili ve faydalı olma.
- Afganistan Emirliğine ve Afgan İslam kültürüne hizmetkâr olma.
- Yeteneklerin ve İslam'la uyumlu değerlerin geliştirilmesi.¹⁴²

Kızların eğitimi ilgili resmi gazetede şu hususa yer verildi:

*Kızların eğitimi İslam Şeriatı çevresinde özel bir kanun ile düzenlenecektir*¹⁴³.

Böylelikle kadınlar eğitim hakkından mahrum oldular. Sağlık sektörü (hastaneler vs.) dışında kadınların devlet idareleri ve yabancılar tarafından kurulan

¹⁴¹ Resmi Ceride, sy. 796. 45 No'lu ferman, yıl: H. 1421.

¹⁴² Resmi Ceride, sy. 0796 No'lu ferman, yıl: 1997.

¹⁴³ Resmi Ceride, sy. 0796 No'lu ferman, yıl: 1997.

işyerlerinde çalışmaları tamamen yasaklandı.¹⁴⁴ Böylelikle erkek okullarında bayan öğretmenlerin çalışması yasaklanınca, çoğu erkek de eğitimden mahrum olmuş oldular. Çünkü Afgan öğretmenlerin %70'ini kadınlar oluşturmaktaydı. Nur Cemaat'ın Afganistan'da açmış oldukları okullar da Pan-Türkizm fikrinin yayması suçlanması nedeniyle kapatıldılar¹⁴⁵.

4. Taliban'ın Yönetim Anlayışı

İlk başta Taliban hareketi siyasi bir hareketin hüviyetine sahip değildi. Bu da onların “bizim hükümet kurmak, iktidara gelmek gibi bir amacımız yok” açıklamalarından kaynaklanmaktadır. Taliban çıkış amaçlarını iktidara gelmek değil kaos ortamına zemin hazırlayan ve sivil savaşı başlatan militan grupları silahsızlandırmak ve yönetimi ehline bırakmak olarak açıklamıştı¹⁴⁶. Taliban İktidarda hak iddia etmek yerine, hukukun ve düzenin yeniden kurulması, ve yönetimi “iyi Müslümanlar”dan meydana gelen bir hükümete devredilmesini istediklerini söylediler. Fakat 1994 ile Kabil'in ele geçirildiği 1996 yılları arasında Taliban'ın karar alma sürecinde köklü bir değişiklik olmuş ve son derece merkezileşmiş, gizlilik esasına dayalı, diktatoryal ve erişilmesi neredeyse imkansız bir liderlik anlayışı ortaya çıkmış oldu¹⁴⁷. Kabil'in Taliban tarafından ele geçirilmesi ile birlikte Kandahar'da 4 Nisan 1996'da bin beş yüzden fazla alim, Afganistan Emir'ini seçmek üzere toplanmıştı. Böylelikle bu toplantıda alimler tarafından Molla Ömer'e biat edilerek Emir-ül Müminin lakabı verildi ve Afganistan yönetim şekli Afganistan İslam Emirliği olarak belirlendi. Aynı toplantıda Afganistan İslam Emirliği'nin şuralar ile yönetileceği, kararların Şura mensupların tarafından alınacağı ama Emir'in hem şura kararlarına veto etme hem de tek başına karar alma hakkına sahip olduğu açıklandı¹⁴⁸. Konuyla ilgili Molla Ömer'in yakın arkadaşı ve Taliban rejiminin dışişleri bakanı, Taliban ve Afganistan kitabının yazarı Vekil Ahmed Mütevekkil şunu söyler: “Kararlar Emir-ül Müminin'in nasihatlerine dayanmaktadır. Bize kalırsa danışmak şart değildir. Biz bunun Şariat'a uygun olduğuna inanıyoruz.

¹⁴⁴ Resmi Ceride, sy. 795, 8 No'lu ferman, yıl: H. 1421.

¹⁴⁵ Vehid Müjde, .a.g.e., s. 92-93.

¹⁴⁶ Vehid Müjde, a.g.e., s. 17-18.

¹⁴⁷ Ahmed Raşid, a.g.e., s. 155.

¹⁴⁸ Vekil Ahmed Mütevekkil, *Afganistan Av Taliban*, Kabil, 2005, s. 16-17.

Emir bir görüşü tek başına savunsa bile biz onun sözlerine itaat ederiz. Bir devlet başkanı olmayacaktır. Onun yerine bir Emir-ül Müminin olacaktır. Molla Ömer en yüksek otorite olacak ve hükümet onun kabul etmediği hiçbir kararı uygulamayacaktır. Genel seçimi de Şeriat'la bağdaşmadığı için kabul etmiyoruz”¹⁴⁹.

Taliban hareketi içinde en yetkili yönetim organı ise on kişilik bir geçici yönetim konseyi ya Yüksek Şura olup Kandahar'dadır. Bu Şura'ya bağlı olan iki şuranın biri geçici kabine ya da Kabil Şurasıdır ikincisi ise Askeri şuradır. Taliban'ın kurucu üyelerinden meydana gelen Yüksek Şuranın başında Molla Ömer bulunmaktadır. Bunun yanı sıra alimler, komutanlar ve Afgan kabilelerinin ileri gelen adamlarından oluşan 1500 kişilik bir şura daha vardır. Bu şura hareketin, tarihi ya da fiili açıdan sorumluluğunu tek başına taşıyamayacağı kararlar almak istediğinde toplanır. Ya da bu tür kararları oy çokluğu ile meşrulaştırmak için toplanır¹⁵⁰. Taliban'ın 2005 yılında çıkartmış oldukları anayasada devletin yönetim şekli, format olarak Fransız aydınlanmacı düşünür Baron de Montesquieu tarafından ortaya atılmış olan kuvvetler ayrılığına dayanan yürütme, yasama ve yargı olarak belirlenmiştir. Söz konusu anayasada Emir-ül Müminin, İslami Şura ve Hükümet ile ilgili şu hususlar yer almıştır.

Afganistan, bağımsız, üniter bölünemez İslami Emirliktir.

Şura ile ilgili anayasal maddeler:

İslami Şura üyeleri bütün eyaletlerden Emir-ül Müminin tarafından seçilen yasama organıdır. Şuranın yetkileri şöyledir

- Yasaları onama
- Emirliğe bağlı idarelerin uygulamalarını gözetleme
- Tartışmalı konularda karar alma
- Emirliğin kalkınma bütçe planını onaması
- Emir-ül Müminin'in başkanlığında bakanlar kurulu, Yüksek mahkeme ile birlikte savaş ve barış görüşmeleri ilgili karar alma
- Bakanlar kurulu ve Yüksek Mahkeme şurası ile birlikte devletler-arası antlaşmaları onama

¹⁴⁹ Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s. 165-166.

¹⁵⁰ Ahmed Muvaffak Zeydan, *a.g.e.*, s.49-50.

- Hükümetin planlarını onama
- Hükümeti çağırma ve hesap sorma
- Afgan cihadın amaçlarını ve hedeflerini korumak
- Yabancı ülkelere ve uluslar arası şirketlere borç verme ve onlardan borç almayı onama
- Emir-ül Müminin istifa ettiğinde istifasını bakanlar kurulu başkanı, İslami şura başkanı ve kadı-ulkudat'a (قاضى القضاة) iletir ve adı geçen başkanlar bir araya gelir birlikte karar alırlar.
- Vasiyet bırakmadan Emir'in vefatı halinde, yeni Emir seçilene kadar Kadı-ulkudat Emir vekili olarak görev yapacaktır.
- Büyük şirketlere ve taşıma sanayisi şirketlerine çalışma izni ve imtiyaz hakkı verme

Emir-ül Müminin ilgili anayasal maddeler:

- Emir-ül Müminin Afganistan İslam Emirliği'n başında bulunmaktadır. Yasama, yürütme ve yargı organları ile ilgili yetkileri bu anayasal düzenleme ve diğer kanunlara göredir.
- Emir-ül Müminin, Müslüman, Hanefi mezhebine mensup Afgan vatandaşlığında olan Müslüman Afgan kökenli anne babadan doğma olmalıdır.
- Emir-ül Müminin kanuni yetkileri çerçevesinde en üst düzey makamdır.
- Emir-ül Müminin görevi ve yetkileri şöyledir:
- Ordu Komutanı
- Başbakanı ve bakanları atama ve görevden alma
- Emir-ül Müminin yetkilerin bir kısmını bir başka kişiye devredebilir
- Başbakan tarafından önerilen ve İslami Şura tarafından onaylanan bakanların onaması
- Yüksek Mahkeme başkanının ataması
- Yüksek mahkeme üyelerin mahkeme başkanı ile danışarak ataması
- Kadıların ataması ve görevden almasının onaması
- Yüksel rütbeli memurların terfi ve emekliliğe ayrılmalarını kanunlar

çerçevesinde onaması

- Yabancı ülkelere ve uluslar arası örgütlere elçi atama ve itimatnamelerin kabulü
- Lakap, madalya ve iftihar nişanların kanun çerçevesinde vermesi
- İslami şuranın onayından sonra savaş ve barışın ilanı
- Devlet başkanların katılacağı uluslar arası toplantılarda Afganistan İslam Emirliği'ni temsil etme
- Kanunların onaması ve yasal fermanların çıkartması
- İslami Şuranın onayından sonra sözleşme ve uluslar arası antlaşmaların imzalaması
- Şeri kanunlar çerçevesinde cezaların ertelenmesi, azaltılması ve affetmesi
- Emirliği'n normal ve kalkınma bütçelerinin onaması
- Olağanüstü bakanlar kurulu toplantısını düzenlemesi
- Kanun çerçevesinde yabancılara Afgan vatandaşlığına verme
- Maliye bakanın önerisi ile yeni paranın basılması, dağıtılması ve yaygınlaştırılmasının iznini verme
- İslami Şuranın onayından sonra olağan üstü halin ilanı ve kaldırması

Başbakan ile ilgili anayasal maddeler:

- Başbakan ve bakanlar kurulundan meydana gelen hükümet Afganistan İslam Emirliğinin en üst idari ve yürütme organıdır. Bakanlıkların sayısı ve bakanların görevi kanun çerçevesinde düzenlenecektir.
- Başbakan Müslüman, Hanefi mezhebine mensup Müslüman Afgan kökenli anne babadan doğma olmalıdır.
- Başbakanın hükümetin en üst makamı olarak görevi ve yetkileri şöyledir:
- Hükümet temsilcisidir.
- Hükümette en üst düzey makamdır.
- Bakanlar kurulu başbakan başkanlığında ortak heyet olarak hareket edecektir.

- Başbakan yetkilerin bir kısmını bir başka bakana devredebilir.
- Hükümet düzeyinde sözleşmeler ve antlaşmaların imzalaması
- Bakanlıkların ve diğer bağımsız idari ünitelerin uygulamalarının ve işlerinin gözetilmesi ve düzenlemesi
- Hükümet memurların kanun çerçevesinde atama, terfi, emekliliğe ayırma ve görevden almaları

Hükümet ile ilgili anayasal maddeler:

- Ülkenin dış ve iç siyasetini kanunlar çerçevesinde gerçekleştirilmesi
- Bakanlıklar ve diğer bağımsız idarelerin uygulamalarını düzenlemesi
- Kanun ve İslami şuranın kararlara göre idare ve yürütme ilgili gerekli tedbirlerin alınması
- Yürütmenin kanun ve kararnamelerini düzenlemesi ve tasarlaması
- Afganistan İslam Emirliğinin bütçesinin tasarısı, düzenlemesi ve İslami şuraya sunması
- Sosyal ve iktisadi kalkınma projelerinin tasarısı ve gerçekleştirilmesi ve yeniden yapılandırmaya dair tedbirlerin alınması
- Bankaların işlerinin düzenlemesi, gözetilmesi ve enflasyonun önlenmesi
- İslami şuranın onayıyla dış ve iç borçlanmaların düzenlemesi
- Bütün ülkede güvenliğinin ve sosyal düzenin temin edilmesi
- Kanun çerçevesinde yabancı ülke ve uluslar arası firmalarla antlaşma imzalaması
- Şeriat'e göre hicabın riayet edilmesi
- Ülke tabularının manevi, ilmi, kültürel açıdan İslam'ın yüce değerleri ve öğretilerin ışığında yükselmesi için gerekli ortamın hazırlanması
- İslam kardeşliği, milli birliği ve yardımlaşma felsefesinin yaygınlaştırılması
- Emirlik önderliğinde Müslüman bir ordunun oluşturulması ve güçlendirilmesi
- Hükümet yürütme organı olarak İslami şura ve Emir-ül Müminin

karşısında uygulamalarından sorumludur.

- Hükümet, mahkemelerin kararlarını uygulamak zorundadır
- İslam dinine göre öğretim kurumların müfredatını tasarlaması ve düzenlemesi

Taliban, devlet anlayışını dünyadaki diğer tüm ideolojilerden farklı kılan ve ayırt edici özellik araştırmacı yazar Vehit Müjde'nin ifadesiyle arkadaşlık kavramıdır. Taliban nezdinde arkadaşlık bir çeşit siyasi parti anlamını ifade etmektedir. Mesela bir kişi devlet idarelerin birine müracaat ettiğinde onun kimin arkadaşı olduğu sorulur. Böylece o kişinin hüviyeti açığa çıkarılır. Üst düzey Taliban yöneticilerin her biri bir arkadaş grubundan meydana gelmektedir. Üst düzey bir yöneticinin (bakan, vali vs.) görev değişikliği halinde tüm iş arkadaşlarıyla ilgili idareden ayrılır ve verilen yeni göreve başlarlar¹⁵¹.

Taliban, Bakanlıklar ve diğer devlet organlarının üst düzey makamlarında çalışan uzman ve bazen Peştun olmayan ya da farklı ideolojiye sahip memurları görevden almak suretiyle bakanlıkların işlev görme şansını neredeyse sıfıra indirmişti. Devlet idarelerinde Taliban'ın iş ahlakına göre bir tanım olmadığından dolayı Kabil ve Kandahar hükümet büroları gündüz sadece sabah sekizden öğle namazına kadar açık tutuluyordu. Bakanlıklarda dosya, hükümet bürolarında insan yoktu. Taliban bürokratları halkın sakal ve diğer kişisel meselelerle uğraşırken devlet idarelerinde sorulara cevap verecek kimse bulunmazdı¹⁵². Bütün bunların yanı sıra devlet idarelerinde çalışma saatlerinde memurlara zorunlu din dersleri konulmuştu. Kimi Taliban üst düzey yöneticileri bulunduğu idaredeki mobilyaları kaldırarak yerine geleneksel Afgan toplumunda yaygın olarak kullanılan minder ve yastığı kondurmuştu.

Sonuç olarak Taliban kırdan getirdikleri bütün alışkanlıklarını şehir ve devlet idarelerine taşıyarak klasik medrese düzenini devlet ve topluma uygulamaya çalıştı. Böylece eşi ve benzeri görülmemiş bir devlet ve idare anlayışı ortaya çıkmıştır.

¹⁵¹ Bknz, Vehit Müjde, *a.g.e.*, s. 23-24.

¹⁵² Ahmet Raşid, *a.g.e.*, s. 164-165.

5. Taliban Döneminde Kadınların Sosyal Durumu

Kadınlar geleneksel Afgan toplumunda genellikle eş ve anne olarak hayat sürdürmüşlerdir ve sosyal hayatta tarih boyunca konum edinmemişlerdir. Adı radikal reformlarla anılan Emanullah Han (19-1929) döneminde kadınlara yönelik ilk reformlar yapılarak onlara okuma hakkı tanındı ve kız okulları açıldı, tesettür zorunlu olmaktan ihtiyari kılındı. Böylelikle kadınlar yüzlerini açmak ile sosyal hayatta yer almaya başladılar. Ama reform karşıtlarının darbesi ile bütün bu verilen haklar geri alınarak Afgan kadını dört duvar arasında tekrar hapsedildi. Kadınlara karşı söz konusu kısıtlama 1953'te Davut Han'ın başbakan olmasına kadar devam etmiştir. Başbakan Davut Han'ın başlattığı reformlar çerçevesinde kadınlara eğitim ve çalışma hakkı verildi. Kadınları sosyal hayatta kazandırmak için yapılan radikal reformlar ise komünist darbe (1978) ile başlamıştır. Bu reformların en önemlisi ülkenin dört köşesinde başlatılan okuma-yazma seferberliği idi¹⁵³. Adı geçen reformların neticesinde eğitim alan ve çalışan kadınlar geleneksel kıyafetlerini bir yana bırakıp etek ve yüksek topuklu ayakkabı giymeye ve makyaj yapmaya başlamışlardı. Ayrıca her fırsatta sinemaya gidiyor ve spor yapıyorlardı¹⁵⁴. 1992-1994 yılları arasında Mücahitlerin hükümeti, kadınlara yönelik kısıtlamalar getirmekle birlikte onlara eğitim ve çalışma hakkı da tanımıştı.

Taliban'ın 1996'da Kabil'i ele geçirmesi, Afgan kadınların sosyal hayattan mahrum olması anlamına gelmekteydi. Taliban Din Polisinin Kasım 1996 yılında kadınlara yönelik yayınladıkları kararname sözünü ettiğimiz mahrumiyeti gözler önüne sermektedir. İlgili kararname ise şöyledir:

“Kadınlar evlerinizden dışarı çıkmayınız. Evinizin dışına çıktığınızda İslamiyet'ten önce erkeklerin karşısına çıkan, aşırı makyaj yaparak ve şık elbise giyerek o kadınlar gibi olmayınız. Kurtarıcı bir din olan İslam kadınları özel olarak onurlandırmıştır. İslamiyet'in kadınlara değerli öğütleri vardır. Kadınlar kendilerine iyi gözle bakmayacak olan faydasız insanların dikkatini çekecek fırsatlar yaratmamalıdır. Kadınların aileleri için öğretmen ya da düzenleyici olmak gibi sorumlulukları vardır. Koca, erkek kardeş, baba; aileye gerekli hayat şartlarını (yiyecek, elbise vs) sağlama sorumluluğuna sahiptirler. Eğer kadınlar eğitim, sosyal

¹⁵³ Bknz Peter Marsden, *a.g.e.*, s. 92-93.

¹⁵⁴ Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s. 180.

ihtiyaçlar ya sosyal hizmetler nedeniyle evin dışına çıkacak olurlarsa İslam Şeriatı düzenlemelerine münasip olarak üzerlerini örteceklerdir. Eğer kadınlar kendilerini göstermek amacıyla şık, süslü, dar ve çekici elbiselerle dışarı çıkarlarsa İslam Şeriatına göre cezalandırılacak ve söz konusu kadınlar cennete gitmeyi ümit edemeyeceklerdir. Bütün aile büyükleri ve her Müslüman böylelikle sorumludur. Bütün aile büyüklerini aileleri üzerinde sıkı kontrol uygulamaya ve bu tür sosyal sorunların meydana gelmesini engellemeye çağırıyoruz. Aksi takdirde hem bu kadınlar hem de aile reisleri Din Polisi tarafından uyarılacak, soruşturulacak ve ağır biçimde cezalandırılacaklardır. Dini Polis bu tür sosyal sorunlarla mücadele etme sorumluluğu ve yetkisine sahiptir ve şerrin ortadan kalkmasına kadar bu mücadelesi devam edecektir¹⁵⁵”.

Aralık 1996 yılında kadınlarla ilgili bir diğer kararnamede şu husus yer aldı: hiçbir taksi şoförü burkası olmayan bir kadını yoldan alamaz. Aksi takdirde şoför hapse atılır. Yolda böyle bir kadın görüldüğünde hemen yaşadığı evin izi sürülerek bulunacak ve kocası cezalandırılacaktır. Çekici elbise giyen ve mahremi olmayan kadını şoför taksisine bindiremez.

Sağlık sektörü dışında bütün çalışan kadınlar işinden oldular. Sağlık sektöründe çalışan kadınlara ve sağlık sektörüne gitmek isteyen kadınlara yönelik kısıtlamalar getirilmiştir. Ve sağlık sektörüyle ilgili Kasım 1996 yılında şu kararname yayınlanmıştır:

- Kadın hastalar kadın doktorlara gitmelidir. Erkek doktora gerek olduğu bir durumda kadın hastaya yakın akrabası eşlik edecektir.
- Muayene sırasında hem kadın hasta hem de erkek doktor İslami hicap usulünce giyinecektir.
- Erkek doktorlar kadın hastalarda rahatsızlığı bulunduğu yerden başka yerlere dokunmayacaklardır.
- Kadın hastaların bekleme odası güvenli bir şekilde örtülmüş olacaktır.
- Kadın hastaların muayene sırasını belirleyen kişi kadın olacaktır.
- Gece nöbeti sırasında erkek doktor kadın hastaların bulunduğu

¹⁵⁵ Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s. 361-362.

odalara kadın hastanın çağrısı olmadan giremeyecektir.

- Kadın ve erkek hekimlerin bir arada oturması ve birbiriyle konuşması yasaktır. Tartışma gerektirecek bir durum varsa tartışma hicap usulüne göre giyinilmiş şekilde yapılacaktır.
- Kadın doktorlar basit elbiseler giyecekler, şık elbiseler giymeyecek ve makyaj yapmayacaklardır.
- Kadın doktorlar ve hemşireler erkek hastaların yattığı odalara giremezler.
- Hastane görevlileri namazlarını tam vaktinde kılacaklardır.
- Dini polis kontrol için hastaneye her zaman girebilir. Kimse buna engel olamaz¹⁵⁶.

Taliban rejimi tarafından kadınlara yönelik uygulanan bu kısıtlamalar dünyada büyük yankılar yarattı. İnsan hakları örgütleri Afgan kadınların korunması için çağrıda bulundular. Söz konusu örgütler, Afganistan’da kadın haklarını ihlal eden bir rejimin dünya tarafından tanınmayacağını söylediler. TBMM Refah Partisi milletvekili Şevki Yılmaz Taliban’ın bu cinsiyetçi uygulamalarına karşı şu açıklamayı yapmıştır: “Taliban Afganistan’da İslam Şeriatını uygulamak için değil, İslam’a karşı bir darbe indirmek için iktidara getirilmiştir”. Bütün dünyadan Taliban’a tepki yağarken Taliban liderinden şu açıklama geldi: “Afgan kadınları Taliban hükümetin İslam dinine göre sağlamış oldukları güvenlikte yaşamaktadırlar. Afganistan İslam Emirliği kadınların hak ve hukuklarının farkında ve onlara İslam Şeriatına göre riayet etmektedir. Biz Amerikalılar ve Avrupalıların kadınların özgürlüğü konusundaki taleplerini dikkate almayız. Onlar kadınlara kendi ülkelerinde yaygın olan aylak ve kayıtsız bir özgürlük istiyorlar”¹⁵⁷. Konuyla ilgili bir diğer açıklama Taliban Adalet Bakanından geldi. “Birleşmiş Milletlerin ne tür bir eğitim istediğini açıklığa kavuşturalım. Onlar bizden kafırce bir tutum sergilememizi ve kadınlara İslamiyet’in yıkılışa işaret edip kadınları zinaya sürükleyecek, ahlaka uygun olmayan bir özgürlük vermemizi istiyorlar. Zinanın yaygınlaştığı her İslam ülkesi bundan zarar görür ve kafirlerin egemenliğine girer çünkü o zaman erkekleri

¹⁵⁶ Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s.362-363.

¹⁵⁷ M.Haşim İlahi, *a.g.e.*, s. 145-147.

kadın gibi olurlar ve kadınlar da kendilerini savunamazlar. Bizimle konuşan herkes bunu İslamiyet'in çerçevesi içinde yapmalıdır. Kur'an-ı Kerim insanların beklentilerine uydurulmaz. Asıl insanlar kendilerini Kur'an-ı Kerim'in beklentilerine uydurmalıdırlar"¹⁵⁸.

Aslında Taliban hareketi kadınların çalışma ve eğitime temelden karşı olmadıklarını gerekli ortamın hazırlanmadığı sürece kız okulların açılmayacağını belirttiler. Eğitim bakanlığın kızların eğitimi ile ilgili düzenlediği yeni yönetmenlikte şu husus yer aldı. *Kızların eğitimi İslam Şeriatı çevresinde özel bir kanun ile düzenlenecektir*¹⁵⁹. Fakat bu hiçbir zaman gerçeklik kazanmadı. Konuyla ilgili Taliban'ın üst düzey bir yetkilisi şunu söylemektedir: "Eğer kadınlarımızı eğitmezsek halkımız tarafından suçlanırsınız. Daha sonra kadınlara eğitim sağlayacağız ama şimdi güvenlik gibi ciddi sorunlarımız var. Kadınların eğitimi için ayrı ulaşım ayrı okul binaları ve ayrı imkanlar sağlamaya koşullarımız elverişli değildir. Kadınlar erkeklerden tamamıyla ayrılmalı. Kendi içimizde etrafında kadınlar olduğunda doğru düzgün davranamayan erkekler var"¹⁶⁰. Taliban dışişleri bakanı Kabil'e gelen BM heyetiyle görüştüktan sonra kadınlara eğitim ve çalışma yasağının nedenini şöyle dile getirir: "Bizim askerlerimize verdiğimiz sözlerden biri kadınlara çalışma ve eğitimi yasağıdır. Eğer biz sözümüzde durmazsak askerlerimiz savaş cephelerini terk eder ve köydeki evlerine geri dönerler. Dolayısıyla savaş devam ettiği müddetçe bizim onları dinlememiz şarttır. Çünkü onlara ihtiyacımız vardır"¹⁶¹.

Sonuç olarak Afgan doktorların %40'nı ve Afgan öğretmenlerin %70'i oluşturan Afgan kadınları¹⁶² hem eğitim hem de çalışma hakkından mahrum olmuş oldular. Taliban'ın cinsiyet ayırımına dayadıkları politika neticesinde Başkent Kabil'in düşmesi ile birlikte 103 bin kız çocuğu, 148 bin erkek çocuğu ve 7800'ü kadın olan 11200 öğretmeni etkileyen bir kararla 63 okulu kapattılar. Aynı dönemde Kabil Üniversitesini de kapatıp 4 bini kadın olan toplam 10 bin kadar öğrenciyi evlerine gönderdiler. Aralık 1998'de UNICEF Afganistan eğitim sisteminin tam anlamıyla çöktüğünü her on kız çocuğundan dokuzun her üç oğlan çocuğundan

¹⁵⁸ Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s. 181-182.

¹⁵⁹ Resmi Ceride, *sy.*, 0796 No'lu ferman, yıl: 1997.

¹⁶⁰ Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s. 172.

¹⁶¹ Vehit Müjde, *a.g.e.*, s.89.

¹⁶² M.Haşim İlahi, *a.g.e.*, s.127.

ikisinin okula gidemez hale geldiğini bildirdi¹⁶³.

Taliban insan kaynaklarını, Afgan Cihadın ve savaş kültürünün ürünü olan çocukluğunu ve gençliğini ailenin sıcak ortamından uzak yatılı medreselerde geçiren yeni tip Müslüman gençler oluşturmaktadır. Bu genç taliplerin birçoğu, şehir yaşantısı bir tarafa kadın görmeden büyümüşlerdi. Hocaları tarafından kadınların erkekleri ayartmaktan başka bir işe yaramadığını Allah'a hizmet etmelerini engelleyen gereksiz yaratıklar olduğu anlatılmıştır¹⁶⁴. Netice itibariyle Taliban kadınların dışarı çıkmasını bile yasaklayarak şehir yaşantısını bilmeyen ve kadın muhabbetini tatmayan askerlerini korumak amacındaydılar. Çünkü Taliban liderleri askerlerinin cinsel fırsatlar karşısında kendilerini kaybedip zayıflayacağını ve savaşamayacaklarını inanmışlardı. Bundan dolayı kadınlara karşı uygulanan kısıtlamalar dini olmaktan ziyade politik ve ideolojik olmasını iddia etmek mümkündür. Çünkü Taliban liderleri, İslam Konferansı Teşkilatının Kandahar'a kadınların eğitimi ve çalışma hakkı konusunu İslam Şeriatı açısından tartışmak üzere (yasak nedenin Şeri mi yok siyasi mi) gönderdiği heyet ile tartışma masasına oturmadılar.

C. TALİBAN VE DIŞ DÜNYA

1978'den günümüze kadar Afganistan'da cereyan eden olaylar mercek altına alındığında Afganistan'da dış yardımı olmadan hiçbir siyasi hareketin zuhur etmediği sonucu ortaya çıkmaktadır. Taliban hareketini de bu kaideden müstesna tutmak da mümkün değildir. Bu kısımda Taliban'ın ortaya çıkmasında etkili rol oynayan dış faktörler bazında başta Pakistan olmak üzere ABD, Suudi Arabistan ve El Kaide örgütü ele alınacaktır.

1. Taliban ve Pakistan

Eylül 1949 yılında BM'de Pakistan devletinin kurulmasına Peştunistan sorunundan dolayı karşı çıkan tek devlet Afganistan olmuştur¹⁶⁵. Afganistan ile Pakistan arasındaki Peştunistan meselesinin tarihi, 1893 yılında Britanya Hindistanı i

¹⁶³ Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s.175.

¹⁶⁴ Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s.50.

¹⁶⁵ Shibil Sidiqi, "Afghanistan Pakistan Relations: History and Geopolitics in a Regional and International Context", Implication For Canadian Foreign Policy, Global Youth Fellow, 2008., s.10.

ile imzalanan Durand Antlaşması'na kadar gitmektedir. Bu antlaşmayla Afganistan ile Britanya Hindistan'ı arasındaki bugünkü Afganistan- Pakistan sınırı çizilmiştir. Afgan hükümeti 1947 yılında Britanya Hindistanı'nın Hindistan ve Pakistan olarak ayrıldığı zamanda, Afganistan bugünkü Pakistan'ın kuzeybatı eyaletinde yaşayan Peştunlara bağımsız olmakla Afganistan'a katılmak arasında bir seçenek verileceğini ummuyordu. Ancak, bölgedeki Peştunlar'a sadece Hindistan'a veya Pakistan'a katılma seçeneği sunuldu. Peştunlar da, Müslüman oldukları için Pakistan'a katıldılar. Afganistan devleti 1955 yılında, Peştunistan adında bir özerk bir devletin oluşturulmasını desteklemiştir. Dolayısıyla Afganistan ve Pakistan arasında sınır Afganistan devleti tarafından Pakistan sınırı olarak tanınmamakla birlikte söz konusu topraklar gasp edilen Afganistan olarak görülmektedir¹⁶⁶.

Afganistan'ın Peştunistan konusunda 1947'den beri gösterdiği bu tutum Pakistan'ın toprak bütünlüğü konusunda Afganistan'a karşı daha sıkı tedbirler almasına sebep olmuştur. 1979'da başlayan Sovyet işgaline karşı direniş Pakistan'a Afganistan'daki siyasi güçleri destekleyerek ülkede nüfuz ve kontrol sağlayabilme imkânı vermiştir¹⁶⁷. Pakistan'da, Afganistan'da Pakistan yanlısı bir hükümet kurulduğu takdirde sorunun sona ereceği fikri ortaya çıkmıştır. Pakistan, böyle bir yönetimin oluşturulması durumunda, Afganistan'ın Pakistan üzerinde herhangi bir toprak talebi olmayacağını düşünmüştür. Bu yüzden Pakistan Afgan cihadı sırasında Afgan mücahitlerine kapılarını açarak onlara destek vermiştir. Çünkü Afgan mücahitleri, milliyetçi ideolojiyle Peştunistan hakkında Kabil yönetiminin almayı düşündüğü kararlara karşı çıkarken, Kabil-Yeni Delhi yakınlaşmasını da Müslüman dayanışması adına reddediyorlardı¹⁶⁸. Pakistan'ın Kabil'de İslamabat yanlısı hükümet oluşturulması temelinde diğer önemli hususlar Pakistan'ın yeni bağımsızlıklarına kavuşan Orta Asya Cumhuriyetlerine açılması ve petrol ve doğalgaz boru hatları ve Pakistan'ın Afganistan üzerinde stratejik üstünlük arayışıdır.

Benazir Bhutto 1993'te iktidara geldiğinde Orta Asya yolunu açma planlarını yapmaya başladı. Bu konuda en büyük engel, bütün yolların kesişme

¹⁶⁶Bkz: Laurel Corona, *Afghanistan*, Çev: Fatma Şadab (İngilizce'den Farsça'ya), 2004, Kabil, s. 45/Afganistan Taliban ve Ladin, İstanbul, 2001, s. 22.

¹⁶⁷ Orsam Asya Araştırma Programı, *Afganistan ve Pakistan'da Yaşanan Gelişmeler ve Uluslar arası Güvenliğe Etkileri*, Ankara, 2011, rapor no:31, ss., 76-77.

¹⁶⁸ Olivier Roy, *a.g.e.*, s. 130-131.

noktasındaki Afganistan’da devam eden iç savaşı. Pakistan hükümetinin desteklediği fakat umduğunu bulamadığı ve rakipleri karşısında zayıf düşen Hikmetyar’ın yerine başka potansiyel güç arayışı içine girdi. Tam bu sırada medrese öğrencilerinden oluşan ve devam eden iç çatışmalara isyan eden Molla Ömer liderliğinde Taliban hareketi ortaya çıkmıştır. Molla Ömer liderliğinde bu grup Pakistan’dan Orta Asya’ya gitmekte olan ve yol kesicileri tarafından önü kesilen konvoyu kurtararak dikkat çekmiştir¹⁶⁹. Birkaç haftada sadece on kişi civarında can kaybı vererek Afganistan’ın ikinci büyük şehri Kandahar’ı ele geçirdi. İslamabat’ta hiçbir yabancı diplomat ve analist Taliban’ın Pakistan’dan yardım aldığından kuşkusu yoktu¹⁷⁰. Çünkü Taliban gibi medrese öğrencilerinden oluşan ve savaş deneyimi olmayan, aynı zamanda halk hareketi gibi görünen bir oluşumun hızla ilerleyişi mümkün değildi.

Taliban’ın kısa sürede göstermiş oldukları başarıları Pakistan hükümeti ve Taliban’ın medreselerinde okudukları Cemiyet-i Ulema tarafından sevinçle karşılandı. Hatta Pakistan’ın içişleri bakanı Nasirullah Babür Taliban’ın başarısını kendisi üstlenirken gazetecilerle yaptığı bir özel sohbette Taliban için “bizim çocuklar” ifadesini kullanmıştır¹⁷¹. Pakistan hedeflerine bir an önce ulaşmak için Taliban’a yardımını artırdı. Pakistan hükümeti Taliban’a yeni bir telefon ve telsiz şebekesi hattı kurmuş, Kandahar havaalanında gerekli tadilatı yapmış, Taliban’ın hava kuvvetlerinin yedek parça ve silah donanımı eksiklerini gidermeye yardımcı olmuş ve roket dahil yiyecek, yakıt ve cephane temin etmiştir¹⁷². Taliban’ın cephelerde verdiği kayıplardan dolayı bazı Pakistanlı alimler medreselerini kapatarak binlerce gönüllü ve adı geçen medreselerin öğrencilerini ve mülteci kamplarından binlerce Pakistanlı ve Afganlı öğrenciyi Pakistan’daki Taliban yanlısı İslamcı partiler tarafından tutulan otobüslerle her gün akın akın Kandahar ve Kabil’e gönderdiler. Pakistan hükümeti de onlar için her türlü pasaport ve vizeyi kolaylığı sağlamıştır¹⁷³. Pakistan, Taliban’ın Afganistan kuzeyine ilerleyişiyle birlikte Taliban rejimini

¹⁶⁹ Yüksel Turgut (Sonbahar-Kış 1998-99). “Geçmişî Karanlık Bir Ülke: Afganistan”. Avrasya Dosyası (Afganistan ve Pakistan Özel Sayısı). 4. cilt, Sayı. 3-4, s. 63-64. Bknz Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s.39-46.

¹⁷⁰ Ahmed Raşid, *a.g.e.*, ss.44-45.

¹⁷¹ Ahmed Raşid, *a.g.e.*, 45.

¹⁷² Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s.69.

¹⁷³ Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s.83.

Afganistan resmi hükümeti olarak tanıdı ardından Pakistan çabalarıyla Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Devletleri de Taliban'ı Afganistan'ın resmi hükümeti olarak tanıdı¹⁷⁴. Pakistan, siyaset dünyasında uluslar arası ilişkilerden pek anlamayan deneyimsiz Taliban yöneticilerine dünyaya açılan pencere ve dünya için de onlara açılan pencere olmuştur. Hatta Pakistan içişleri bakanı Nasirullah Babür Afganistan'ı, Taliban'ın kontrolü altında olan ana yolların ne kadar güvenli olduğunu kendilerine göstermek için bazı batılı elçilerle propaganda mahiyetinde ziyaretler yapmıştır¹⁷⁵. Pakistan Afgan politikasında söz sahibi olmaya çalışırken Taliban'a her türlü yardımı sağlamıştır. Pakistanlı gazeteci yazar Ahmed Raşid'in bildirdiğine göre Pakistan, Taliban'a 1997/1998 yılında tahmini olarak 30 milyon dolarlık yardımda bulunmuştur. Bu miktarın içine 600 bin ton buğday, parası kısmen Suudi Arabistan tarafından karşılanan dizel, petrol ve mazot yardımı ile silah ve cephane, el bombaları, Sovyet devrinden kalma tank ve ağır topçu donanımları gibi silahların bakım-onarım aletleri ile yedek parçalar, Taliban'ın hava kuvvetleri ile havaalanı operasyonlarının bakım ve onarım çalışmaları, yol yapımı Kandahar'da elektrik dağıtımı ve maaşlar dahildi. Pakistan ayrıca, Taliban'ın Ukrayna ve Doğu Avrupa'dan silah ve cephane satın almasını kolaylaştıran girişimlerde bulunmuştur¹⁷⁶.

Ama hiçbir zaman Pakistan Taliban'ı yardım ettiğini resmi olarak kabul etmemiştir. Pakistan Dışişleri Bakanlığı konuyla ilgili şu açıklamayı yapmıştır. *Pakistan'ın Afgan politikasında ana hedef Afganistan'da acil ve sürekli barışın sağlanması ve bunun sonrasında ülkenin çok etnikli bir hükümete kavuşturulmasıdır. Pakistan'ın Taliban'ı tanıması bizim Afganistan sorununa tarafsız yaklaşmamızı kesinlikle etkilememektedir. Bizim Taliban'ı tanımaya rıza göstermemizin yegane sebebi Afganistan'ın başkentini içerisine bulunduğu büyük bir bölümü kontrolü altında tutan bir güçle ilişkilerin resmileştirmek ve düzene koymaktır*¹⁷⁷.

¹⁷⁴ İrfan Kaya Ülger (Sonbahar-Kış 1998-99). "Taliban: Afganistan'da (Pax American'in) İslamcı Militanı". Avrasya Dosyası (Afganistan ve Pakistan Özel Sayısı). 4. cilt, Sayı. 3-4, s. 94-110.

¹⁷⁵ Ahmed Muvaffak Zeydan, *a.g.e.*, s.48.

¹⁷⁶ Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s.304.

¹⁷⁷ Pakistan Dışişleri Bakanlığı çev: Gökçen Ekici, (Sonbahar-Kış 1998-99). "Pakistan'ın Afganistan Politikası". Avrasya Dosyası (Afganistan ve Pakistan Özel Sayısı). 4. cilt, Sayı. 3-4, s. 157-159.

Ama Pakistan'ın Taliban'a olan yardımını aşikar bir konudur. Pakistan Kabil'de İslamabat yanlısı bir hükümet kurdurarak hem Orta Asya'ya açılmayı hem de düşmanı Hindistan'a karşı bir stratejik ortaklık kazandıracığı fikrindeydi. Pakistan'ın Afganistan'daki amaçlarını şöyle özetlemek mümkündür:

- Pakistan'la birlikte Hindistan'a karşı aynı stratejiyi geliştiren Pakistan yanlısı bir rejimin oluşturulması.
- Pakistan sınırlarını resmi olarak tanıyan ve Duran Hattını gündeme getirmeyen bir hükümetin oluşturulması.
- Pakistan'ı Orta Asya'ya açılmasını sağlayan bir hükümetin ortaya çıkması.

Pakistanlı gazeteci Ahmed Raşid'e göre, Pakistan Taliban'a yardım ederek ulaşmak istediği hedefine ulaşamamıştır. Çünkü ona göre Taliban ne Durand Hattı'nı kabul etmeye yanaşmış ne de Afganistan'ın kuzeybatı sınırdaki bazı toprak parçaları için öteden beri savunduğu iddialarından vazgeçmişti. Ahmed Raşid'e göre Taliban İslami bir karakter taşımakla birlikte Peştun milliyetçiliği de beslemekte ve bu durum Pakistanlı Peştunları da etkisine almaya başlamaktadır. Söz konusu yazara göre Afganistan'dan kalkan tozlar doğrudan Pakistan'ın Talibanlaşması'na yol açmaktadır. Böylelikle stratejik ortaklık sağlanmadığı gibi asıl Pakistan Taliban'a stratejik derinlik sağlamıştır¹⁷⁸.

2. Taliban ve ABD

Afganistan ve Amerika Birleşikler Devletleri arasında ilişkileri 1828 yılına kadar uzanmaktadır. Fakat Adı geçen ülkeler arasında resmi ve diplomatik ilişkiler 1936 yılında kurulmuştur¹⁷⁹. 1940'ların sonunda ABD tarafından Afganistan'a büyükelçi (Cornelius Van Engert) atanmış, hemen sonrasında da Afganistan, Habibullah Han, Tarzi'yi Afganistan'ın ilk ABD büyükelçisi olarak görevlendirmiştir. 1950'li yıllarda ABD, Afganistan ile güvenlik konusunda iş birliğine yanaşmasa da ülkenin fiziksel alt yapısını geliştirmeyi amaçlayan bir ekonomik yardım programı hazırlamıştır. Sonraki dönemde ise Amerikan yardımı, fiziksel alt yapı projelerinden, modern bir ekonomi oluşturmak için gerekli olan

¹⁷⁸ Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s.303-324.

¹⁷⁹ Muhammed Ekrem Endişmend, *Amrika der Afganistan*, Kabil, 2005, s. 6.

teknik yardım programlarına yönelmiştir. 1950'den 1979'a kadar geçen sürede Amerikan kredi ve hibeleri 500 milyon doları bulmuştur. Bu yardımlar yol yapımında, tarımsal üretimin arttırılmasında, eğitim sisteminin geliştirilmesinde ve yönetim mekanizmasının güçlendirilmesinde kullanılmıştır. 1960'ların başında Afganistan'ın son kralı Zahir Şah ABD'ye gelerek Başkan John F. Kennedy'i ziyaret etmiştir. Şubat 1979'da ABD Büyükelçisi Adolph Spike Dubs'ın Kabil'de suikasta uğraması sonrasında ABD, Afganistan'a yaptığı yardımları kesmiş ve askeri eğitim programlarını sonlandırmıştır. Sovyet işgalinden sonra ise diğer bütün yardım anlaşmaları iptal edilmiştir¹⁸⁰.

Afganistan'ın Sovyetler işgaline uğraması ile birlikte ABD Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesi için diplomatik çabaların yanı sıra 1980 ile 1992 yılları arasında Afgan mücahitlerine 4-5 milyar dolar yardım etmiştir¹⁸¹. Amerikan istihbaratı CIA SSCB'ye karşı üç önemli adım atmıştır. CIA, ABD kongresini, Sovyet uçaklarını düşürmek için mücahitlere Amerikan yapımı Stinger ve uçaksavar füzeleri verme ve Amerikalı uzmanların mücahitler eğitmesi konusunda ikna etmiştir. Üçüncü olarak CIA, dünyanın her yerinden cihada katılmak isteyen Müslümanları Pakistan'a getirme ve Afgan mücahitlerinin yanında savaşa sokma planını yapmıştır. Bu yüzden Pakistan ülke dışındaki bütün büyük elçiliklerine acil bir talimat göndererek Pakistan'a gelmek ve mücahitlerin yanında savaşmak isteyen herkese sorgusuz sualsiz vize verilmesini istemiştir. Bu çabaların sonucu olarak 1982 ile 1992 yılları arasında Ortadoğu, Kuzey ve Doğu Afrika, Orta Asya ve Uzakdoğu'daki 43 Müslüman ülkeden yaklaşık 35 bin gönüllü Müslüman Afgan mücahitlerine katılmıştır¹⁸².

1989 Sovyetler Birliğinin Afganistan'dan çekilmesi ve 1990 yılında, Körfez Krizi'nin ortaya çıkması ABD'nin ilgisini Irak'a yöneltmesine ve Afganistan meselesini müttefikleri olan Pakistan ve Suudi Arabistan'a bırakmasına sebep olmuştur. Böylece, Soğuk Savaşın kutup başlarının çatışma alanı durumundaki Afganistan, küresel güçlerin gündeminden düşmüş ancak bölgesel güçler ön plana

¹⁸⁰ Orsam Asya Araştırma Programı, *a.g.rap.*, s.112.

¹⁸¹ Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s.26.

¹⁸² Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s.212-213.

çıkmaya başlamıştır¹⁸³. 1994 yılında Taliban'ın ortaya çıkışı ve insan hakları konusundaki ihlalleri ile dünya gündemine oturmuştur. ABD Taliban hareketine sempatiyle bakmıştır. Çünkü ABD, Taliban vasıtasıyla Afganistan'da güvenliği sağlayıp İran rejimine ters düşen Suudi Arabistan krallığı gibi Afganistan'da oluşturmayı ve SSCB'nin çöküşünden sonra bağımsızlıklarına kavuşan Orta Asya Cumhuriyetlerinin enerjilerini Afganistan üzerinden Karaçi limanına ve oradan dünyaya satmayı planlamıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı Taliban'ın Kabil'i ele geçirdikten sonra Kabil'e bir görevli göndererek Taliban'la diplomatik ilişkiler kuracağını ilan etti¹⁸⁴. ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Glyn Davies, ABD'nin Taliban'ın Şariat kurallarını uygulamak için gerekli adımları atmalarında itiraz edilecek bir şey görmediğini beyan etti. Glyn Davies'e göre Taliban hareketi Batı karşıtı değil, modernizm karşıtıdır¹⁸⁵. ABD'de yayınlanan dünyaca ünlü Time dergisi de Taliban'ın uluslar arası İslamcı radikallerden farklı olduğunu ve onlarla organik bir bağlantının olmadığını yazdı. Söz konusu dergi, Şii İran'dan farklı olarak Taliban İslam'ının devrim ihracı gibi niyetleri bulunmadığını, Taliban liderliğinin bu tip düşüncelerden nefret ettiklerini iddia etmiştir¹⁸⁶. Afganistan konusunda uzmanların ekseriyeti Taliban'ın Başkent Kabil'i ele geçirdikten sonra ABD'nin Afganistan ile ilgili politikasının değiştiği konusunda hemfikirdirler. ABD, "Yeni Dünya Düzeni" çerçevesinde soğuk savaştaki eski müttefikleri Suudi Arabistan ve Pakistan ile bölgede ortak menfaatleri paylaşmaktadır. Bunları şöyle özetlemek mümkündür:

- Orta Asya ticaret merkezlerine ulaşmak ve SSCB'nin çöküşünden sonra bağımsızlıklarına kavuşan Orta Asya Cumhuriyetlerinin enerjilerini Afganistan üzerinden Karaçi limanına ve oradan dünyaya satmak.
- Rusya'nın Orta Asya enerji yataklarındaki etkinliğini sonlandırmak.
- Şii İran rejimine ters düşen Suudi Arabistan krallığı gibi Afganistan'da bir rejim oluşturarak İran'ı ekonomik ve politik olarak muhasara etmek.
- Uyuşturucu ticaretini ortadan kaldırmak.

¹⁸³ Orsam Asya Araştırma Programı, *a.g.rap.*, s.113.

¹⁸⁴ Bu açıklama hemen geri alındı.

¹⁸⁵ Bkz Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s.273., Endişmend, *a.g.e.*, s.64.

¹⁸⁶ İrfan Kaya Ülger (Sonbahar-Kış 1998-99). "Taliban: Afganistan'da (Pax American'in) İslamcı Militanı". Avrasya Dosyası (Afganistan ve Pakistan Özel Sayısı). 4. cilt, Sayı. 3-4, s. 106.

- Radikal ve fundamentalist olarak tanımladıkları soğuk savaş döneminde dünyanın dört yanından Afganistan'a gelen ve getirilen genç Müslümanların bölgedeki etkinliklerini sonlandırmak¹⁸⁷.

ABD'nin büyük petrol şirketlerinden Unocal, Taliban'ın Kabil'i ele geçirmesi ile birlikte Başkent Kabil'de bir acente açarak Türkmenistan doğalgazının Afganistan ve Pakistan üzerinden uluslararası piyasalara ulaşmasını temin edecek boru hattının fizibilite çalışmalarına başlamıştı. Öncelikle doğal gaz hattının inşasını içeren projenin, günde bir milyon varille başlayıp bir kaç yıl içinde Orta Asya'daki diğer boru hatlarıyla birleştirildikten sonra beş milyon varil petrol pompalayacak olan ek bir petrol boru hattının inşasıyla geliştirilmesi planlanmıştır. Clinton yönetimi UNOCAL'ı desteklemiştir. 1996 yılının Mart ayında ABD'nin Pakistan büyükelçisi Tom Simmons Pakistan Başbakanı Butto'dan Bidas¹⁸⁸'in yerine UNOCAL'ı desteklemesini istemiştir. ABD'nin UNOCAL'ı açıkça desteklemeye başlaması, Rusya ve İran tarafından Taliban'ın ABD tarafından desteklenmekte olduğu kuşkusunu doğmuştur. Sonuç olarak Taliban'ın, İran'ı izole etmek üzere bir Sünni tampon bölgesi yaratarak, ticaret yolları ve boru hatlarının güvenliğini sağlayıp, Orta Asya ile ticaret konusunda İran'ın üstünlüğünü ortadan kaldırarak, ABD'nin çıkarlarına hizmet ettiği varsayımı oluşmuştur¹⁸⁹.

ABD yönetimin özellikle feminist ve insan hakları örgütleri tarafından Taliban'a karşı gösterdiği yumuşak tutumundan dolayı baskı altına alınarak eleştirilmiştir. Taliban konusunda politika değişimine giden ve görünüşte söz konu baskılar sebebiyle ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright İslamabat ziyareti sırasında cinsiyetçi politikalarından dolayı Taliban'ı "rezil" olarak nitelendirdi¹⁹⁰.

Bin Ladin: "Yasaklanmış Gerçekler" kitabının yazarına göre ABD'nin Taliban üzerinde iki plan vardı. A planına göre Taliban'ın Amerikan çıkarları için yönlendirilmesi gerekiyordu. Bunu yapamazlarsa Taliban'ı devirecek ve yerine dost bir rejimi ikame edeceklerdi. Taliban'ın 1996 yılında Kabil'i ele geçirmesinden sonra, iki yıl boyunca ABD'nin bu rejimi yönlendirmeye ve emellerine alet etmeye

¹⁸⁷ Muhammed Ekrem Endişmend, *a.g.e.*, s.64.

¹⁸⁸ Söz konusu boru hattının ihalesini almak isteyen Arjantin Petrol şirketi.

¹⁸⁹ Orsam Asya Araştırma Programı, *a.g.rap.*, s.115-116.

¹⁹⁰ Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s.298.

çalıştığı ve bu konuda pazarlıkların aralıksız sürdüğü anlaşılmıştır. Ancak Objektif şartlar nedeniyle Taliban'la ABD'nin uyuşmadığı da gelişen olaylarla anlaşılmıştır. Dış şartlar ve Taliban'ın yaklaşımları buna imkan vermemiştir. Bunun üzerine 1998 yılından itibaren plan değiştirilmiş ve Taliban'ın devrilmesi için çalışmalar başlatılmıştır. Bunun için de bazı sebepler ortaya çıkmıştır. 7 Ağustos 1998 Nairobi ve Darüsselam'a yapılan saldırılardan ve Afganistan'a sığınan Bin Ladin'in sorumlu tutulması ve bu tarihten itibaren Taliban - ABD ilişkilerinde yeni bir döneme girilmiştir¹⁹¹. 1998 yılından itibaren Taliban'a karşı açıkça tavır alarak Taliban'ın sonunu hazırlamaya başlamıştır. Taliban, ABD'nin 11 Eylül 2001 saldırılarından sorumlu tuttuğu Usame Bin Ladin'i koruduğu ve desteklediği gerekçesiyle başlatılan askeri operasyon sonucunda Kasım 2001'de iktidardan uzaklaştırılmıştır.

3.Taliban ve Suudi Arabistan –Birleşik Arap Emirlikleri

Taliban rejimini Afganistan'ın resmi hükümeti olarak tanıyan diğer iki ülke Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleridir. Suudi Arabistan'ın Afganistan konusundaki politikalarını 3 döneme ayırıp mütalaa etmek mümkündür

- Sovyet İşgali Sırasında(1979-1989-1992)
- Mücahitlerin Zaferi(1992-1996)
- Taliban Dönemi (1996-2001)

Suudi Arabistan, Afganistan işgalini kendi güvenliğine bir tehlike olarak görerek Afgan mücahitlerini desteklemiştir¹⁹². Suudi Arabistan Afgan mücahitlerine yapmış olduğu yardım ABD'nin direnişçilere sağladığı fonlarla neredeyse aynı miktar olmuştur. Suudiler 1980-90 yılları arasında direnişçilere resmi yardım olarak yaklaşık dört milyar dolar vermiştir. Bu meblağa İslami hayır kurumları, vakıflar, prenslerin, özel vakıfların ve camilerde toplanan bağışlardan gelen gayri resmi yardım dahil değildir¹⁹³. Bu dönemde Suudilerin Afgan mücahitlerin yardım amaçlarını şunlar teşkil etmektedir:

- Müslüman Afgan milletin desteklenmesi

¹⁹¹ Ali Ahmetbeyoğlu, *a.g.e.*, s.365.

¹⁹² Muhammed Haşim İlahi, *a.g.e.*, s.256-257.

¹⁹³ Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s.328.

- Suudi krallığına gelecek olası tehlikeyi önlenmesi ve kraliyet ailesinin güvenliğinin sağlanması
- Bölgede genel denge ve istikrarın korunması

1988 ile 1994 yılları arasındaki dönemde ise Suudi Arabistan'ın dış politikasında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Hem Sovyet tehdidi ortadan kalkmış hem de İran-İrak savaşının sona ermesiyle Suudi yönetimi İran İslam Devrimi'nden daha yoğun tehdit hissetmeye başlamıştır. Bu yüzden Suudi Arabistan, Afganistan'da 1980-1988 yılları arasında kazanmış olduğu etkinliği, Kabil'de Şii İran'a ters düşen Suudi yanlısı Sünni bir hükümetin oluşturulması için çaba göstermiştir. Aslında İran ve Araplar arasındaki rekabet, İran-İrak savaşında Arapların İran'a karşı Irak'ı desteklemesi ve ABD'nin de Arap devletlerinin yardımıyla İran'ı tecrit etme politikası nedeniyle başlamıştı. Bu rekabetin Afganistan'a yansımaları ise, her ikisinin de Sovyet işgaline karşı olmasına rağmen, farklı mücahit hareketleri desteklemesiyle ortaya çıkmıştır. Suudi Arabistan, ABD ve Pakistan'la birlikte Sünni menşeli hareketleri desteklerken, İran, Şii menşeli hareketleri desteklemiştir. Suudi Arabistan, Afganistan konusunda, diğer Arap devletleri Bahreyn, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri'ni ikna ederek kendi politikasını desteklemesini sağlamıştır¹⁹⁴.

1992-1994 yılları arasında Suudilerin kendi fikirlerine yakın gördükleri Hizb-i İslami gibi direniş hareketlerine sağladığı yardım iki milyar dolar olarak belirtilmektedir¹⁹⁵. Suudi Arabistan'ın desteklediği Hikmetyar'ın Hizb-i İslami'si ve diğer hareketler Suudi Arabistan ve ABD'nin öncülüğünde Irak'a karşı kurulan koalisyonu destek vermemişlerdir. Bunun üzerine Suudi yönetimi 1994 yılında ortaya çıkan Taliban hareketini azaltmakta olan etkisini yeniden artıracak önemli bir yatırım olarak görerek yardım rotasını Taliban'a çevirmiştir. Suudiler ve diğer Arap ülkeleri Taliban'a büyük ölçüde mali kaynak, araç ve yakıt sağlamışlardır. Suudi ailesinin sahip olduğu iki petrol şirketi de Delta ve Ningarcho Afganistan'daki doğalgaz boru hattı projesinin şirketler birliğine katılarak Taliban'a yardım etmiştir. Taliban rejimi sadece Suudi yönetimi tarafından değil, aynı zamanda Vehhabi ulema

¹⁹⁴ Orsam Asya Araştırma Programı, *a.g.rap.*, s.159-164.

¹⁹⁵ Muhammed Haşim İlahi, *a.g.e.*, s.159.

tarafından da desteklenmiştir. Adı geçen ulema, Cuma vaazlarında halkın Taliban'ı desteklemesini istemiştir¹⁹⁶. Suudi Arabistan'ın bu dönemde Afganistan konusundaki amaçlarını şöyle özetlemek mümkündür:

- Afgan Arapları olarak bilinen Soğuk Savaş döneminde Afganistan'a cihat amacıyla gelen Suudi ailesine kin besleyen Arapları Taliban vasıtasıyla yakalatmak.
- Şii İran rejimine ters düşen Suudi Arabistan krallığı gibi Afganistan'da bir rejim oluşturarak İran'ın bölgedeki etkinliğini sonlandırmak.
- İslam dünyasındaki liderlik iddiasını sürdürmek.

Suudi Arabistan ABD'nin talebi üzerine Taliban'dan Usame Bin Ladin'i Suudi yönetimine teslim etmesini istemesi ve Taliban'ın bu talebi reddetmesi üzerine Suudi Arabistan Taliban ile diplomatik ilişkilerini askıya alarak Taliban'a karşı başlatılan ABD'nin başını çektiği cepheye katılmıştır.

4. Taliban ve El-Kaide

El-Kaide örgütünün kökleri Soğuk Savaş'ın yaşandığı 1980'li yıllara uzanmaktadır. Örgütün kurucusu olarak belirtilen Usame Bin Ladin 1957'de Suudi Arabistan'da Yemen kökenli bir ailenin 52 çocuğunun 17.'si olarak doğdu. Babası Muhammed, 1930'da geldiği Suudi Arabistan'da hızla yükselip Ortadoğu'nun en büyük müteahhitlerinden biri olmuştur. Baba Ladin 1968'de bir uçak kazasında öldüğünde mirası 11 milyar dolardı¹⁹⁷. Bin Ladin, ilk, orta ve yüksek öğrenimini Cidde'de yaparak Kamu Yönetimi fakültesini Melik Abdülaziz Üniversitesinde tamamlamıştır. Üniversitedeki yıllarında Müslüman Kardeşler örgütünün önde gelen liderlerinden Seyit Kutup fikirlerinden etkilenmiştir. Rusların Afganistan işgalinden bir yıl sonra cihat yapmak üzere Pakistan Peşaver kentine giden Usame, mücahit liderlerle tanışarak dünyanın dört yanından cihada gelenleri karşılamak için Beytul-Ensar adıyla bir cemiyet kurdu¹⁹⁸. Daha sonra Amerika'nın bir numaralı düşmanı olarak gösterilen Usame, CIA ve ISI ajanlarıyla Sovyetler Birliğini çökertmek için birlikte çalışmıştır. 1986 yılında kendi askeri kamplarını kuran Usame CIA ve ISI

¹⁹⁶ Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s.330-335.

¹⁹⁷ Serdar Uyan, *a.g.e.*, s.1.

¹⁹⁸ Kamil Et-Tavil, "*Usame Bin Ladin Amerika'nın Bir Numara Düşmanı*", çev: Halil Çelik, Afganistan Taliban Ladin, İstanbul, 2001, s. 124-125.

ajanlarıyla çalıştığı o günleri şöyle dile getirmiştir: “Bu ateist Ruslara karşı koymak için Suudiler beni Afganistan’daki temsilcileri olarak seçtiler. Pakistan’ın Afgan sınırına yakın bir yere yerleştim. Orada Suudi Krallığından ve dünyadaki bütün Arap ve diğer Müslüman ülkelerden gelen gönüllüleri karşıladım. Bu gönüllülerin Pakistanlı ve Amerikalı personel tarafından eğitildiği yerde ilk kampımı kurdum. Silahlar Amerikalardan para da Suudilerden geliyordu. O zaman Afganistan’da savaşmanın yeterli olmadığını, komünist ya da batılı zalimlere karşı bütün cephelerde savaşmamız gerektiğinin farkına vardım”¹⁹⁹.

Sovyetler Birliğin Afganistan’dan çekilişinden sonra ülkesine dönen Usame Körfez Savaşı nedeniyle ABD ile daha yakın ilişki kuran Suudi yönetimine karşı çıkmıştır. Özellikle Suudi Arabistan’da Amerikan üssünün kurulmasına muhalefeti nedeniyle Usame Suudi vatandaşlığından çıkarılmıştır²⁰⁰. Usame Bin Ladin bir süre Sudan’da kaldıktan sonra 1996 yılında Afganistan’a dönerek Celalabat şehrine yerleşmiştir. Afganistan’a dönüşünden çok geçmeden yeni ortaya çıkan Taliban hareketinin himayesini almıştır. Taliban tarafından iyi karşılanan Usame, sayıları bini aşan ve Afgan Arapları olarak bilinen Mısır, Sudan, Cezayir, Fas, Tunus, Filistin, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve diğer Müslüman ülkelerden Afgan cihadına gelen ve ülkelerine bir daha dönmeyen genç Müslümanları organize ederek Taliban muhaliflerine karşı savaş etmelerini sağlamıştır. Bunun yanı sıra Taliban’a mali yardımda da bulunmuştur²⁰¹.

Amerika tarafından terörist olarak ilan edilen ve 250-300 milyon dolarlık servetine 1996 yılında el konulan Usame Bin Ladin ABD hedeflerine yönelik sansasyonel eylemlerde bulunmuştur. 1998 Usame resmen üstlenmemesine rağmen 224 kişinin ölümüne neden olan Kenya ve Tanzanya’daki ABD elçiliklerinin havaya uçurulmasından sorumlu tutulmuştur. 2000 yılında bunu takip eden Yemen açıklarında ABD savaş gemisine düzenlenen intihar saldırısı gerçekleştirilmiştir. ABD peyderpey gerçekleştirilen saldırılar üzerine Usame’yi dünyanın en büyük teröristi ilan ederek başına 5 milyon dolar ödül koymuştur. Taliban, himayesinde yaşayan Usame’nin saldırıların gerçekleştirdiğine dair ispatlayıcı belge sunulduğu

¹⁹⁹ Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s.216-217.

²⁰⁰ Muhammed Haşim İlahi, *a.g.e.*, s.286.

²⁰¹ Bknz Kamil Et-Tavil, *a.g.m.*, s.134, Muhammed Haşim İlahi, *a.g.e.*, s.385.

takdirde teslim edilmesinin söz konusu olacağını bildirmiştir. Fakat ABD kayıtsız şartsız teslim edilmesini istediği için Ağustos 1998 yılında Hint Okyanusundaki savaş gemilerinden Afganistan'daki El-Kaide kamplarına füze saldırısı düzenlemiştir. Bunun üzerine Kasım 1998 yılında Afganistan Host şehrinde El-Kaide'ye bağlı gruplar bir araya gelmiş ve “Yahudiler ve Haçlılara Karşı Cihat İçin Uluslararası İslami Cephe” adı altında bir cephe kurarak bildiri yayınlamışlardır. Söz konusu manifestoda şu hususlar yer almıştır: “ABD yedi yıldan fazla bir zamandır Arap yarımadasında İslamiyet'in en kutsal yerlerini işgal altında tutarak zenginliklerini talan etmekte, yöneticilere dayatmalarda bulunmakta, halkı aşığılamakta, ve yarımada kurduğu üsleri çevre Müslüman halklarla yürüteceği savaşta bir mızrak başı olarak kullanmaktadır. Bu yüzden Amerikalıları ve müttefiklerini sivil asker demeden öldürmek her ülkede ve her koşulda Müslüman'ın görevidir”²⁰². ABD,11 Eylül olayından sonra sorumlu tuttuğu Usame Bin Ladin'i Taliban'ın kayıtsız şartsız teslim etmesini istedi. Ancak Taliban Usame'nin ABD'deki saldırılardan sorumlu olamayacağını söyledi. Taliban sözcüsü Abdülhay Mutmain “ABD'de olan sıradan insanların işi değildir. Bu hükümetlerin işi olabilir. Ne Usame ne de biz bunu yapabiliriz. Biz terörizmi desteklemiyoruz. Bin Ladin'in böyle bir gücü yoktur. Saldırıları kınıyoruz” diye açıklamalarda bulundu. Ardından Usame Bin Ladin saldırıları düzenlemediğine dair şu açıklamaları yapmıştır: “Terörist eylem bazı Amerikalı grupların işidir. Benim bu saldırılarla ilgim yoktur. Saldırımı ben yapmadım ama yapanlara teşekkür ederim”. Amerika'nın baskılarına direnen Taliban yönetimi, Amerika'nın dünya ticaret merkezine yapılan saldırıların bir numaralı zanlısı ilan ettiği Usame'yi teslim etmek için bazı şartları öne sürdü. Taliban, Usame Bin Ladin'in tarafsız bir ülkede yargılanması ve Afganistan'a yönelik uygulanan uluslar arası yaptırımların kaldırılması istedi. Daha sonra Taliban lideri Molla Ömer, Bin Ladin'in teslim edilmesi bahane olarak nitelendirerek Bin Ladin'in suçluluğuna ilişkin kanıtın gösterilmesini istemiştir.²⁰³

11 Eylül saldırılarının amacının, CIA tarafından ABD'nin Orta Doğu'ya ve Afganistan'a yönelik işgal faaliyetlerini meşrulaştırmak olduğu, bunun Amerika ve

²⁰² Ahmed Raşid, *a.g.e.*, s.219-220, bkz: Ömer Turan, *İslami Hareketler*, İstanbul, 2002, s.200-201

²⁰³ İbrahim Karagül, “*Sorun Amerika'nın İslam'la Savaşı mı*”, Afganistan Taliban ve Ladin, İstanbul, 2001, s. 145-153.

dünya kamuoyunun desteğini almak amacıyla düzenlenen bir senaryoya uygun bir strateji olduğu ileri sürülmektedir.

D.YENİ BİR DİNİ HAREKET OLARAK TALİBAN

2001 yılında Taliban iktidardan ABD tarafından uzaklaştırılınca Taliban'ın yeniden güçleneceklerini sanılmamıştı. Ama Taliban hareketi çok geçmeden tekrar toparlanıp gerilla saldırılarına başlatmıştır. Afganistan'da koalisyon askerlerin günbegün azalmamakla birlikte sayısı arttırılarak yüz otuz bini aşmasına rağmen direnişte azalma olmadığı gibi aksine artış meydana gelmiştir. Taliban, Afganistan'da daha önce başvurulmayan intihar saldırıları, yola bomba yerleştirmeler, güvenlik kuvvetleriyle çatışmalar gibi yollara müracaat etmektedirler.

Uluslar arası bir düşünce kuruluşu olan Senlis Konseyi (Senlis Council) 2007 yılında yayınladığı bir raporda Taliban Hareketinin gün geçtikçe güçlendiğini ve ülkede hakim olmak üzere olduğunu bildirmektedir. Adı geçen raporda Afganistan, Taliban'ın eline geçmek üzeredir. Taliban, Afganistan'ın büyük bir kısmında etkinliklerini sürdürmekte ve ülke ciddi şekilde Taliban'ın eline düşme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Raporda, 2001'de ABD'nin Afganistan'a askeri müdahalesi ile şehir merkezlerinden uzaklaştırılan Taliban hareketinin şu an sadece kırsal bölgeleri değil, bazı semt merkezleri ve önemli ana yolları da ele geçirdiği belirtilmektedir. Özet olarak adı geçen rapor, yabancı güçlerin Afgan halkının desteğini kaybettiğini ve halkın kalbini Taliban'ın kazandığını yazmaktadır²⁰⁴.

Taliban'ın güçlü olarak geri dönüşünü sağlayan sebeplerin başında ise Afganistan'da yabancı güçlerin mevcudiyeti gelmektedir. Taliban bu durumu değerlendirmek için cihat fetvası çıkararak haçlı askerleri olarak nitelendikleri koalisyon güçlerine karşı bütün Müslümanlara cihat çağrısı yapmaktadır. Nitekim Afganistan'ın otuz vilayetinden 600 ileri gelen âlimler ABD'ye karşı cihat çağrısında bulunan bir fetva yayımladılar. Bu fetva hala Afganistan kuzey bölgeleri dahil bütün Afganistan'da dağıtılmaktadır. Fetva bu cihadın bütün Müslümanlara farz olduğunu

²⁰⁴ Senlis Afghanistan, *Stubling Into Choas Afghanistan Is On The Brink*, London, 2007., s.1, Söz konusu durum uCOS (International Council on Security and Development) 'un 10 Eylül 2009'da yayınladığı haber de teyit etmektedir. Bkz: *Eight Years After Nine 9/11 Taliban Now have Permanent Presence in 80% Of Afghanistan*, http://www.icosgroup.net/2009/media/media-press-releases/eight_years_after_911/.

beyan etmektedir. “Gayri Müslimler Müslümanların topraklarına saldırdığında cihat bütün Müslümanlar üzerine farz olur”²⁰⁵.

Taliban’ın geri dönüşünü sağlayan diğer faktörleri, koalisyon güçlerinin bombardımanı neticesinde sivillerin ölümünün günbegün artışı, yabancı askerlerin Afgan gelenek ve göreneğini göz ardı ederek rahat davranmaları, 1747’den 1992’ye kadar Afganistan’da sorgulamasız iktidar sahibi, ülke nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Peştunların iktidarı paylaşmak zorunda kalmaları, iç çatışmalarda pay sahibi savaş ağaların yargılanmak yerine iktidara getirilmeleri, demokrasi vaadiyle gelen yeni iktidara karşı halkın güvensizliği ve işsizlik olarak belirtmek mümkündür.

Koalisyon güçlerinin hava saldırıları Taliban milislerinden ziyade Afgan sivillerini hedef alarak birlerce Afganlının ölümüne sebebiyet vermiştir. Bunun neticesinde her yerde özellikle saldırıların hedefi olan güney bölgesinde Taliban’ın yabancı güçlerden daha fazla güvenlik ve istikrarı sağladığı inancı doğmuştur. New York Times gazetesine göre bazı Afganlılar, koalisyon güçlerinin hava saldırılarında ölen sivillerin intikamını almak için Taliban safına katılmıştır²⁰⁶. El-Cezire kanalının Afganistan ve Pakistan muhabiri ve “Taliban’ın Yükselişi” başlıklı kitabın yazarı Ahmed Muvaffak Zeydan adı geçen eserinde konuyla ilgili şunları yazmaktadır. “Amerika Afgan halkı karşısında izlediği düşmanca siyaset sonucu bütün Afganları açık ya da gizli olarak düşman etmiştir. Bir yandan içinde bulunulan durumu kutsayarak Afgan halkı için acı kaynağı olan savaş ağalarını güçlendirmiştir. Diğer yandan ise “batılı kaynaklara göre” sayıları yirmi bine yakın sivil bombalayarak öldürmüştür. Başka kaynaklara göre ölen sivillerin sayısı yetmiş bini aşmaktadır. Sonunda azınlık çoğunluğu yenmiştir. Bu da Peştunların büyük çoğunluğunu hem Amerikalılara karşı hem de onları davet eden hükümete karşı barut fıçısına dönüştürmüştür”²⁰⁷. 2001’de batı destekli yönetim iktidara gelir gelmez Afgan halkına, demokrasi, özgürlük, imar, 1992-2001 yılları arasında katliamlara sebep olan iç savaşa katılanların yargılanması ve işsizlere istihdam yaratma vaadi vermiştir. Fakat hükümetin verilen vaatleri yerine getirmeyişi ve işsizliği azaltmak için adım atmaması Afgan halkı için hayal kırıklığı olmuştur. Nitekim Afgan hükümetinin baş

²⁰⁵ Ahmed Muvaffak Zeydan, a.g.e., s.188.

²⁰⁶ Ahmed Muvaffak Zeydan, a.g.e., s. 288.

²⁰⁷ Ahmed Muvaffak Zeydan, a.g.e., s.29.

destekçisi ABD Afganistan’da askeri harcamalar için ayda bir milyar dolar ayırırken yeniden yapılandırma ve halka yardım etmek için sadece yirmi beş milyon dolar harcamıştır. Bununla birlikte Afganistan imarı için vaat edilen 15 milyar dolardan çok az miktarı imar için harcanmıştır²⁰⁸. Ayrıca yargılanması beklenen Afgan halkı için acı kaynağı olan savaş lordların yargılanması yerine devletin üst düzey makamlarına getirilmesi halkı öfkelenmiştir. Umudu yitiren işsiz, hoşnutsuz ve koalisyon güçlerinin hava saldırılarına maruz kalan halk, Taliban’ı adeta bir kurtarıcı olarak görmeye başlamıştır. Böylelikle söz konusu edilen faktörler devlete olan güvenini yitiren halkı Taliban safına katılmaya zorlamaktadır. Dolayısıyla Afgan halkının Taliban hareketinin iktidarından sonra koalisyon güçlerinin yardımı ile kurulan ve demokrasi vaadiyle iş başına gelen hükümetten soğuduğunu belirtmek Taliban hareketinin de bir halk hareketi rengini almaya başladığını iddia etmek abartı olmasa gerek.

Taliban’ın geri dönüşünü sağlayan bir diğer önemli faktör ise Taliban’ın din ve dünya görüşlerinde meydana gelen değişimdir. Bu değişim çerçevesinde geçmişte film çekmeyi, televizyon izlemeyi yasaklayan ve basına önem vermeyen Taliban, medyanın önemini kavramıştır. Artık Taliban bir basın merkezine, Afganistan ve İslam dünyası ile ilgili güncel haberleri farklı dillerde veren internet sitesine ve resmi sözcüye sahiptir. Taliban hareketinin eski enformasyon bakanı Kudrettullah Cemal “Es-Sumut” dergisine verdiği bir röportajda konuyla ilgili şunları dile getirmiştir: “*Taliban hareketinin basın kolu aktiftir. İsteyen her gazeteci herhangi bir olayı Taliban’a teyit ettirmek için Thuraya uydu telefonu vasıtası ile dakikalar içinde Taliban’ın sözcüsüne ulaşabilir.*”²⁰⁹ Taliban, ABD’nin askeri müdahalesinden sonrası halka karşı daha yumuşak davranmaya başlamıştır. Artık Taliban halkın değerleriyle çatışmamaya çalışmaktadır. Taliban’daki bu değişimi kadife devrimi olarak nitelendiren ve Taliban’ın hakim olduklarını bölgelerde halkla görüşen El-Cezire Kanalının Afganistan ve Pakistan muhabiri Ahmed Muvaffak Zeydan “Taliban’ın Yükselişi” adlı kitabında, Taliban’ın geçmişte yaptıkları hataların

²⁰⁸ Bknz Ahmed Muvaffak Zeydan, *a.g.e.*, s.151-152.

²⁰⁹ Ahmed Muvaffak Zeydan, *a.g.e.*, s.296.

farkında oldukları ve halihazırda insanların giyim, kuşam, saç, sakalına karışmadıklarını ve dini kurallarını da halka dayatmadıklarını yazmaktadır²¹⁰.

Taliban'ın geri dönüşünü hızlandıran dış etkenler incelendiğinde Pakistan ve İran etkeni dikkat çekmektedir. Taliban rejimine çıkışından itibaren günümüze dek sahip çıkan Pakistan, ABD'nin başını çektiği koalisyonun Taliban'a karşı savaş açması ile birlikte görünüşte saf değiştirerek ABD'nin yanında yer alan devletlerden olmuştur. Fakat Pakistan Afganistan'da olası bir Hint nüfuzunu önlemek ve Afganistan üzerinden Orta Asya'ya açılmak için Kabil'de İslamabat yanlısı bir hükümetin kurulmasını istediğinden dolayı Taliban'dan desteği çekmemiştir. CIA eski başkanı George Tenet Pakistan'ın Afganistan'a izlediği politikasını "Fırtınanın Merkezinde" adlı kitabında şöyle açıklamaktadır: "*Pakistanlılar Amerikalılardan daha fazla şey biliyor. Pakistan El-Kaide üyelerinin yakalanması ve öldürülmesi konusunda yardımcı olmuyor. Takındığı bu tavrın jeopolitik nedenleri vardır. Çünkü İslamabat Hindistan'la iki cephede birden savaşın patlak vermesinden ve Taliban'ın Pakistan'a kendi sistemini ihraç etmesinden korkuyor*"²¹¹. Ayrıca Pakistan, Afganistan'a önemli ihracatından dolayı Afganistan'da olası bir Hint etkinliği ve Afganistan'ın Pakistan'dan başka ülkelere yönelmesi ile ekonomik sıkıntıya düşmekten korkmaktadır. Bu yüzden Afganistan'dan kaçıp Pakistan'a sığınan El-Kaide üyeleri ve Taliban'ın üst düzey yetkililerinin kendi topraklarında faaliyetlerine göz yummak suretiyle onları desteklemektedir²¹².

İran her ne kadar 1994-2001 yılları arasında Taliban rejimine karşı muhaliflerini desteklediyse de, ABD'nin bölgeye girişi ile İran'ın Afganistan politikası değişmiştir. Afgan ve Amerikalı yetkilileri defalarca İran'ı Taliban'a silah temin etmek ve askeri eğitim vermekle suçlamıştır. BBC ve benzeri yayın kuruluşlarının yaptıkları araştırmalarından sonra Tahran'ın ABD karşıtlığı siyaseti çerçevesinde bir zamanlar düşman olarak gördüğü Taliban militanlarına eğitim verdiği ve silah sağladığı iddiasını güçlendirmiştir²¹³. Sonuç olarak yukarıda beyan

²¹⁰ Bkz Ahmed Muvaffak Zeydan, *a.g.e.*, s.91-101.

²¹¹ Ahmed Muvaffak Zeydan, *a.g.e.*, s.238.

²¹² Bu kanaati, ABD ajanları tarafından öldürülen Usame Bin Ladin'in Pakistan başkenti İslamabat'a yakın bir yerde ikamet etmesi güçlendirmiştir.

²¹³ BBC News, "Iran sending weapons to Taleban"

edilen bütün iç ve dış faktörler, Taliban hareketinin toparlanıp güçlü bir biçimde yeniden arz-ı endam etmesinde göz ardı edilemeyecek derecede önemli rol oynamıştır.

Koalisyon güçlerinin Taliban militanları karşısında başarısızlığı, Afganistan'da istikrarın olmayışı, zamanın günbegün Taliban lehine işlemesi ve Nato'nun 2014'teki Afganistan'dan tam çekilme planı, Koalisyon güçlerinin Taliban'la uzlaşma yollarına başvurmaya zorlamıştır. Bu yüzden 5 yıl öncesine kadar, Koalisyon güçlerinin Afganistan'da 10 yıldır mücadele ettiği Taliban militanları ile Afgan hükümetinin barış masasına oturup diyalog fikri uzak bir ihtimal iken hâlihazırda ABD başta olmak üzere tüm koalisyon ülkelerin savaşın çözüm yolu olmadığına ve barış görüşmelerin derhal yapılmasına kani olmuştur. Taliban barış görüşmelerine yabancı askerlerin Afganistan'dan çekilmesine dek hazır olmayacaklarını beyan etmiştir. Fakat son günlerde Afgan hükümeti barış görüşmelerin gerçekleştirilmesi için bir komisyon kurarak defalarca Taliban militanlarını barındırmak ve çift taraflı oynamakla suçladığı Pakistan devleti ile barışın sağlanması ve Taliban'ı siyaset sahnesine çekme konusunda anlaşmaya varıldığı bildirilmiştir²¹⁴. İçeriği bilinmeyen ve muammaya dönen söz konusu barış görüşmelerinin cereyan eden savaşın sonlandırmasına neden olup olmayacağını zaman gösterecektir.

[http://news.bbc.co.uk/2/hi/7616429.stm\(07.06.2011 23:31\)](http://news.bbc.co.uk/2/hi/7616429.stm(07.06.2011 23:31))/ BBC Türkçe, “*İran Taliban'a gizli Silah mı sağlıyor*”, [http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2010/12/101224_iran_arms_2.shtml\(07.06.2011 23:31\)](http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2010/12/101224_iran_arms_2.shtml(07.06.2011 23:31)).

²¹⁴France24, “*Karzai and Zardari renew vows to talk peace with Taliban*”

[http://www.france24.com/en/20110610-karzai-zardari-vow-joint-action-terrorism-taliban-peace-talks-islamabad-pakistan-afghanistan\(13.06.2011 22:50\)](http://www.france24.com/en/20110610-karzai-zardari-vow-joint-action-terrorism-taliban-peace-talks-islamabad-pakistan-afghanistan(13.06.2011 22:50))

SONUÇ

Sosyolojik olarak yeni dini ve siyasi hareketlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan sebepler fiili ve kültürel işgaller, iç çatışmalar, radikal reformlar, toplumdaki adaletsizlik, haksızlık, yoksulluk, işsizlik, insan hakları konusundaki ihlaller, cehalet, ekonomik çöküntü, resesyon gibi ifratı, radikalliği ve fanatikliği tetikleyen olgu ve sorunlardır. Afganistan'da da dini-siyasi hareketlerin ortaya çıkışı da, İngilizlerin bölgeyi işgal etmesi ile paralellik arz etmektedir. Fazıl Vahid ve Mevlevi Abdülaziz liderliğinde ortaya çıkan Hizbullah Hareketinin, İngiliz sömürgeciliğine bir tepki olarak ortaya çıktığı ve İngilizlerin bölgeden çekilişinden sonra bu hareketin faaliyetlerinde giderek azalma görülmektedir. Afgan kraliyetinin Sovyetler Birliğine yakınlaşması ve krallığın son döneminde demokratikleşme sürecini başlatmasıyla beraber, sol partilerin faaliyetlerinin günbegün arttığına şahit olunmaktadır. Buna paralel olarak 1940'lı ve 1950'li yıllarda, yüksek öğrenim amacı ile Mısır'a giden öğrenciler, ülkeye geri dönüşlerinde çoğu Kabil üniversitesinin Şeriat fakültesine öğretim üyesi olarak atandıktan sonra Seyid Kutup ve Muhammed Kutub gibi Mısır'daki Müslüman Kardeşler hareketinin liderlerinin eserlerini tercüme ederek üniversite gençliğini etkilemeye başlamışlardır. Özellikle ülkede komünist faaliyetlere tepki olarak birtakım gençleri bir araya getirmek suretiyle siyasi faaliyetlere başlamışlardır. Komünist devrimini takip eden Sovyetler Birliğinin işgali ile birlikte İslami hareketler de güçlenerek, aralarındaki fikir ayrılığı neticesinde, farklı örgütler olarak siyaset sahnesinde yerlerini almışlardır.

1989 Sovyetler Birliğinin çöküşü ve 1992 yılında komünist rejimin çöküşünü takip eden iç çatışmalar ve keşmekeş ortamı Taliban hareketinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Kısa sürede Afganistan'ı denetimi altına alan Taliban rejimi Pakistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri hariç BM ve diğer ülkeler tarafından insan hakları alanındaki ihlallerinden dolayı Afganistan resmi devleti olarak tanınmamıştır. Pakistan, Durand Hattı, Orta Asya'ya açılma ve Hindistan'a karşısında stratejik üstünlük kazanmak için Taliban'ı desteklemiştir. ABD bölgedeki ekonomik ve politik etkilerini artırmak için Taliban'a müttefikleri Pakistan ve Suudi Arabistan vasıtasıyla yardım etmiştir.

Taliban hareketi dini bir hareket olarak Afganistan'daki yaygın dini düşünceyi temsil etmemektedir. Afgan İslamcılarını coğrafi olarak Hindistan ve

Pakistan'a yakınlığına rağmen Mısır Müslüman kardeşlerden mülhem bir dini düşünceyi temsil etmektedir. Fakat Taliban mezhepsel anlamda Hanefi olup dini düşünce olarak kısmen on sekizinci yüz yılda İngiliz emperyalizmine karşı tepki olarak çıkan Deobend okulunu temsil etmektedir. Bu yönüyle Taliban Afganistan'daki diğer din-siyasi fırkalardan ayrılmaktadır. Ancak dini-siyasi hareketlerin oluşum sürecinde sosyal, kültürel, psikolojik, ekonomik ve politik etkenlerin göz ardı edilemeyecek derecede rol oynadıkları da bir vakiydir. Dolayısıyla Taliban Deobendi olmakla birlikte dini düşüncelerini Rus işgali sonrası Afganistan ve Pakistan'daki psikolojik, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik çevre etkilemiştir. Böylelikle Taliban'ı Deobendi olarak tanımlamak gerçeği yansıtmamaktadır. Taliban'ın dini düşüncesi ve İslam yorumu Deobendiler gibi klasik Hanefi metinlerine sıkı bağlı, içtihadı karşı çıkan ve metinci olmakla birlikte Afganistan ve Pakistan'ın sosyal, kültürel, psikolojik çevresinden etkilenmiş Hanefi mezhebinin Afgan gelenekleri, örfü ve törelerinin karışımıdır. Böylelikle Taliban, kendisinden başka İslami hareketi temsil etmez ve kendi yorumu dışında bir İslamiyet'i de kabul etmemektedir. Dolayısıyla Taliban hareketi, din anlayışı bakımından nevi şahsına münhasır bir hareket olarak görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- **Afganistan Taliban ve Ladin**, İstanbul, 2001, Birey Yayıncılık.
- **AFGHANİSTAN LEGAL PROJECT**, *An Introduction to the Law of Afghanistan*, California, 2009.
- **AHMETBEYOĞLU Ali**, *Afganistan Üzerine Araştırmalar*, İstanbul, 2002, Tatav Yay.
- **Ana Britannica Genel Ansk**, “*Afganistan*”, İstanbul, 1989, c.I
- **ARMAOĞLU**, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 12 Bsk, İstanbul, 1999, Alkım Yay.
- **ATAİ**, Muhammed İbrahim, *Negah-ı Muhtasarı be Tarih-i Muasır-ı Afganistan*, (Çev: **KAMGAR**, Cemilürrahman) (Peştuncadan Farsçaya) Kabil, 2004, Meyvend Yay.
- **BİLGÜ**, İlhan, “*Afganistan*”, DİA, İstanbul, 1988, c.I.
- **BULUT**, Faik, *İslamcı Örgütler 2*, Ankara, 1997, Doruk Yayıncılık,
- **BÜYÜKKARA**, Ali, “*Bir inanç ve imaj sorunu olarak İslam’ın “Taliban”cası*”,
<http://www.gumushane.gen.tr/forum/index.php?showtopic=1547>(14.04.2011 22:45)
- *Civilian casualties caused by ISAF and US Forces in the War in Afghanistan (2001present)*[http://en.wikipedia.org/wiki/Civilian_casualties_caused_by_ISAF_and_US_Forces_in_the_War_in_Afghanistan_\(2001%E2%80%93present\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Civilian_casualties_caused_by_ISAF_and_US_Forces_in_the_War_in_Afghanistan_(2001%E2%80%93present)) (10 Haziran 2011).
- **CLARK**, Kate, *Iran sending weapon to Taliban*,
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/7616429.stm>(07.06.2011 23:31).
- **CORONA**, Laurel, *Afghanisan*, Çev: Fatma Şadab (İngilizce’den Farsça’ya), 2004, Kabil, Afganistan Yay.
- **Defter-i Mutaliat-ı Siyasi ve Beynelmileli**, *Afganistan*, Tahran, 2009, İran Dışişleri Bakanlığı Yay.
- **DEMİREL**, Emin, *Taliban, EL-Kaide-Ladin ve Paylaşılmayan Ülke Afganistan*, İstanbul, 2002, IQ Kültür Sanat Yayıncılık

- **DOĞAN**, Süleyman, *Afganistan'da Kim Kazandı*, İstanbul, 1995. Marifet Yay.
- **ENDİŞMEND** Muhammed Ekrem, *Amrika der Afganistan*, Kabil, 2005, Meyvend Yay.
- **ET-TAVİL**, Kamil “*Usame Bin Ladin Amerika'nın Bir Numara Düşmanı*”, (çev: Halil Çelik), Afganistan Taliban Ladin, İstanbul, 2001, Birey Yayıncılık.
- **FARHANG**, Muhammed Siddik, *Afganistan Der Peñç Karn-ı Ahir*, c.II, Kom,1992.
- **FRANCE 24**, *Karzai and Zardari renew vows to talk peace with Taliban*, <http://www.france24.com/en/20110610-karzai-zardari-vow-joint-action-terrorism-taliban-peace-talks-islamabad-pakistan-afghanistan>.
- **GOHARİ**, M.J., *The Taliban Ascent to Power*, Karaçi, 2002, Oxford University Press.
- **GUBAR**, *Mir Gulam Muhammed, Afganistan Der Mesir-i Tarih*, Tahran, 2004
- **HABİBİ**, Abdulhai *Tarih-i Muhtasar-ı Afganistan*, Peşaver, 1999
- **HABİBİ**, Abdulhai, *Cünbiş-i Meşrutiyet der Afganistan*, Kabil, 1993.
- **İLAHİ**, İsmet *Ceryan-ı Pur Şitab-ı Taliban*, Tehran, 1997, El Huda Uluslararası Yay.
- **İMZA** Dergisi, sayı 26, İstanbul.
- BBC Türkçe, *İran Taliban'a gizlice silah desteği mi sağlıyor* http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2010/12/101224_iran_armis_2.shtml
- **KARAGÜL**, İbrahim, “*Sorun Amerika'nın İslam'la Savaşı mı*”, Afganistan Taliban ve Ladin, İstanbul, 2001, Birey Yayıncılık.
- **Kışlakçı**, Turan, *Pakistan Medreseleri ve Terörizm*, <http://www.timeturk.com/tr/makale/turan-kislakci/pakistan-medreseler-ve-terorizm.html>.(26.04.2011).
- **MARSDEN Peter**, *Taliban War, Religion and the New Order in Afghanistan*, New York, 1998, Oxford University Press,

- **MUTANOĞLU**, Metin, *Afganistan Moğol İstilasından Amerikan İşgaline*, İstanbul, 2006, İlke Yayıncılık.
- **MUTÇALI**, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul, 1995, Dağarcık Yay.
- **MÜJDE**, Vehid, *Afganistan ve Penç Sal Sütle-i Taliban*, Kabil, 2002, Meyvend Yay.
- **MÜTEVEKKİL** Vekil Ahmed, *Afganistan Av Taliban*, Kabil, 2005,
- **NİKPAİ**, Muhammed Sena Matin, *Şerh-i Zamani Roydadha-i Muhim-i Siyasi Afganistan*, Toronto, 2005.
- **OĞUZ**, Esedullah, *Hedef Ülke Afganistan*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001.
- _____, *Afganistan*, İstanbul, 1998, Cep Kitapları.
- **ORSAM ASYA ARAŞTIRMA PROGRAMI**, *Afganistan ve Pakistan'da Yaşanan Gelişmeler ve Uluslar arası Güvenliğe Etkileri*, Ankara, 2011, rapor no:31.
- **PAKİSTAN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI** (çev: Gökçen Ekici), (Sonbahar-Kış 1998-99). "Pakistan'ın Afganistan Politikası". Avrasya Dosyası (Afganistan ve Pakistan Özel Sayısı). 4. cilt, Sayı. 3-4.
- **PASHTU-ENGLISH DİCTIONARY**, Peşaver, 2005, Aryana Yayın Kuruluşu.
- **RAŞİD**, Ahmed, *Taliban, İslamiyet, Petrol, ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun*, (Çev: Osman Akinhay), İstanbul, 2001, Everest Yay. ve Mozaik Yay.
- **Resmi Ceride**, sy., 788, 3409 No'lu ferman, yıl: 1997.
- _____, sy., 783, *Sigara kullanmanın yasaklandığına dair ferman*, yıl: 1997, Kabil, Adalet Bakanlığı Yay.
- _____, sy., 796. 45 No'lu ferman, yıl: H. 1421, Kabil, Adalet Bakanlığı Yay.
- _____, sy., 0796 No'lu ferman, yıl: 1997, Kabil, Adalet Bakanlığı Yay.
- _____, sy., 0796 No'lu ferman, yıl: 1997, Kabil, Adalet Bakanlığı Yay.
- _____, sy., 795, 8 No'lu ferman, yıl: H. 1421, Kabil, Adalet Bakanlığı Yay.

- **ROY, Olivier**, *Afganistan'da Direniş ve İslam*, İstanbul, 1990, Yöneliş Yay.
- **SELİM**, Yavuz, *Afganistan ve Dostum*, Hiler Yay., Ankara, 2004.
- **SENLİS AFGHANİSTAN**, *Stubling Into Choas Afghanistan Is On The Brink*, London, 2007.
- **SİDİQİ**, Shibil “*Afganistan - Pakistan Relations: History and Geopoliticsin a Regional and International Context*”, Implication For Canadian Foreign Policy, Global Youth Fellow, 2008.
- **SOYYER**, Yılmaz, *Bir İdeolojinin İzdüşümü Taliban*, Isparta, 2002, Fakülte Yay.
- **ŞİMŞİR**, Bilal , *Atatürk ve Afganistan*, Ankara, 2002, ASAM Yay.
- **Taliban'ın Anayasası.**
- **TANİN**, Zahir, *Afganistan Der Karn-ı Bist Tahrn*, 2004.
- **TARZİ**, Adulvehhab, “*Efganistan*”, İA, İstanbul, 1977, c.IV.
- **TURAN**, Ömer, *İslami Hareketler*, İstanbul, 2002, Kişisel Yay.
- **TURGUT**, Yüksel (Sonbahar-Kış 1998-99). “*Geçmişi Karanlık Bir Ülke: Afganistan*”. Avrasya Dosyası (Afganistan ve Pakistan Özel Sayısı). 4. cilt, Sayı. 3-4.
- **UYAN**, Serdar, *Usame Bin Ladin*, İstanbul, 2001, Kamer Yayınevi.
- **UYSAL**, Hasan, *Adı Afganistan*, Ankara, 1996, Öteki Yayınevi.
- **ÜLGER**, İrfan Kaya (Sonbahar-Kış 1998-99). “*Taliban: Afganistan'da (Pax American'in) İslamcı Militanı*”. Avrasya Dosyası (Afganistan ve Pakistan Özel Sayısı). 4. cilt, Sayı. 3-4.
- **ZAEFF**, Abdul Salam, *My Life With Taliban*, NY, 2010, Columbia University Press.
- www.darululoom-deoband.com/english/index.htm(02.05.2011)
- **ZEYDAN**, Muvaffak, *Taliban'ın Yükselişi*, Çev: Hülya Afacan, Mana Yay.İstanbul, 2010.

EK:TALİBAN'IN KRONOLOJİK TARİHİ

- 1978-Komünist devrimi yapıldı.
- 1979-Nisan-Sovyetler Birliği Afganistan'ı işgal etti.
- 1989-Afgan halkın direnişi neticesinde Sovyetler Birliği Afganistan'ı terk etmek zorunda kaldı.
- 1992-Nisan-Komünist yanlısı rejim çöktü ve mücahitler zafere ulaştı ve iç çatışmalar başladı.
- 1992-1994 -İç çatışmalar devam etti ve iç çatışmalar neticesinde binlerce Afganlı hayatını kaybetti.
- 1994-Kasım-Taliban adıyla bir grup Kandahar'da iç çatışmalara isyan ederek ortaya çıktı ve aynı ayda Kandahar şehrini ele geçirdiler.
- 1995-Şubat-34 vilayetten 9'unu ele geçirdi.
- 1995-Eylül-Taliban, Afganistan büyük şehirlerinden Herat'ı ele geçirdi.
- 1995-Ekim, Kasım- Taliban Kabil'i kuşattı ve roketli saldırılar düzenledi.
- 1996-4 Nisan-Molla Muhammed Ömer'e Kandahar'da toplanan Taliban yanlısı alimler tarafından Emir'ül Müminin lakabı verildi ve Afganistan yönetim sistemi de Afganistan İslami Emirliği olarak değiştirildi.
- 1996-Mayıs- Usame Bin Ladin Sudan'dan uçakla Afganistan Celalabat şehrine geldi.
- 1996-26 Eylül-Taliban Kabil'i ele geçirdi.
- 1996-27 Eylül-Taliban eski Cumhurbaşkanı Necibullah'ı astı.
- 1996-Kasım ve Aralık- Kız okulları kapatıldı, kadınların çalışması yasaklandı ve Şeriat kuralların uygulanacağı ilan edildi.
- 1997-Ocak, Şubat, Mart, Nisan aylarında Taliban kuzeye doğru ilerlemeye başladılar.
- 1997-24 Mayıs Taliban General Malik işbirliğiyle Mezar-ı Şerif şehrini ele geçirdiler.

- 1997-26 Mayıs Taliban rejimi Pakistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri tarafından Afganistan resmi hükümeti olarak tanındı.
- 1997-28 Mayıs- Taliban militanları Mezar-ı Şerif’ı ağır kayıp vererek terk etmek zorunda kaldı ve böylece Afganistan kuzeyinden atıldılar.
- 1997-Haziran-Taliban’a Pakistanlı medrese öğrencileri katıldı.
- 1997-Kasım- Taliban insan hakları alanındaki ihlallerinden dolayı ilk defa ABD dışişleri bakanı Madeleine Albright tarafından kınandı.
- 1998-8 Mart- Feminist hareketler Dünya kadınlar günü münasebetiyle Afgan kadınların durumuna dikkat çekerek 8 Martı Afgan kadınları adına kutladılar.
- 1998-Temmuz- Taliban kuzey vilayetleri ele geçirmek için tekrar harekete geçtiler.
- 1998-Temmuz- BM Kabil’deki ofisin kapattı ve diğer uluslar arası örgütler de Kabil’i terk ettiler.
- 1998-7 Ağustos- Birleşik Devletlerin Kenya ve Tanzanya’daki elçilikleri bombalandı ve olaydan Usame Bin Ladin sorumlu olarak gösterildi.
- 1998-8 Ağustos- Taliban Mezar-ı Şerif’i ele geçirdi, İran’ın Mezar-ı Şerif’teki konsolosluğu Taliban tarafından basıldı ve İranlı diplomatlar öldürüldü.
- 1998- 20 Ağustos- Birleşik Devletler Bin Ladin öldürmek için Bin Ladin’e ait Celalabat ve Host’taki kampları Cruise füzesiyle vurdu. Saldırıda 21 kişi hayatını kaybetti.
- 1998-21 Ağustos- Taliban Bin Ladin’i teslim etmeyeceğini söyledi ve ABD’nin saldırılarını kınadı. Aynı tarihte Kabil’de bir BM görevlisinin öldürülmesi üzerine bütün yabancılar Afganistan’ı terk etti.
- 1998-Eylül- İran diplomatların Taliban tarafından öldürülmesi üzerine Afganistan sınırında 200 bin askerle bir tatbikata başladı.
- 1998-Aralık- BM Afganistan’da eğitim sisteminin tamamen çöktüğünü ilan etti.
- 1999-Ocak- Taliban, Afganistan’da barışın sağlanması için Peşaver’de yeni kurulan Barış ve Milli Birlik hareketinin barış önerilerini reddetti.

- 1999- Şubat- Taliban bir daha Usame Bin Ladin'i ABD'ye teslim etmeyeceğini yineledi. Aynı ayda Taliban Usame'nin nerede olduğu konusunda bilgiye sahip olmadıklarını ilan etti.
- 1999- Nisan- ABD başkanı Bill Clinton Taliban'ı eleştirdi.
- 1999-Mayıs- ABD Pakistan'ın Taliban'a olan yardımını kesmesini istedi.
- 1999-Haziran- Usame Bin Ladin FBI tarafından en çok aranan 10 kişi listesinin birinci sırasına yerleştirildi.
- 1999- Temmuz- ABD Taliban'a karşı yaptırımlar uygulamaya başladı. ABD'deki Taliban mal varlığı donduruldu.
- 1999- Ağustos-Taliban lideri Molla Ömer'e suikast yapıldı ve suikast sonucunda 40 kişi hayatını kaybetti.
- 1999- Ekim- BM Güvenlik Konseyi Taliban'a karşı bir takım yaptırımlar uygulamaya karar verdi.
- 2000- Mart- İslam Konferansı Teşkilatı Taliban ile Kuzey ittifakı arasında barışın sağlanması için görüşmeler yaptı.
- 2000-Eylül- Taliban Tahar vilayetini ele geçirerek Afganistan'ın yüzde doksanına hakim oldu. Taliban'ın kuzeydeki ilerleyişi Orta Asya cumhuriyetleri ve Rusya tarafından kınandı.
- 2001-Ocak- BM Taliban'a karşı silah ambargosu uygulamaya başladı.
- 2001-Mart- Taliban bütün dünyanın tepkisine rağmen Afganistan Bamyan vilayetindeki 2000 yıllık Buda Heykellerini havaya uçurdu.
- 2001-Haziran- Taliban interneti yasakladı.
- 2001-9 Eylül- Kuzey İttifakın başkomutanı Ahmet Şah Mesut intihar saldırısı sonucunda öldürüldü.
- 2001-11 Eylül- 11 Eylül Saldırıları gerçekleştirildi ve saldırılar 2974 kişinin ölümüne sebep oldu. Usame Bin Ladin ABD tarafından saldırıların baş mimari ve sorumlusu olarak ilan edildi.

- 2001-20 Eylül- George W. Bush Taliban'a Bin Ladin'in ABD'ye teslim etmelerini konusunda çağrıda bulundu ve Bin Ladin'in teslim edilmemesi durumunda Taliban'ın bedelini ödeyeceğini söyledi.
- 2001-7 Ekim- ABD'nin başını çektiği Koalisyon Taliban'a karşı hava saldırılarını başlattı.
- 2001-13 Kasım- Taliban yerden Kuzey İttifakın ve havadan Koalisyon güçlerin saldırılarına dayanamayıp Kabil'i terk ettiler. Böylece Taliban rejimi yıkılmış oldu, Taliban militanları dağlara çekildi ve kısa bir süre sonra Taliban toparlanıp koalisyon ve Batı yanlısı hükümete karşı gerilla saldırılarını başlattı. Taliban'ın gerilla saldırıları günbegün artarak günümüze kadar devam etmektedir.